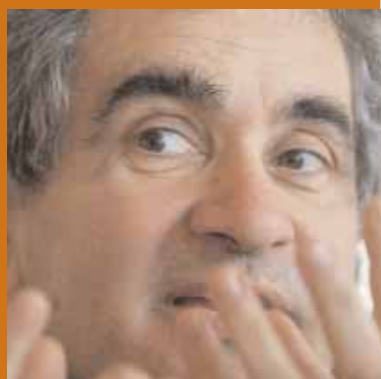

Euskalgintza sindikalgintzan txertatu

Martxelo Otamendi
«Euskarazko Prentsa»5

Euskal kulturgintzan, komunikabideetan eta kazetaritzan aritu da. Euskaltegiko irakasle eta zuzendari, ETBn magazin bateko arduraduna eta zenbait saioretako tertulialkide -ETBko Firin-Faran-en eta Radio Euskadin esaterako-. Afizioz edo, 1-Formula karreratako komentarista eta *Euskaldunon Egunkariako* azken zuzendaria. Gaur egun, *Berriako* zuzendaria da.

Jon Sarasua
«Kulturaren zurrumbiloan»23

Bertsolari lanetan egin zen ezaguna, baina azken urteotan irakaskuntza eta kulturgintzan dihardu. Kazetaritzan doktorea, Mondragon Unibertsitateko Huhezi fakultatean Filosofia irakasten du, eta Lanki ikerkuntza institutuko zuzendaria da. Bertsozale elkarteko sustatzaileetako bat da.

Bernardo Atxaga
«Euskera dela eta»37

Joseba Irazu du benetako izena. Nazio artean euskal idazlerik ezagunena da. Hainbat literatur genero landu ditu baina erabiliena nobela du. Espaniako Narratibako Sari nazionala irabazi zuen. *Ziutateaz*, *Etiopia*, *Obabakoak* eta *Soinujolearen semea* dira bere lan ezagunenak.

Joan Mari Torrealdai
**«Intelektual mediatikoak
hizkuntz politikaren aurka»49**

Giza-eta informazio-zientzietan lizentziatua eta soziologian doktorea da. Jakin aldizkariaren zuzendaria eta Euskaldunon Egunkariako administrazio kontseiluko lehendakaria. Kazetaritzan ibilia da baina errealitatearen azterketan aritu izan da batez ere.

© Liburuxka honetan jasotzen diren testuak egileen jabetzapean daude

Argitalpena: Manu Robles-Arangiz Institutua
Barrainkua, 13
48009 BILBO
www.mrafundazioa.org

Inprimaketa: Bilbo Graf (Bilbo)
ISBN: 84-688-6211-8
Lege gordailua: BI-722-04

MANU
ROBLES-ARANGIZ
INSTITUTUA

3. Dokumentua 2004.ko apirila

Hitzaurrea

Fernando Iraeta
Manu Robles-Arangiz Institutuko zuzendaria

«Euskalgintza sindikalgintzan txertatu» lemapean hainbat jardunaldi antolatu genituen iaz. Eta horien artean, hitzaldi sorta bat ere. Lortu nahi genuen helburua bikoitza zen: Gure ekitaldietan euskararen erabilpena ziurtatzea eta euskera gaztelera bezain baliozko dela gauzatzea, alde batetik, eta euskara eta euskalgintza-ren egoera aztertu eta etorkizunari begira hausnarketa egitea, bestetik.

Urteko gure egitasmorako hasieran ezarri genituen bi helburu horiekin gure baitan euskararen normalizazio bidean aurrera egitea zen gure asmoa; otsailaren 20an bi horiei hirugarren xede bat gehitu zitzaien: Egunkaria ixtearekin eta horren ondorioekin kaltetuta gertatu ziren guztiekiko elkartasuna adieraztea, eta euskalgintzan diharduten herritar, erakunde eta elkarten aldeko gure konpromisoa argi uztea.

Bilbon, Martxelo Otamendiren eskutik «Euskarazko prentsaren egoera eta geroa» aztertu genuen eta «Kulturaren zurrunbiloan» murgildu ginen, Jon Sarasuarekin. Bernardo Atxagak hainbat «Gogoeta hizkuntzari eta kulturari buruz» egin zituen Donostian, eta «Euskararen aurkako gurutzada»ren berri eman zigun Joan Mari Torrealdaik Gasteiz eta Iruñan.

Gure artean izan genituen hizlariak –kazetari bat, bertsolari-irakasle bat, idazle bat eta soziologo bat– ibilbide luzea egin ostean merezitako ospea dute norbere esparruan. Lauek ere euren hausnarketak eskaini zizkiguten, eguneroko gure jarduna aberasteko oso baliagarriak izan direnak.

Liburuxka honetan hizlari bakoitzak helarazi zizkigun ideiak bildu ditugu. Eskertu nahi diegu, gainera, hitzaldietan esandakoa testu idatzi bihurtzeko egin duten lana. Interesgarria irizten genion hitzaldietan izan ginen ehundaka lagunetaz harago jende gehiagori ezagutaraztea.

Euskarazko prentsa

Euskal kioskoari buruzko hausnarketa Martxelo Otamendi

Gabon. Eskerrik asko Manu Robles-Arangiz Fundazioari deitzeagatik; eskerrik asko etorri zareten guztioi eta eskerrik asko benetan ELA sindikatuari, baita ere itxi aurretik, baina bereziki itxieraren ondoren erakutsi digun elkartasunagatik. Guretzat oho-rea izan da ELArekin lan informatiboa egitea urteetan, eta oso eskertuta gaude eskaini digun babesagatik; beste behin ere erakutsiz oso garrantzitsua dela gure herriko edozein proiektuk langileen eta hauen ordezkarien babesa edukitzea.

Esker onekoak bagara ez genuke sekula ahaztu behar itxieraren ondoren erakutsitako elkartasuna, beste sindikatuekin batera martxoaren 13an antolatutako ordubeteko geldialdia, egun berean Casillan egindako ekitaldi jendetsua, harpidetza kanpaina, akzioak erostea... Beraz, oso eskertuta gaude ELA sindikatuari, Euskal Herrian dagoen gizarte erakunde handienari, egin duen ahalegin horregatik. Mila esker, beraz, nire aldetik eta Egunkariako langile guztien aldetik.

Nik badaukat holako hitzaldi moduko bat preparatuta, gero moderatzaileak beste osagarri batzuk sartu dizkit, ez dakit preparatuta daukadan hitzaldi tipo hau ematea merezi duen, eman nuen azkeneko aldian hurrengo egunean atxilotu ninduten. Orduan nik eman nuen hitzaldian, Azpeitian, bertako euskara taldeak eskatuta prentsaren egoera eta arbela batekin-eta ibili nintzen eta horrela. Bueno ez dut umorerik galdu, igual baten batek pentsatuko du baina nik umorez emango dut hitzaldia, nik gorriak ikusi ditut eta beltzak ikusi ditut egun hauetan, baina ez didate umorea kenduko, irabazi egingo dugu umorea daukagulako eta arrazoia daukagulako, bi motibo horiekin irabaziko dugu.

Euskarazko kioskoa

Badaukat hitzaldi prototipo bat emanda, horregatik eskatu diet antolatzaileei arbela moduko bat, modu ulergarriagoan agertu ahal

Hitzaldi hau 2003ko apirilaren 2an eskaini zuen Martxelo Otamendik, Bilboko ELAren egoitza nagusian.

izateko adierazi nahi dudana. Kioskoaren irudia erabilita agertu nahi dizuet zein den euskarazko prentsaren egoera. Banuen, gainera, hitzaldi hau Bilbon emateko gogoia. Izan ere, beti Bilboko Gran Vian, BBVAren egoitza nagusiaren aurrean dagoen kioskoaren adibidea jartzen dut, eta Bilboko kiosko hori ezagutzen duzuenok hobeto ulertuko duzue esan nahi dudana. Ez dakit ohartu zareten, baina duela urte batzuk kiosko hori txikiagoa zen, eta urtetik urtera handitzen joan da. Nola? Egunez zabaltzen diren eta gauez ixten diren erakusleihen-hegalak erantsiz. Zergatik? da galdera giltzarria, gaztelerazko prentsaren hazkundera ikaragarria izan delako azken urteotan. Euskararengatik balitz aspaldi zegoen itxita kiosko hori.

Bueno orduan egin dezagun ariketa praktiko bat, ni gainera erdi irakaslea izan nintzen garai batean, orduan beti daukat mono hori eta badakit gainera ELAko jendea oso ohituta dagoela formazio ikastaroetara. Egin dezagun ariketa bat ikusteko Gran Viako kiosko horretan zer topatu dezakegun, eta batik bat orain dela 25 urte, 30 urte, zer topatzen genuen, eta ikusi dezagun euskarazkoan zer gertatzen den.

Eman dezagun kiosko horretako nagusia hil egin dela (ez dadila hil, noski, hau ariketa bat da) eta bi seme-alaba dauzkala eta herentzian kioskoa utzi diela eta halako batean erabakitzen dutela kiosko hori banatu behar dutela, baina banaketa irizpide berezi bat asmatuta: kioskoaren gaztelerazko zatia batentzat, eta euskarazko bestearentzat. Ez da oso irizpide logikoa baina oso praktikoa hitzaldi hau emateko orduan.

Segi dezagun ariketarekin. Has gaitezen gaztelerazko zatian aurkituko duena zerrendatzen. Egunkarien kasuan badakizue zer topatuko duten: Gara, Deia, El Correo, El Pais eta horrelakoak. Baina zer aurkituko dugu aldizkarien atalean? Mundu oso bat. Zenbat esparru ezberdin daude? Bihotzekoak, dekorazioa, moda, bidaiak, informatika, kirolak, motorra, etxeko animaliak, gastronomia... nahi beste luza liteke zerrenda. Baina esparru bakoitzean dagoen eskaintza ere nahi bestekoa da. Zenbat aldizkari daude bihotzekoen atalean? Hamar? Hamabost? Eta informatikan? Eta Kiroletan? Zenbat desberdin 1 Formulari buruzkoak, eta motei buruzkoak bakarrik, eta autoetan, eta ur gaineko kiroletakoak? Piraguak, kaiak, belauntziak, hiru mastakoak, ur motoak... ur gaineko kirol bakoitzak bere aldizkaria du gutxienez. Urpekariek, esate baterako, aldizkaria dute gazteleraz Spainian.

Ikaragarria da gazteleraz dagoen eskaintza. Gizonezko separatuentzako aldizkaria badago, edo tren makinak gustuko dituzte-

nentzat, etxean katuak dauzkatenek ere badituzte aldizkariak; behin Donostiako kiosko batean katuen gaineko bi aldizkari desberdin ikusi nituen. Okurritzen zaizuenena topa dezakezue.

Baina eskaintza harrigarri hori ez da beti kioskoan egon; berria da ugaritasun hori, urtez urte osatzen joan dena. Duela hogeitun urte Londretera joan eta horrelako kiosko oparoak ikusten genituenean esaten genion gure buruari: «Hau ez da sekula gure herrira iritsiko». Bada, iritsi da, eta sabaiari begira harrapatu gaitu fenomeno horrek euskaltzaleak. Gogoratu bestela, duela hogeitun urte zein eskaintza zegoen gure kaleetako kioskoak.

Ikus dezagun orain, herentziaren adibidera itzulita, kioskoaren euskarazko eskaintza. Zerekin geratuko da euskarazko argitalpenen ardura hartuko duena? Hutsarekin ia. Egin dezagun ariketa bat.

Nola deitzen da euskaraz argitaratzen den aldizkari bat, normalean kultur gaiak, hezkuntzakoak, eta horrelakoen gaineko gogoetak argitaratzen dituen aldizkaria? kultur, euskalgintza gaietarako gogoeta egiten duena, gogoetarako balio duena?

Entzule batek

Jakin.

Martxelok

Ondo dago, zuetako dezentek ezagutzen duzue Jakin aldizkaria. Nola deitzen da euskaraz argitaratzen den zientzia aldizkariak?

Entzule batek

Elhuyar.

Martxelook

Ondo dago. Bueno, orain esadazue nola deitzen den gazteleraz Espainian argitaratzen den aldizkari bat gizarte, hezkuntza, soziologia, eta kultur gogoeta eskaintzen duena, gazteleraz, bat Espainian. Zergatik geratu zarete denok isilik? Ez al duzue ezagutzen? Eta gaztelerazko aldizkari bat zientzia gaiak jorratzen dituen? Zientzia eta teknologia jorratzen dituen?

Entzule batek

Muy Interesante.

Martxelok

Muy Interesante. Nik ez dakit zientzia kontuetan baina irudipe-na daukat gehiago dela dibulгатiboa, zientifikoa baino. Nik zientzia nahi dut gazteleraz.

Baina posible da denok jakitea edo hemengo askok jakitea Euskal Herrian euskaraz egiten den kultur gogoetarako aldizkari baten izena eta ez jakitea gaztelerazkoa? Eta posible da askok jakitea zientzia eta teknologia aldizkari baten izena eta ez jakitea gaztelerazkoa?

Hemen, zuen artean, balego espainiar bat etorri dena Euskal Herrira gaur goizean, zuek gonbidatuta, esango luke ELAko jendea oso kultua dela, oso ondo prestatua, kultur eta zientzia eta teknologia aldizkariak ezagutzen dituelako. Eta hori ez da gertatzen gure herritik kanpo. Pentsatuko du ELA zientzialari talde bat dela eta ez sindikatu bat. Ariketa hau bera egingo banu Espainiako Salamancan edo Frantziako Marseillan, inork ez luke horrelako aldizkaririk ezagutuko. Seguru nago.

Baina orduan esaten duzu, ez da posible, ez da normala, zer edo zer arraroa daukagu herri honetan, denek jakiteko badagoela zientzia eta teknologia aldizkari bat eta beste bat kultur gogoetarako. Zer zegoen orain dela 25 urte kiosko horretan euskaraz? Eman dezagun, oso optimista izanda, Jakin eta Elhuyar bazeudela. Zein beste eskaintzak irau du 25 urte kioskoetan euskaraz?

Entzule batek

Zeruko Argia eta Anaitasuna.

Martxelok

Bueno Anaitasuna orain dela urte batzuk desagertu zen, eta Zeruko Argia Argia bihurtu zen orain dela urte dezente.

Entzule batek

Goiz Argi.

Martxelok

Baina ez kioskoetan, hura eliz atarietan eskaintzen zuten. Bai, ezta? Goiz Argi, Tolosako frantziskotarren eliz atarietan eskaintzen zuten, baina, bueno, optimista izanda, hori ere kioskora. Orduan zer gertatu da 25 urte hauetan? Zer gehiago sortu da azken 25 ur-

teotan euskaraz, gaztelerak sekulako bidea egin duen bitartean?
Duela 13 urte Euskaldunon Egunkaria jaio zen.

Entzule batek

Zabalik. Gaztetzulo.

Martxelok

Musikan? Musikan badago bat, ezta? Entzun izenekoa, baina oso leku gutxitan banatzen dena.

Entzule batek

Kili-kili bera.

Martxelook

Ez dakit ez ote duten itxi, Espainiako egunkari batzuk sekulako egurra eman eta gero.

Entzule batek

Hik-hasi. Ipurbeltz.

Putz ere bai.

Martxelok

Baina esaten ari zareten horiek guztiek ba al daukate presentziarik kioskoetan? Kioskoetan ez bazaude, ez daukazu presentzia publikorik. Ez zara existitzen, eta hori oso larria da. Kioskoetako banaketa oso garestia delako. Niri askotan gertatu zait, etxetik kanpo lo egitea egokitu zaidanean. Kioskora joan eta Egunkariarekin osatutako pila oso txikia zen, gaztelerazko handien ondoan.

Bada fenomeno bat, kioskoetan ez dagoena baina aipatzea merezi duena: Herri aldizkariak. Sortu ziren arte gaztelerazko sektoreak harrapatua ez zeukan eremua jorratzen hasi ziren eta milaka euskaldun jarri zituzten euskaraz irakurtzen, eta milaka negozio jarri dituzte publizitatea euskaraz kontratatzen. Oso fenomeno interesgarria da, aparteko azterketa merezi duena, baina, zoritxarrez, kioskoetan ez dagoena.

Zer gertatu da orduan gurean? Guk duela 25 urte geneukan kiosko bera daukagula ia. Asko ez da hazi. Gure ingurukoak, aitzitik, etengabe ari dira eskaintza ugaltzen. Daukaten merkatuak azkar erreakzionatzeko erraztasuna ematen die. Teknologia berri

bat sortu dela? Internet, esate baterako. Berehala sortzen dute horren gaineko aldizkaria. Guk ez.

Gutxieneko eskaintza baten beharra

Kioskoaren euskarazko atala handitze aldera, pentsatu beharko genuke nola zehaztu zein den atal horrek egin behar duen eskaintza, «normala» deitu ahal izateko. Gure kiosko hori, euskarazkoa, batere normala ez delako. Zer falta zaigu kiosko normala osatzeko? Zein da gutxieneko eskaintza?

Orain esango dudana errespetu guztiarekin esango dut, nik dihardudan esparruko jendea delako eta badakidalako zein egoera zailetan ari diren lanean. Baina ezin dugu pentsatu euskarazko irakurle berriak zientzia, hezkuntza, teknologia gaiak jorratuta lortu dugunik. Normala al litzateke, konparazio batera, Frantzian gehiago irakurtzea poesia, nobela baino? Ez ezta? Ba horixe bera gertatzen da gurean.

Euskarazko irakurketa ugalduko bada, beste eremu batzuk, normalagoak, estandarragoak, landuta izan beharko du. Horrek ez du esan nahi, zientzia, teknologia eta kultur gogoeta landu behar ez sdirenik, edo laguntzea eta sustatzea merezi ez dutenik. Merezite dute, noski, eta orain jasotzen ari direna baino gehiago, baina jakinda horrek hazkunde muga bat duela; bestea, estandarragoa, hazten ez den bitartean. Hori mundu normalizatuan gertatzen da, eta gurean ere horrela gertatuko da, inoiz normalak izango bagara.

Horregatik da garrantzitsua sektorearen halako akordio bat diseinatzeko hurrengo hamar urteotan zer eskainiko dugun. Nire errespetu guztia Euskal Herrian filateliak dauzkan jarrizaitzailentzako, baina segur aski ez da lehentasunezkoa herri honetan filateliaren gaineko argitalpen bat. Horiek ere eskubidea daukate, noski, filatelia euskaraz lantzeko aldizkari baten bidez, baina ez da lehentasunezkoa.

Ez naiz inor gutxien ari, baina lehentasunak markatu behar ditugu, euskarazko irakurketara oraindik bildu ez den euskaldun normala ekartzeko. Prentsaren sektorean guk ezin dugu erdalduna euskaldundu. Hori ez da gure zeregina, baina bai euskaraz irakurtzeko gaitasuna daukanarekin pentsatuta produktu berriak diseinatzeko.

Hasi gaitzke pentsatzen kirol alorrean zer edo zer egin litekeela euskaraz, orain arte egin dena baino gehiago? Katalanek sortu dute kirol egunkari bat, egunkari katalanekin batera banatzen dena.

Gure herri honetan kirolak tiradizo handia dauka, asko kontsumitzen da, eta alor hori, horrek esan nahi duen guztiarekin Marca-k, As-ek eta El Mundo Deportivok daukate hartuta. Eta komunikabide horiek kirolaz gain, erreferentziak, nortasun markoa, irudi esparrua markatzen dute: «selekzio nazionala» deitzen diote Espainiakoari, «gure jokalaria» Espainiakoei, «irabaziko dugu» esaten dute Espainiakoak jokatzeko duenean...

Defizitarioa izatea da gure sektorearen beste ezaugarri bat. Orokorrean gertatzen da euskarazko produkzioan. Denok gaude subentzioen mende, eta gutxi dira bere buruaren jabe direnak. Defizitarioa zen Egunkaria, eta horrela EITB, euskarazko aldizkariak, eta gainontzeko produkzio osoa. Liburu batzuk eta disko batzuk sal litezke dezente, baina salbuespen dira. Egunkaria azken urteotan iritsia zen bere aurrekontuaren % 78ko autofinantziaziora, ez dago gaizki sektoreko beste batzuekin alderatuta. Salmentak, harpidetzak eta publizitatea dira gure autofinantziaziorako hiru diru iturriak. Bestea, subentzioa da.

Eta ez gabilta erabateko autofinantziaziotik oso gertu, baldin eta produktuak hobetzea eta haztea nahi badugu. Kioskoan dauden besteekin lehiatu nahi badugu, gero eta produktu hobea egin behar dugu, eta, horretarako, derrigortuta gaude, Sydneyko Joko Olinpikoetara joaten. Bestela jai daukagu.

Katalunian esate baterako, han herri prentsa eta herrietako irratia eta herri telebista oso normalak dira. Badira denetara 11 egunkari katalanez, ezagunenak Avui eta El Punt dira, eta orain Periódico de Cataluña egin du jokaldi bat, ez dakit ezagutzen duzuen. Periódico de Cataluña da Zeta taldearen argitalpen bat, egunkari bat, Antonio Francok zuzentzen duena, eta egunkari hori da talde horren bandera. Azkeneko hiru urte hauetan oso esperientzi polita egiten ari da, zu joaten zara kiosko batera eta erosi dezakezu Periódico de Cataluña espainolez edo horren klon bat, klonikoa delako, katalanez, eta aukeratu dezakezu nahi duzun bertsioa. Horren ondorioz lortu dute eroslearen %40k katalanezkoa aukeratzea.

Badago beste esperientzi bat Galizian, O Correo Galego, El Correo Gallegoren galizierazko bertsioa dena, baina orri batzuk aldatuta dauzka eta, haiek esaten dutenez O Correo Galego El Correo Gallego baina gallegistagoa da, beraz gai propioak, batik bat kulturaren inguruko gai batzuk jorratzen ez direnak gaztelarazko bertsioan edo jorratzen direnak zutabe baten, jorratzen dira orri oso baten O Correo Galegon. Beraz, O Correo Gallegoren kasuan ez da

klonikoa, %90a iguala da, baina %10a dauka berezkoa, baina inoiz ez Iraki buruz gehiago, baizik eta Galiziari buruz gehiago, eta gehienbat kultura eta holako elementuak.

Baina Periódico de Cataluñak egiten du klonikoa, erabat klonikoa, gainera ordenagailu batek egiten du, ez dakit zenbat milioi pezeta balio dituen programa baten bidez, egiten dute, kazetariak idazten du gazteleraz, beti gazteleraz idatzi behar du lehendabizi, pasatzen du ordenagailu batetik, ordenagailu horrek 18 minututan itzultzen du katalanera, badakizue katalana eta gaztelera hizkuntz lehengusuak direla, erromanikoak dira, latinaren ondorengoak, beraz, badakizue zein erreza den katalana, ulertzea eta ikastea.

Orduan pasatzen du makinatik, 18 minututan egiten du orri bakoitzaren itzulpena, orri bat baino gehiago batera itzultzen ditu noski. Programak itzuli eta gero, zuzentzaile batzuek begiratu egiten dute testua, minutu pare batean, produkzio sistema ez atzertzeko, 20 minututan egin behar baita itzulpenaren eta gainbegiraketaren prozesu osoa. Kazetariak derrigorrez idatzi behar du lehendabizi gazteleraz, itzulpenaren norabidea beti gazteleratik katalanera delako. Diotenez, alderantzizko bidea ere ari dira prestatzen. Hori bukatutakoan kazetariak erabakiko du zein hizkuntzatan idatzi jatorrizko bertsioa.

Merkatu operazio horren ondorioz El Periodicok milaka katalan jarri ditu egunero katalanez irakurtzen, eta gaur egun El Periodicoren katalanezko bertsioa da katalanezko egunkaririk salduena.

Avui eta El Punt dira hurrengoan katalanezko salduenen artean.

El Punt Gironan sortu zen eta gaur egun Gironan gehien saltzen den egunkaria da, hizkuntza edozein dela. Espainia deitzen den horren barruan Girona da probintzia bakarra gehien saltzen den egunkaria gaztelerazkoa ez daukana. Baina El Puntekoek ez zuten lehen egunean egunkaria nazional bat sortu Katalunia osorako. Eskualdeka joan dira osatzen Kataluniako mapa, 9 edizio edukitzera iritsita.

El Punteko jabea enpresari bat da, txerriken salmentan egindako dirua prentsan inbertitu duena. Gurean hori ezinezkoa da, ez dagoelako horrelako espiriturik euskal enpresari, inbertsore eta entitate finantzieroen artean. Eta duda egiten dut, beti herri ekimenak sortu behar dituen proiektu guztiak. Badaukat gogoia euskal enpresariak ikusteko euskarazko produktuetan inbertitzen. Egia da euskarak ez duela dirurik ematen, eta inork ez duela inbertitzen besteei mesede egiteko, baina ezin dugu horrela segitu.

El Punt, Gironan gehien saltzen den egunkaria izanda, lehena da, edo izan beharko luke, Gironan publizitatea saltzen. Horrek sekulako milioi pila ekartzen dio urtero. Guk askotan eskatu izan diogu Eusko Jaurlaritzari emateko Egunkariari horrelako tratamendu, bat gurea izan delako salduena euskaraz Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan. Eusko Legebiltzarrean onartutako Euskararen Legeak berak ez die lehentasuna ematen euskarazko komunikabideei. Zergatik ez ditu Argiak iragarki ofizial gehiago jasotzen?

Begira zer kontraesan gertatu den urte askotan euskararen legearen aplikazioarekin. Erakundeak behartuta daude legez iragarriak elebrietan egiten. Zer egin dute urte askotan, eta ari dira oraindik ere egiten? Gaztelerazko medioetan, sekulan euskararen alde ezer egin ez duten horietan, bi iragarki jartzen dituzte, bi iragarki ordaintzen dituzte, bat gazteleraz eta bestea euskaraz.

Zer jarri izan dute Egunkarian, jarri izan dutenean? Iragarki bakarra. Ondorioa? Euskara sustatzeko legearen aplikazio inozente bat eginda, euskarari burla egiten dioten komunikabideek euskaraz dihardutenek baino iragarki gehiago jasotzen dituzte. Komunikabide horien publizitate arduradunek barrez pasatuko dute egun guztia euskaldunon kontura, marka delako gero egiten ari garena. Euskara sustatzeko legea egin eta erdaldun militanteei dirua eman.

Hasierako probokazioei erantzun gisa

Moderatzaileak, probokazio aitortuan, Joseba Arregi eta Miren Azkarateren bi aipamen egin dizkit. Ez daukat argi bitako zeinekin nahi zenuen probokatu.

Moderatzaileak

Zeuk aukeratu.

Martxelook

Aitortu beharra daukagu hasieran jendeak erosten zuela Egunkaria euskaraz zelako, meritu handia geneukalako. Baina uste dut pixkanaka irabazten joan garela irakurlea, eta gero eta gutxiago erosten dutela eduki dezakegun merituagatik, eta gero eta gehiago gure produktuagatik. Zorionez, aldaketa gertatu da azken urteotan. Guk geuk askoz ere sinistuago daukagu egunkari ona egin dezakegula, eta hori bera gertatu da EITBko albistegiekin. Oso pozgarria da ikustea ETBko kazetariak kronikak batera egiten Bagdadetik,

Amannetik, Turkiatik, Londresetik eta New Yorketik. Hori heldutasuna da, besteak dauden lekuan euskaldunak ere egotea, euskarazkoak bigarren mailakoak ez izatea.

Egunkarian ere ahalegin handia egin dugu urteotan, gure kazetariak batera eta bestera bidaliz: Aljeriara Buteflikaren erreferendumerara, Parisera Kosovoren negoziaketetara, AEBetako hauteskundetara, Palestinara, Belfastera Stormonteko negoziaketaren azken egunetan, Joko Olinpikoetan Atlantan eta Sydney, Quebeceko autodeterminazio erreferendumerara, Dorre Bikien aurkako erasoak eta Espainiatik abiatu zen bigarren hegazkinean joan ginen, gertatu eta lau egunetara, hutsik zihoan noski inork ez zuelako hegazkinik hartu nahi. Horrek ematen dio gure irakurleari halako homologazio-poztasuna, esateko «hau da nik nahi dudan egunkaria, honek merezi du goizero kioskoetan erostea».

Horrelako bidaiak ez daukate berehalako ondorioa salmentetan, ez duzu horregatik gehiago saltzen hurrengo egunean, ez behintzat gastuak estaltzeko moduan, baina pozik geratzen da egunero kioskoan daukan aukeraren aurrean gurea hartzen duen hori, eta erostle horri bezperan arrazoi bat eman behar diozu biharamunean berriro zurea erosteko. Horregatik diot, gure ustez, gero eta gehiago direla eskaintzarengatik datozenak euskaraz izate hutsagatik datozenak baino. Gure lagun batzuk diote gazteleraz gehiago salduko genukeela euskaraz eginda baino.

Uste dut gainera gure Estilo Liburuaren ondorioz estilo bat jarri dugula gauza batzuei deitzeko moduak, nahiz oraindik euskarazko komunikabideetan «gobernu zentrala», «gure ordezkariak Joko Olinpikoetan» eta horrelakoak entzuten diren. Edo Etxegarairi gaztelerazko komunikabideetan «el cardenal vasco francés». Guk ere sartzen dugu hanka, nahi baino gehiago. Ikaragarria baita erreferentzia horien inguruan komunikabide espainiarrek sortzen duten ohitura. Guk sekulako ahalegina egin genuen hilero KPI publiko egiten denean Hego Euskal Herrikoaren batez bestekoa emango zigun formula lortzeko. Orduan Eustaten zegoen Maria Angeles Iztuetak lortu zigun, edo egin zuen formula bat. Egunkaria itxi arte, bakarrak izan gara datu hori ematen.

Ahalegin hori lehen Estilo Liburua eta erreferentzia nagusiak sortu zituztenei zor diegu, eta harro esan dezakezu beste zenbait komunikabiderentzat erreferentzia garelara.

Eta hori ez dugu gure erreferentziekin bakarrik egiten, baita ere besteekin. Gurean Alacant Alacant da, ez Alicante. Utz iezadazue

esaten galdeketa egiten zizkidaten guardia zibilek esaten zidatela gure Estilo Liburuaren mamia ETAk idatzia zela.

Baterakoa izaten saiatu behar dugu, derrigorrez; besteak beste merkatuak ez duelako ematen bizpahiru egunkari egiteko. Merkatu oparo batekin pentsa liteke, merkatu normalizatueta gertatzen den bezala, joera desberdineko egunkariak eduki behar ditugula. Baina gureak ez du ematen horretarako, horregatik saiatu behar dugu jende desberdin askok eroso aurkituko duen produktua egiten. Zaila da ordea jendea biltzea. Batzuk edozein aitzakia nahikoa dute euskarazko bat ez erosteko. Zer erosten dute orduan? Gaztelerazko bat, kasu askotan haien ideia nagusietatik oso urruti dagoena. Gaztelerazko handi horri dena onartzen diote, hanka sartzea dena eta nahita eginda dagoena. Oso fenomeno zabaldua da kultur eta hizkuntza minorizatueta. Etxekoari ezer ez onartu, edo pasatzen utzi, metropoliarena gurtzen dugun bitartean.

Lortu behar dugu Euskal Herrian jarrera euskaltzalea, progressista, solidarioa, herri honen proiektuarekin konprometituta dagoena gurean egotea. Zer egiten dute horiek tasun horietako bat ere ez daukan komunikabide bat kontsumitzen? Errespetu guztiarekin esanda, PPko militante bat, euskalduna izanda ere, ez da gurera etorriko, baina gainontzeko guztiak. ELAekin nago gaur. Zer topatzen du ELAko militante autodeterminaziozale batek beste egunkari espainolista horietan? ELAren aurkako egur galanta, besterik ez.

Moderatzaileak

Esan duzu ez zenutela lortuko, esaterako, PPko batek Euskaldunon Egunkaria erostea, nahiz eta euskaraduna izan PPko militante hori. Zertara dator orduan Euskaldunon Egunkariak Savater jaunari elkarrizketa bat egitea?

Martxelok

Zabaltasunaren adierazgarria da, gure lerrotik horren urruti dagoen eragile horri elkarrizketa egitea. Gure irakurleak jakin dezan Savaterrek zer iritzi daukan. Itxi ziguten astean, astebeteko epean, egin genuen elkarrizketa Fernando Savaterrekin, Imanol Lartzabal kantariarekin itxi ziguten egun berean, eta argitaratu gabe geratu zen politika sailekoek Manolo Huertas sozialisten Gipuzkoako buruzagiari. Horixe bera esan nion Del Olmo epaileari bere aurrera eraman nindutenean deklaratzera. Horrela esan nion: «En el plazo de una semana este periódico que dice usted que es de

ETA le ha entrevistado a Fernando Savater, Imanol Lartzabal y le había entrevistado pero estaba sin publicar una entrevista con Manolo Huertas». Esan nion: «presénteme usted un periódico que tenga esa media en una semana».

Ez zaituztet engainatuko, hori ez zen asteroko batez bestekoa. Baina ez dago gaizki ETako egunkari bat izateko.

Moderatzaileak

Batean eta bestean esan izan da Egunkariako orrietan zenbaitek betoa jasan behar izan duela.

Martxelok

Ez dut ezagutzen munduan egunkari bat, komunikabide bat, egurra ematen dionari lekua egiten diona bere orrietan. Zuek ELAren aldizkarian emango al zeniokeite oihartzuna ELAri liburu batean egurra ematen dion bati? Ez ezta?, ba guk ere ez. Liburu bat argitaratu zuten, eta liburu horren zati batean egurra ematen zioten Egunkariari. Oso ondo. Guk labur bat eman genion liburu horri. Esadazue munduan bestela jokatuko lukeen komunikabide bat, publikoa izango ez dena. Hurrengo liburuan berriro egurra eman zigun, guk bigarren hori aipatu ere ez genuen egin. Horrela jokatzea ere bada harremanak normalizatzea, bestela ergela izatea da.

Euskaldun guztion egunkaria egiten ahalegindu behar dugu, jakinda hori ezinezkoa dela. Hala balitz zergatik ez du Espainiako El Paisek 5 milioi egunkari saltzen egunero, Le Mondek 10 milioi eta New York Timesek 25 milioi. Egin behar dugu euskaraz irakurtzeko prest daudenentzako egunkari bat, ez aurreneko hanka sartzean gaztelerazko batera pasatzen diren horientzako. Horiekin jai daukagu.

Modan jarri da egunotan euskarazko egunkari berriaren zabal-tasunaz idaztea. Zein zen gurea baino zabalagoa Euskal Herriko merkatuan? Egin dezatela lehendabizi zabaltasunaren dekalogo, defini dezagun zer den zabaltasuna, egin dezala unibertsitateak lan hori, ez EAEko Kultura sailak, eta ni prest nago geurea besteekin konparatzeko. Ez ginateke gaizki aterako.

Zer da zabaltasuna? Ertzainek goizean jogging egiten ari den bat euskaraz egin dielako atxilotu dutela ezkutatzeta eta horren berri ez ematea? Hori ez da zabaltasuna. Jaurlaritzak zorionak eman behar-ko lizkiguke Ertzaintzaren barruko zenbait jenderen jarrera antieus-kaldunak azaleratzeagatik. Bai zera!!

Beraz defini dezagun zabaltasuna. Eta ez dezagun esan, idatzi den bezala, euskaldun guztiak bere barruan hartuko dituen egunkari bat egin behar dela. Non gertatzen da hori? Munduko zein komunikabide kontsumitzen dute hizkuntza hori dakiten guztiak? Hori esaten duena intentzio txarrarekin ari da, edo ez daki zer den komunikabide bat, ez dakit, egia esan, zein den okerrena bietan.

Euskaldunon Egunkariak proportzionalki El Paisek, Le Monde eta The New York Timesek baino gehiago saltzen du. Egiten baduzue ekuazioa 18 urtetik gorako zenbat herritarrek dakiten egunkari horien hizkuntza ondo eta zenbat ale saltzen dituzten egunkari horiek, ohartuko zarete ratio txarragoa daukatela Egunkaria baino. Eta hori esan beharra dago, horrenbeste..., ez dut esango, esaten ari diren egunotan.

Moderatzaileak

Bada beste koletila bat zabaltasunarenarekin batera aipatzen dena: juridiko aldetik erabat garbia izan behar duela, hau da, besteak izan ez dituen konexio edo susmo horiek garbitu beharra dagoela. Horrek adierazten du batzuk hemen zerbait garbia ez dagoela susmatzen dutela. Hori ere...

Martxelok

Zuk erdaraz esan nahi duzu, «menos vulnerable a actuaciones judiciales», ezta? Ez dakit nola egingo dugun, oraindik goiz delako, baina seguru nago ondo egingo dugula. Nola bermatzen duzu epaileak ez duela berria ere joko? Galde dezakezu. Gauzak ondo eginganda, erantzungo dizute. Eta nola egiten dira gauzak ondo? Lehen ere ondo egin genituen gauzak, baina epaileak ez du hori ikusi nahi. Epaileak bere pelikula egin du eta alferrik da besterik izan zela frogatu nahi izatea.

Ibarretxeren Planarekin eta Eusko Legebiltzarreko mahaiarekin egiten ari direna ikusita, zein berme geratzen zaigu besteei. Azken batean ez dugu ahaztu behar zein den atxiloteten azpian dauden mezuetakoko bat: «Dabilela kontuz euskarazko proiektuei laguntzen diena, edo Administrazio Kontseiluan sartzen dena, ikusi du eta zer gerta dakioken». Administrazio Kontseilu berriak aniztasuna erakutsi beharko du, beti ere kide izan nahi dutenen artean. Azken puntu hau oso garrantzitsua da, kide izan nahi dutenen artean aukeratu beharko da; ezinezkoa delako izan nahi ez dutenen artean egitea aukeraketa.

Gu saiatuko gara, saiatuko gara ez, egingo dugu seguru, egunkari berria orbaingabea izango da, aurrekoa izan zen bezala. Ni seguru nago Iñaki Uria, Joseba Jaka, Pello Zubiria, Joan Mari Torreal dai, Martin Ugalde, hau da Egunkariaren ardura izan dutenek gauzak ondo egin zituztela sortu zutenean, eta ez zeukate-la inolako harremanik ETArekin. Ni seguru nago, eta ezagutu ez nuen garai batez ari naiz, baina Egunkarian egon naizen azken hamar urteotan, nik esku jartzen dut sutan horiengatik. Duda izpirik ez daukat. Horiek lana gogotik egin zuten euskarazko egunkari bat aurrera ateratzeko, beste batzuek boikotik gogorrena egin zioten bitartean.

OPA publikoarena ematen du isildu dela, ez dakit ez ote diren pribatu batekin etorriko. Ez dezagun ahaztu Egunkaria denoi itxi digutela, euskarari, Euskal Herriari, euskal kulturari, Euskal Herriko sindikatuei, baina, hau ere ahaztea ez da komeni, Egunkaria honaino ekarri dugunoi, egin dugunoi, kudeatu dugunoi, gure langileei, baita ere gure administrazio kontseiluko kideei, baita gure akziodunei, baita gure harpidedunei, eta baita gurekin harreman ona, preferentziala zeneukaten gizarte eragile edo erakundeei.

Moderatzaileak

Sindikatu baten egoitzan gaude. Nola ikusten dituzu lan-harremanak proiektu horretan? Idatzietan eta abar militantzia asko aipatzen da; lan-harreman normalizatuak ere beharrezkoak izango dira.

Martxelok

Gu, azkeneko urte hauetan ari ginen dezente, bueno, gure soldatak baxuak dira, komunikabide publikoekin alderatuta.

Ondo konbinatu behar ditugu langileen eskubideak eta proiektuaren bideragarritasuna. Eusko Jaurlaritzari, ematen digun diru laguntza emanda, oso merke ari zaio ateratzen euskarazko egunkari txukuna edukitzea. Helduak euskalduntzea oso merke ateratzen ari zaion bezala; ikusi bestela AEKko soldatak. Eusko Jaurlaritza da euskalgintzaren ETTa. Baina egoera aldatzen ez den bitartean, gerria estutu beharra dago, eta hori ondo daki gure lanera datorrenak. Atxikimendu plus bat daukate gure langileek, askok eta askok beste komunikabide batzuetan jardun zezaketen lanean, baina gurean segitu nahi dute, badakitelako zerbitzu garrantzitsua egiten ari direla.

Gu ohituta gaude arroz ale batekin paella oso bat egiten. Atlantako Joko Olinpikoetan Imanol Murua kazetaria bidali genuen. Ez zen lau izarretako hotel batean egon, kanpin batean baizik. Gero logela bat lortu zuen hirian bertan, eta ez genuen igeri bidali Atlanta urruti dagoelako. Baina hori da gu Atlantan egiteko modu bakarra. Lau urte beranduago Sydneyra bat joan ordez bi kazetari joan ziren, Imanol Murua eta Gorka Zabaleta, baina askoz egoera txukunagoan joan ziren, lortu genuelako Sydeneyn kirolgurutik gertu bizi zen euskal-australiar baten etxean hartzea. Horrela nekatu behar izaten du burua gurea bezalako komunikabide batek, ez dago beste biderik.

Erronka da guretzat urtetik urtera hobetzea langileen lan baldintzak, eta horretan ari ginen azken urteotan. Azken hamahiru urteotan ez da izango Euskal Herrian soldatak biderkatu dituen enpresarik. Biderkatu 13 urteetan, hortik atera kontu zein behetik hasi ziren orduan. Beharko horrela hasi, euskaltzale demokratek ezarri zioten boikotarekin. Ez gara beti puntu hau esaten ariko, baina komeni da tarteka gogoratzea, oso egoera zailean jaio baitzen Egunkaria.

Entzule batek

Gustatuko litzaidake laguntza ekonomikoak jasotzeko kanpaina nola dihoan jakitea...

Martxelok

Ondo doa harpidetza kanpaina? 3.000 harpidetu dira itxi zutenetik, harpidetzena oso inportantea da, 3.000. Gertatzen da kabreok eragindako harpidetzak direla orduan, gerta liteke aurreneko urteak pasatu eta gero, izan ere zaila da, lehen esan dudan kasu horretan Periódico de Cataluñako jendeak errazago zeukan, espainoletik katalanera pasatzea erraza da baina euskarara pasatzea konplikatu da euskalduna izanda ere. Behin gurekin dauzkagula erakutsi behar diegu harpidedun berriei merezi duela gurean segitzeak, euskarazko egunkari batera ohitzeko ahalegina egin behar dutela, eta merezi duela.

Euskaraz irakurtzen ohituta ez daudenei zaila egiten zaie gure euskara maila, berehala esango dizute oso maila altua dela. Eta ez da horrela, ohitura kontua da. Egin ezazu aproba, eta ohartuko zarete gure testuak osatzeko oso barietate lexikal gutxi erabiltzen dugula. Erraz ulertzeko moduan esanda: gure testu bat osatzeko nahikoa da 15 aditz, 15 izen eta 15 adjektibo. Irakurle berri horiek

ohituta dauden egunkarietan askoz barietate lexikal handiagoarekin egiten dute lan. Non dago orduan arazoa? Guk «suntsitu» edo «birrindu» aditzak erabiltzen baditugu ohituta ez dagoenarentzat oso hitz zailak izan litezke, baina ohitura kontua da. «Conflicto laboral» inolako arazorik gabe ulertuko dute euskaldunek. Zergatik? Sei egunkaritan, hamar irratitan eta bost telebista katetan irakurri eta entzungo dutelako egunero, hainbat aldiz gainera. Zergatik ez dute «lan gatazka» ulertzen? Nahiko aldiz entzun eta irakurtzen ez dutelako egunean zehar. Beste modu batera esanda, hizkuntz inmersioa egitea zaila delako, gure herrian egonda ere.

Entzule batek

Zenbat ale saltzen dira orain?

Martxelok

Nik dakidanez 15.000 lehen, orain 30.000 ari da saltzen Egunero. Doblea ari da saltzen Egunero.

Entzule batek

50etik jaitsi da 30era?

Martxelok

Bai, eta 30etik jaitisiko duk, ikusiko duk.

Entzule batek

20 milara, gero 15 milara.

Martxelok

Ez, ez, gu 15.000 mila ari ginen saltzen, eta bakarrik falta da gertatu denarekin, 5.000 gehiago ez saltzea berriak. Baina hori kudeatzaile berriek esan beharko dute. Eta egunkari berriak iritsi beharko luke 20.000ra. Segun noiz hasten den berria argitaratzen. Zenbat eta lehenago argitaratu, orduan eta errazagoa izango da kudeatzaile berrientzat gehiago saltzea. Hala ere, haiek erabaki beharko dute, erabakitzeke orduan iristen denean.

Moderatzaileak

Joan Mari Larrarte, Egunkariko langileen bozeramaileak, berriki esan du 3.000 suskripzio berri egin direla jada eta periodiko

berria lehenbailehen nahi dutela, baina fetxarik, datarik ezin dela ipini prozesu luzea delako.

Martxelook

Hala da, ez du erraza izan behar egunkari bat ia hutsetik abiatzea.

Entzule batek

Eta zenbat egunetakoa, zazpikoa edo seikoa?

Martxelok

Kudeatzaile berriek erabaki beharko dute, lehentasunen eta ahalmenaren arabera. Hor ELAk zer esan handia eduki lezake. Jarri dirua gogotik eta errazagoa izango da kudeatzaile berrientzat. Baina asteen zazpi egunetako argitaratzea oso garestia da.

Kulturaren zurrunbiloan

Jon Sarasuarekin solasean

Moderatzaileak

Bertsolaria denez, gaia jarriko diot Jon Sarasuari, berak nahi duen neurri eta doinuan aritzeko: Duela gutxi esan zenuen politikan eta euskalgintzan goldea pasatzeko garaia dela.

Jon Sarasuak

Arratsaldeon.

Nik uste galdera zail samarra jarri didazula. Egia da nik esan nuela goldea pasatzeko garaia dela bai euskalgintzan eta bai politikan. Orain, golde hori nola pasa behar den esaten, hor daude zailtasunak.

Saiatuko naiz gogoeta batzuk zuekin konpartitzen. Uste dut euskal kulturaren barruan, parte baten, badaudela nahiko gogoeta interesgarriak, eta askotan ez direla ezagutzen beste aktoreen aldetik, eta ez dakit zenbateraino ezagutzen diren sindikalgintzan zabilzatenen partetik, eta hor kulturagintza, euskara, euskalgintza ulertzeko badagoela beste eredu edo paradigma bat. Orduan, bueno, ni saiatuko naiz pixka bat horko ideia batzuk zuekin konpartitzen.

Askotan ikusten dugu kultura gauza periferiko moduan, buruan daukagu politika... Fernandok esan zidan kulturaren zurrunbiloa izena zergatik ez genion jarriko hitzaldiari eta hala jarri genion, baina nik uste dut zurrunbiloa benetan politikarena dela, ezta?

Denok gaude politikaren zurrunbiloan sartuta, eta nik hasierako gogoeta bat egingo nuke: eztabaida dezakegu euskal arazo politikoa noizkoa den, ia trantsizio osteko arazoa baden, trantsizio oker baten ondorioa, edo karlistadetatik datorren edo beharbada nazio kontzeptua sortu zenetik euskal nazionalismoaren arazoak ehun eta piku, berrehun, urte gutxi ditu, ez? Baina nik uste dut, sakonean, guk daukagun arazoa arazo existentzial bat dela. Nazionalismoak, arazo politikoak, berrehun urte ditu, baina arazo existentzialak milaka urte ditu.

* Hitzaldi hau 2003ko azaroaren 20an eskaini zuen Jon Sarasuak Bilboko ELAren egoitza nagusian.

Hizkuntz ekologia

Eta askotan ez dugu asmatzen arazo existentzialaren plano horretan jartzea eta arazo existentziala, herri honetan, nagusiki, kultura-kontu bat da. Ia milaka urte iraun duen hizkuntz komunitate honek, gaur egun, XXI. mendean, globalizazioaren garaian, nola egin dezakeen aurrera. Hori da azkenean gure arazo existentziala. Arazo politikoa konponduko da edo ez, konponduko da honela, hala, lortuko dugu independentzia, lortuko dugu autonomia edo alemanak inbadituko dute berriz Europa osoa hemendik berrogei urtera, auskalo, hori plano politikoarekin sarri gertatzen denez.

Baina gure galdera da, behintzat nire ikuspegitik, gure benetako arazoa arazo existentzial bat da, arazo politikoa baino askoz sakonagoa dena, arazo existentzial kolektibo bat.

Orduan, nola egiten diogu aurre arazo existentzial honi? Eta uste dut Parisen batzuk egon ziren hemen eta Parisen saiatu nintzen ideia hori transmititzen: badagoela gaur egun hizkuntzak eta kulturen arteko harremana ulertzeko paradigma bat, hizkuntza ekologia deituko nukeena.

Badauka bere zentzua zergatik deitzen dugun ekologia, ez modan dagoen termino bat delako, baizik ekologia delako eredu bat ezaugarri zehatz batzuk dituen, balio zehatz batzuk dituen eta horiek hizkuntzetan eta kulturetan ere uler ditzakegulako. Zer gertatzen da? Hizkuntz ekologiaren eredu hau ari dela sortzen edo indartzen, baina oraindik gaur egun herri honetan ez dira asumitu ez partidu politikoen aldetik ezta ere euskalgintzan bertan dauden indar nagusien aldetik ere.

Eta pixka bat hori da nik egiten diodan kritika gaur egungo euskalgintzari, euskalgintza ere ari dela funtzionatzen gaur egun nagusi diren uhin politiko edo kultura politiko deituko nituzkeen horietan: ezker abertzalearen kultura politiko, bere idearioekin, bere imaginarioarekin, bere estrategiekin, eta nazionalismo demokratiakoaren kultura politiko, baita ere bere ideario eta bere estrategiekin.

Nire ustez, bi kultura politiko horiek hainbat arrazoigaitik gainditu beharra dago, eta horiek gainditzeko elementuetako bat hau da: hizkuntza eta kulturak beste modu baten ulertzea. Dena, nire ustez, askoz planteamendu zorrotzago bat hizkuntzen garapena ulertzeko, baina bere zorrotasunean ere nolabait «sinpatikoago bat» mundu ez-abertzalearen aurrean eta, nire ustez, gainera, paradigma zientifikoago bat hizkuntzen eta kulturen arteko harrema-

nak arautzeko. Hitz egin dezadan apur bat hizkuntz ekologia honetaz.

Ekologiak sakonean dauka etika bat. Ekologia ez da naturaren alde egotea; naturaren alde ehiztariak ere badaude, eta beti egon dira zibilizazio guztiak naturaren alde, baina ekologiak dauka etika bat, zaintzearen etika, dibertsitatearen etika, biziari bizitzen izaten uztea bere dibertsitate osoan, edozerk bizitzeko eskubidea eta duintasuna du existitzeagatik bakarrik, hor dago, nolabait, aberastasuna, eta guztiaren lotura. Azkenean, ekologia da etika bat, balio batzuk, eta gero ekologia da zientzia bat.

Danok dakigu ekologia zientziaz sortu zela, eta ekologia etika horretatik saiatzen da ikusten nola ekosistemak zaindu, zein diren ekosistema horien bizi-baldintzak, zergatik hiltzen diren espezieak, zer egin behar den oreka mantentzeko. Hori da azkenean ekologia. Gauza berbera hizkuntzan, eta kulturetan.

Baina, horretarako, ulertu behar den gauza bat da: eta zer dira hizkuntzak? Hizkuntzak, azkenean, ez dira besterik gabe kodigo batzuk, baizik eta hizkuntzak dira zerbaiten emaitza; zerena? Gizakiok badauzkagu munduan egoteko modu desberdinak, eta komunitate-ibilbide luze desberdinek, herri desberdinek, garatu dituzte naturari, heriotzari, erlijioaren misterioari, gizaki eta emakumeen arteko harremanei, abstrakzioari, edozer gauzari erantzuteko modu desberdinak, eta modu desberdin horiek kristalizatu dira hizkuntzetan.

Orduan, hizkuntzak zer dira? Giza espeziearen dibertsitatearen isla kulturalik inportanteena. Hizkuntzak dira bizitzaren formak, eta, nolabait, giza espeziearen aniztasunaren gordailurik inportanteena momentu honetan, hizkuntzak eta hizkuntzei lotutako kulturak. Orduan, ikuspegi horretatik ulertzen baldin badugu, eta ikusten baldin badugu mundua holograma bat moduan, holograma horren parteak dira hizkuntzak.

Zer dio ekologiak zentzu honetan? Ekologiak dio bizitzaren forma horiek zaindu egin behar direla. Errez ulertzen da balea galtzen denean edo Amazoniako espezie bat galtzen denean denok galtzen dugun moduan, hizkuntza bat galtzen denean ere galtzen ari garela. Hori da bat. Badu etika bat, baina baita ere badu zientzia bat, eta hau da ulertzen ez dena. Hizkuntz ekologiak badu zientzia bat eta bere jakintza-garapen horretako gako nagusietako bat da hizkuntz komunitatea. Hau da, hizkuntzak bizi dira hizkuntz komunitateak egituratzen direlako.

Eta hizkuntz komunitate horien biziberritzeak baditu arau batzuk. Edozein ekosistema moduan, minimo batzuk betetzen ez badira, hizkuntz komunitate hori degradatzen hasten da. Eta ekosistema moduan bere heriotza ziurtatuta dauka. Hizkuntzak betetzen ditu funtzio batzuk, funtzio horiek mailakatuta daude eta, bueno, beste mila kontu esan litezke, soziolinguistikak eta beste jakintza-alor batzuk aztertzen dituztenak.

Orduan galdera da: bueno, eta zein da, zein dira euskara bezalako ekosistema baten minimo bitalak? Minimo bital horietatik gora gaude edo behera gaude? Hau da, euskararena zer da, gripe bat edo minbizia? Eta nola artikulatu lur berean bizi diren hizkuntza komunitate desberdinen arteko jokoak?

Badaukagu diagnostiko bat, diagnostiko minimamente zientifikoa, nola gauden, nora goazen, zein den momentu honetan euskararen egoera eta irtenbidea? Nik uste dut ezetz. Baditugu iritzi politikoak, baina iritzi politikoak ez dira momentu honetan oso serioak.

Amaren sua / Aitaren etxea

Hala ere, hizkuntz komunitatea esaten dudanean, hemen dago, nik uste, klabe inportante bat, eta hemen orain dela urte batzuk aipatu nuen horrelako zera bat, metafora bat, eta metafora hori zen amaren sua, eta amaren suaren metafora alboan jartzen nion aitaren etxearen metaforari. 'Aitaren etxea defendituko dut', Gabriel Arestiren poema. Zer izango litzateke aitaren etxea? Aitaren etxea izango litzateke egitura politikoa edo plano territoriala, plano instituzional-administratiboa, proiektu politikoa.

Eta nik amaren sua deituko nioke, berriz, gure jarraikortasun edo nortasun kulturalari, hau da, euskararen komunitatearen jarraikortasun horri. Hau da, euskaldunok euskal-dun moduan, euskararen komunitate moduan.

Nik esaten dudanean euskararen komunitatea ez naiz ari plano territorial batez, ez zait inporta euskararen komunitateko pertsona hori Errioxan bizi den eta karnet espainola daukan edo frantsesa daukan edo baskoa den. Ez naiz ari baskoez eta no-baskoez, ez da mapa kontu bat; muga batek, politikak ez dauka zerikusirik; ari naiz plano kulturei buruz, eta hori, komunitate hori da milaka urte dituen komunitate bat.

Beste eztabaida bat da: baskoak gara, espainolak gara, nafarrak gara, frantsesak gara? Eta alemanek inbaditzen gaituztenean, alemanak izango gara? Hori beste eztabaida bat da. Hori karneten

eztabaida da, territorioaren eztabaida da. Hori da etxearen eztabaida. Gutxietsi gabe. Esaten badugu su hau zenbat etxetan egon da historian zehar? Askotan. Suarentzat, milaka urte daramatzen suarentzat, etxeak, hau da, proiektu politikoak koiunturak dira, egoerak dira.

Euskararen sua egon da erromatar inperioan, egon da ez dakit zenbat inperiotan, egon da erreinutan, egon da estatutan, beti egon da gutxiasko zatituta, hau da, raskazielotan, etxe adosatuetan, txabolatan. Aitaren etxea inoiz eduki dugu? Eztabaidatu liteke Nafarroako erreinua zer izan zen eta abar. Kontua da etxe-klase askotan egon garela eta suaren plano beste bat dela. Ez dut esaten ez daudenik lotuta, eta iruditzen zait planteamendu zilegia dela ikuspegi abertzale batetik esatea, gaur egun gure sua biziko bada, etxe propio bat behar dugula. Bueno, hori eztabaida liteke.

Baina esaten dudana da suaren plano beste bat dela eta suaren planoan ni elkartzen nauela bai gogaide moduan eta bai lanerako, ba, ez dakit, Ramon Etxezarreta bezalako PSOEko batekin edo UPN bozkatzan duen baztandar batekin edo RPRren proiektu politikoa duen iparraldeko batekin. Guztiz beste plano bat da, ez da proiektu politiko bat, baizik eta plano existentzial bat.

Horretan, beste gako pare bat kulturaren eta hizkuntzen ekologia honetan: batetik, esaten baldin badugu planteamendu ekologiko batetik euskaratik bizi garela eta euskara dela munduari egiten diogun ekarpenik interesgarriena, hau da, giza esperientzia, euskara zer da? Euskara da altxormeta bat, ez dakit gazteleraz nola esango nukeen. Hori da guk munduan izateko daukagun modu originala.

Baina etika horretatik, euskararen "alde" egotea, gazteleraren "alde" egotea da, euskara maitatzea gaztelera maitatzea da. Hizkuntzak ez dira, elkarren kontra dauden elementuak.

Gero, beste gauza kurioso bat: badirudi, hizkuntza indoeuropar nagusiak izan dira inperioen eramaile, eta eduki dute hedatzeko joera, espazioan hedatzeko joera. Eta horregatik, gaur egun, gaztelera dago Ameriketean, dago Filipinetan, eta guretzako zorte bat da gaztelerarekin mundu osoan edo parte batean ibili ahal izatea, eta indigenekin hitz egin ahal izatea, eta argentinarrekin, eta espainolekin. Suerte bat da.

Euskarak, berriz, espazioan hedatzeko joera ez baina eduki duena da denboran luzatzeko joera, irauteko joera; hedatzeko joera beharrez, irauteko joera. Eta, horrela, pronostiko guztien kontra iraun dugu. Ehundaka urteko inglesa latina zen, inork ez zuen pro-

nostikatuko euskara biziko zenik mila urte beranduago eta latina egongo zenik hilda.

Hemen, komunitate honek eduki du horrelako sen bat irauteko, eraginak jasotzeko, itxi gabe, eraginak hartzeko eta hartuz, aldatuz, aurrera joateko. Hizkuntzek babes-sena ere badute, baina ez dira identitatea defenditzeko armak, hizkuntzak dira baita ere besteei zabaltzeko, besteekin nahasteko, besteei gauza propio bat eskaini ahal izateko.

Uste dut paradigma politikoek eta nazionalismoak apur bat kutsatu gaituela, eta ez dut nik nazionalismoa gauza txartzat. Baina uste dut gauza askotan kutsatu gaituela. Azkenean, uste dut euskararen barruan beti egon den intuizioa dela, sustraituta egotea baina zabalik egotea ahalik eta eragin gehienei, eta euskara horren emaitza da.

Baina baita ere ikusi behar dugu kontuz ibili behar dugula hainbat hitzekin, ze gaur egun estatuen orbitatik egiten den produkzio intelektualean oso identifikazio erraza egiten da euskara edo hizkuntza txikien ahaleginak berdin diskriminazioa, berdin intolerantzia. Mestizajea eta unibertsaltasuna bezalako kontzeptuak erabiltzen dituzte hizkuntza txikien ahaleginen kontra. Kontzeptu hauek kudeatzerakoan oso kontuz ibili behar da.

Guk jakin behar dugu gure historia nola irakurri. Kultura desberdinen liseriketa egin dugunak, bi hizkuntza erabiltzen ditugunak, gu gara. Euskararen kulturen parte hartzen dugunok gara irekiak, multzo bezala, ez besteak. Hori ere esan behar da. Gu gaude irekita eta gaztelera eta euskara, biak ditugu barnean. Eta gauza bera unibertsaltasunarekin. Zer da unibertsala? Eta zer da diskriminazioa? Zaindu egin behar ditugu hitzok.

Bertsolaritzaren bidea

Beti esaten dugu kulturen ireki egin behar dugula, baina hizkuntza txikiotan beti daukagu dilema bat. Eta da, zer da irekitzea? Besteak imitatzea? Irekitzeak esan nahi du geure identitatea galtzea? Zenbateraino ireki, zenbateraino ez. Hor nik gertuen ezagutzen dudana adibidea da bertsolaritzan egin dugun bidea. Bertsolaritzan ez dakit ondo edo gaizki egin dugun, baina behintzat gauza bat egin dugu eta da, azken hamazazpi urteetan estrategia bat eduki dugu, elkartu egin gara, autogestionatu egin gara, lurralde guztietan zabalduko elkarte sendo xamar bat daukagu, ez ber-

tsolariok, baizik bertsozale, bertsolari, bertsolaritza inguruko agente desberdinok. Estrategia bat eduki dugu.

Zein dira estrategia horien intuizioak? Batetik esaten dugu: bertsolaritza guretzako baliozkoa da. Badakigu kritika eta mespretxu asko egin dakizkiokeela, atipikoa dela eta abar. Baina guk diogu, tira, guri balio digu pertsona moduan, sortzaile moduan eta kolektibo moduan, bertsolaritzak baditu ezaugarri interesgarri batzuk, oso desberdinak direnak gaur egungo kulturatik.

Adibide bat jarriko dut: gaur egun, nagusiki kultura gero eta gehiago kontsumitzen da erreprodukzioetan. Erreprodukzioetan oinarritzen da eta bertsolaritza da erreprodukzioetan oinarritzen ez den gauzetako bat, errepikaezina da, etengabe inprobisazioan oinarritzen delako.

Beste gauza bat, bertsolaritzan oso inportantea da *feed-back*-a. Ze gu inprobisatzen ari gara, orduan inprobisatzeko etengabe beharrezkoa dugu ikustea aurreko bertsoa nola sartu den eta, orduan, segun publikoak nola erreakzionatzen duen horrela doa sorkuntza.

Bertsolariaren kasuan, gainera, artista da herriko pertsona normal bat, ez du hartzen status ekonomiko edo sozial desberdin bat, artista da oso pertsona eskuragarria ekonomikoki eta sozialki.

Gaur egun kultura gero eta gehiago da diferitua, etxean kontsumitzen da, bakarrik kontsumitzen da, eta bertsolaritza da beste batzuekin batera kultura kalean, taldean, kolektiboan sortzen eta kontsumitzen den leku bat.

Baditugu hainbat ezaugarri. Kontua da, ezaugarri horiekin zer egin, kontserbatu edo aldatu? Eta hori guretzat neurri handi baten dilema izan da. Hor genuen adibidez telebista, eta telebistan hasi ginen bertsolaritzarekin programa egiten, eta jakitun ginen telebistak distortsioak sortzen zituela bertsolaritza ulertzeko guk genuen moduan. Baina esan genuen: interesatzen zaizkigu distortsio horiek eta uste dugu kapaz garela distortsio horietan arriskatzeko eta ondo irteteko. Hau da, bertsolaritzak mantenduko duela bere esentzia, bere ezaugarririk inportanteenak, nahiz eta aspektu batzuetan aldatu.

Batzuek esaten ziguten bertsolaritza autentikoa zela sagardote-gietako bertsolaritza, orain dela berrogeita hamar urteko bertsolaritza, "Haiek bai bertsolari autentikoak. Gaur egun unibertsitarioak zarete, eskolatuak zarete, idatzi egiten duzue, telebistan ateratzen zarete, hori parodia bat da". Bai, bai baina nolabait mugimenduak izan du autokonfiantza esateko, autentikoak izateko modu bakarra ateratzen zaiguna egitea dela.

Dakargun tradizioa berrituz gure erara. Hau da, Txirrita orain dela ehun urte autentikoa zen, baina, gaur, autentikoa Unai Iturriaga da. Eta Unai Iturriagak konbinatzen ditu Txirrita, ze kantatzen du Txirritaren doinu batzuetan, Txirritaren bertso batzuk memoriaz dakizki, Txirritaren esaldiekin hitz jokoak egin ditzake, baina, aldi berean, Unai Iturriagak erabiliko du Woody Allen, eza gutuko du Eminem, erabiliko ditu Italiako komikietako ideiak. Iturriagak egiten du bere nahasketa, baina bere nahasketa egiten du bere kulturatik, bere hizkuntzan, eta bertsolaritzaren esentzia garatuz. Zergatik? Gaur egun Iturriaga delako, dakigunaren arabera, Txirrita zena baino inprobisatzaile azkarragoa, euskara panoramikoagoa egiten duelako eta dakielako, eta bertsolaritzaren arau nagusiak, hau da, inprobisatzea, publikoarekin lotzea eta eragitea, betetzen dituelako.

Gaur egungo bertsolaritzak ere edukiko ditu akatsak, baina uste dut eduki dugula jarrera ausart bat. Baina geure erroak galdu gabe, juxtu hori garatuz, ondo edo gaizki. Zentzu horretan, ikusten baldin badugu baita ere euskal kultura zer den, konturatuko gara, ba, ez dakit, trikitixa, zer gertatu da trikitixekin? Hasteko, trikitixa ez da euskal esentzia bat. Trikitixa, ikusten denez, orain dela hamar-kada batzuk, berrehun urte inguru, edo badaude beste teoria batzuk, baina etorri omen zen trena egin zenean, eta antza denez, gainera, etorri zenean gatazkak sortu zituen garai hartako instrumentu batzuk desplazatu zituelako eta gauza arrotza zelako. Baina herri honek jakin du trikitixarekin bere musika propioa egiten, integrazten eta geure bihurtzen. Eta gaur egun Tapia edo Junkera egiten ari dira tradizio horri jarraituz bide propio bat.

Edo pilota, euskal pilota, gaur egun mundu osoan euskal pilota moduan ezagutzen da, baina orain dela hainbat gizaldi Europa osoan zabalduetako kirol familia omen zen. Europa osoan galdu zen eta hemen mantendu zen eta hemen eduki zuen bilakaera berezi bat.

Zer egin du herri honek pilotarekin, trikitixarekin? Hartu, bere erara moldatu, eta sorkuntza kultural bat eskaini bere buruari, eta gero, zeharbidez, munduari. Munduari eskaintzeko egiten zuen? Munduari sorkuntza kultural propio bat eskaintzeko garatu zen hemen trikitixa propio bat? Ez. Munduari kirol berezi bat eskaintzeko garatu zen hemen pilota? Ez. Zergatik garatu zen? Komunitate horiek beharko zutelako, nahi zutelako eta autokonfiantza zutelako beraiek behar zuten gauza bat egiteko konplexurik gabe. Eta uste dut gaur egun euskal kulturaren gauza bera dagokigu-

la eta baditugula tresnak hori egiteko, eta uste dut gaur egun globalitateak eta globalizazioak dakarzkigun mehatxu, aukera eta zaparradaren aurrean asmatu beharko genukeela komunitate izaten eta sortzaile izaten.

Etorkizuna, sormenean

Azpimarratuko nuke ideia hori: gure etorkizuna, ez dakit gure etorkizun politikoa nondik joango den, baina hizkuntz komunitate bezala daukagun etorkizuna gure sormenean datzala neurri handi batean.

Eta hau zergatik diot? Askotan gure kulturekin edo gure gauze-kin jokutzen dugulako modu nahiko akonplexatu edo paranoikoan. Batzuetan daukagu joera geurea babesteko eta esateko: hau da euskal kultura, hau da gurea, hau da autentikoa eta ez dezagun aldatu, ez dezagun utzi kutsatzen. Kulturaren folklorizazioa.

Eta guztiz kontrakoa, autogorrotoa edo automespretxua, hau da, besteak dira imitatzeko modukoak, besteetan dago patroia, kanpoko da kultura kanona. Orduan, izan gaitezen besteentzat alfonbra, nik uste dut hori ere badagoela: ikusten baldin badugu herri honen kultur politikan diru partida potoloak nora doazen... Donostiako zinemaldia, zer da? Munduko zinemari goazen alfonbra jartzera, izan gaitezen munduko zinemaren alfonbra. Guggenheim, ez naiz sartuko sakonago zer den edo zer ez den.

Gutxi sinesten dugu herri honen potentzialitate kreatiboan, gizaldi askotan eman duenean. Badago baita ere konplexuaren beste alde hori: egin dezagun euskaraz amerikoek ingelesez eta espainolek espainolez egiten dutena. Hori ez da interesgarria. Ni euskaldun izatea eta euskara interesatzen zait euskarak gauza original bat sortzen duen neurrian, baina euskaraz datorkidanean erdararen imitazio bat, nahiago dut originala imitazioa baino, Txepetek esan zuen moduan. Itzulpenek, printzipioz, gauza batzuetarako balio dute, baina beste batzuetarako ez.

Orduan, zentzu horretan, zein da irtenbidea konplexu horretatik? Kreatibo izatea, sortzaile izatea, eta zu sortzaile izaten ari zarenean, ari zara konbinatzen zure tradizioa eta kanpotik datorren edozer gauza, eta orduan ari zara zerbait interesantea sortzen, orduan ari zara kultura sortzen, eta nik uste dut hori luzaz egin duela euskararen komunitateak. Hau da, sortzen ez baduzu, edo ankilosatu egiten zara edo imitatu egiten duzu.

Golde-aroa

Luzatzen ari naiz, eta golde-aro artikuluko ideia batzutara egingo dut salto, lehen iradoki zaidan moduan. Hiru maila bereiz daitezke. Bat da bisioa edo etorkizun-ikuspegia: nora joan nahi dugun, zer irudikatzen dugun, zer nahi dugun benetan; beste bat da estrategia, eta estrategia da horra joateko nola artikulatzen ditugun epe ertain, luze eta motzeko helburuak; eta beste bat da ekintzen maila.

Nire iritzia da, momentu honetan, ez daukagula, azken hamarkadetan, ez dugula eduki estrategia maila sinesgarri batera iritsi den politikarik bi kultura politiko abertzaleetan. Nire ustez, bi kultura politiko abertzaleak, gutxi gorabehera, nazionalismo demokratiko deitutakoaren kultura politikoa, eta ezker abertzalearena, ez dira iritsi nahikotasun mailara. Eta, besteak beste, seguru asko ez dute taila eman ez dutelako eduki hainbat gauzaren ikuspegi sendo sortzaile eta bizigarri bat, eta, besteak beste, kulturarena eta hizkuntzarena.

Orain arte ez dugu, nire ustez, ondo gestionatu euskararen arazoa, hizkuntz komunitatearen arazoa, erdal komunitateekiko harremana, erdal komunitateekiko sinpatia-prozesuak eta abar, eta abar. Uste dut ez dugula batere ondo kudeatu. Honegatik eta beste arrazoi pila batengatik uste dut kultura politiko berri bat behar dugula.

Adibidez, ezker abertzalearen azken hamarkadetako jardunaren zati handi batek gure lehia existentzialaren sakonean dauden balioak denen begien aurrean lorrintzen dituen moldeak sortu ditu. Baina, paradoxikoa da, ze, bestetik, ezker abertzaleko kultura politiko horretan ikusten ditugu, baita ere, potentzial handiak, eskuza-baltasun, inplikatzeko gaitasun, energia sozialik inportanteena. Paradoxa tamalgarria da.

Eta, alderantziz, nazionalismo demokratikoak ez du ematen, nahikotasun maila deituko nuke nik, nahikotasun maila benetan behar diren estrategiak artikulatzeko. Orduan, nik ikusten dut badaudela elementu teorikoak, bai elementu praktikoak. Badator beste kultura politiko bat? Ez dakit, nik uste dut behar dugula, eta zantzuak inguruan ikusi ditut urte guzti hauetako ibileretan, baina ez dakit.

Galdera horretan baita ere kokatuko nuke euskalgintza. Uste dut euskalgintzan daudela elementu oso inportanteak beste kultura politiko bat ernetzeko, baina momentuz euskalgintza ere harrapatuta dagoela egunerokotasun larriarekin, baita ere izan dela ezker abertzaleko kultura politikoaren eta horren eta nazionalismo demo-

kratikoaren arteko talkaren parte, eta askotan ez duela asmatu, ez dela konturatu euskalgintzatik bertatik beste plano batean lan egin zitekeela eta, besteak beste, nazionalista ez den jende askoren aldekotasuna lortu zezakeela paradigma ekologiko batekin.

Baina, bueno, horiek dira nire arrenkura edo kezka txikiak. Ez dut kezkekin bukatu nahi. Ni sentitzen naiz euskal kulturako partaide, lanean ari gara, adibidez, gure kasuan gauza txiki batean, bertsogintzan, baina ari gara gure estiloa garatzen eta gure nazioartekotasuna garatzen, eta gure jendea formatzen, bai bertsolari moduan, bai mugimendu moduan, eta uste dut gauza askotan aurrera goazela. Eta mezu horrekin utziko nuke neure zatia.

Moderatzaileak

Mezu baikor horrekin, ea sortzen dugun eztabaidarako galdera, komentario... Esan duzu badatorrela beste kultura politiko bat, ikusten duzula badatorrela edo ekarri behar dugula edo...

Jon Sarasuak

Nik ez dakit badatorren. Egia da ni azken bi-hiru urteetan guxtiago mugitu naizela, baina bertsolari bezala asko mugitzen zara eta tokatzen zaizu pixka bat tenperatura hartzea jendeari. Eta nik uste dut baldintzak badaudela, badagoela jende multzo handi eta inportante bat ez duena bat egiten momentu honetako ez bakarrik estrategia politiko zehatzekin, baizik eta sakonago, momentu honetako kultura politikoeekin, eta oso konexio erraza eduki dezakeena beste balore batzuetan oinarritutako kultura politiko batean.

Baina egia da, badakit hau esatea politika-fikzioa egitea dela eta ni ez naiz ausartzen gehiago esatera. Nik uste dut potentzialitate handia dagoela. Adibidez, hasteko, hizkuntza eta kulturen arteko harremana ulertzeko modu berri sendo bat baldin badaukagu, sinpatikoa eta, aldi berean, zorrotza eta sortzailea, hori erlojeriazko-bonba bat da.

Bi: ez gara asko saiatu momentu honetan adibidez erresistentzia zibileko eta zentzu horretako bideetatik. Baita ere, herri honek badauka gaitasuna, badauka energia soziala alde guztietatik, eraketa autogestionatuak sortzeko, erakundeak sortu eta lotzeko. Bueno, herri honek badauka energia sozial hori. Uste dut energia soziala Euskal Herria eraiki nahi duen aldean dagoela herri honetan. Paradigma egokiak baldin badauzkagu eta asmatzen baldin badugu gauza horiek artikulatzen, nik sinesten dut baldintza onak ditugula, baina, momentu honetan, harrapatuta gaudela, energia sozial

horren zati bat gatazkaren zurrumbilo neketsu, mingarri, biktimista horretan sartuta dagoela.

Eta bestetik ez naiz bat etorri nazionalismo demokratikoaren pragmatismo ustezko horrekin. Nik ulertzen dut pragmatismoa, erakundeetan eta halako gauzetan dabilenak beti ulertzen du pragmatismoa behar dela, baina zu pragmatikoa baldin bazara, bisio batekin, eta etorkizun-ikuspegi horretara joateko energia daukan indar sozial batekin, orduan ulertzen dut pragmatismoa eta paktismoa bera ere bai.

Baina nik uste dut izan dela ipar egokirik gabeko paktismo bat, eta ez dut sinesten nazionalismo demokratikotik etorriko denik benetako indarra ezer fundamentuzkorik egiteko, ez udaletxe batean ere. Aretxabaleta bezalako udaletxe txiki baten hartu behar diren erabaki politikoak hartzeko, gauza txikiak, hizkuntza plangintza sendo bat egiteko, edota ingurugiro plan serio bat egiteko, edota holako gauza txikiak hartzeko ere, ikusten duzu nazionalismo demokratikoaren zinegotziek oinarri ideologiko ahulegia duela presioen aurrean, ez daukatela orohar bisiorik, ez daude prestatuta ideologikoki eta beren oinarria ere ez.

Politika eraldatzaile serioa-edo egiteko, edo politikan arriskatzeko animikoki prestatuta dagoen sektore bakarretakoa ezker abertzale ingurua da, nire ustez. Hori ere esan behar da.

Entzule batek

Amaren sua eta aitaren etxeari buruz egin dituzun hausnarketei berriro heltzea nahi nuke. Esaten duzu amaren sua, euskararen identitate komunitatea Argentinan ere egon leikela edo badagoela, edo Filipinetan; baina, hemen, amaren sua jarri beharko dugu aitaren etxean, ez? Aitaren etxea erosoan izan beharko du, epela; etxea epeltzeko sua beharko dugu ezta? Sua egin leike mendi batean, baina duintasunez bizi nahi badegu, etxea eta sua elkartuta ematea izango litzateke helburua, ezta?

Jon Sarasuak

Bai, baina nik uste dut errealismoz onartu beharko dugula... adibidez, iparraldeko prozesua, iparraldea balizko euskal estatu batean integratzeko prozesua oso luze joango dela kasurik onenean. Orduan, praktikara jaitsiz, ni Bertsozale Elkartearen nabil, momentu honetan zer den egin behar duguna? Iparraldean ere badaukagu bertsozale elkartearen oinarri-elkarte bat, eta iparraldea momentu honetan guztiz kolapsatzen ari den euskararen transmisioan.

Iparraldean bertso eskolak sortzea, horrek sor dezakeen mugimendua iparraldeko minoria euskaldun horretan, eta eskoletan euskara ez bakarrik erabiltzea, baizik eta erabiltzea motibazioarekin eta sormenez erabiltzea, eta hor bertan, iparraldean, elementu kultural berriak sortzea jende gaztea identifikatuko dena eta euskaldun izateko motibazioa biziberrituko dena. Hori da klabe bat. Iparraldean zer da galtzen ari dena? Euskaldun, euskaradun izateko motibazioa. Hori da kolapsatu dena. Eta hori ez du estatuak konpontzen, ez departamentuak. Hori kolapsatuta dago momentu honetan.

Orduan, zer ibili behar dut nik, pentsatzen zer estrategia politiko erabili behar dudan hemendik hamabost urtera balizko demokrazia erreferendum batean euskal estatuan iparraldea sartzeko? Igual bai, baina baditut lehenagoko eta oinarriko lanak. Eta, bitartean, iparraldean, euskara kolapsatzen ari da. Orduan, bale, aitaren etxe batera jo beharko dugu eta suarentzat egin beharko dugu baita ere etxea, baina, muineko lehentasuna suari eustea da. Eta etxea, ikusiko dugu. Eta badakit ematen duela derrotista, baina ez da bate-re derrotista.

Sua da niri pasa didatena nire gurasoek, nire aurreko belaunaldiak niri sua pasa dit. Neure helburu pertsonal, politiko, sozial nagusia su hori hurrengoei baldintzetan pasatzea da. Hori da nik egin nahi dudana eta horretara nago. Eta horretarako lotuko naiz euskal estatuaren kontrakoekin, berez, badakit su horretako partaide naizela ni, adibidez, zinegotzi konstituzionalista batekin.

Kontua da, bideak edukitzea eta gauzak sortzea. Eta gero, beste gauza bat, edozein kasutan ere, euskaldunok euskal hizkuntz komunitate moduan, asmatu beharko dugu minoria izaten. Ikusiko dugu zenbateraino gure herrian bertan, baskoen artean, minoria izaten, baina edozein kasutan, asmatu beharko duguna da globalitate honetan minoria izaten, minoria interesgarria. Asmatu behar duguna da Interneten minoria interesgarri bat izaten. Asmatu behar duguna da sorkuntza munduan minoria interesgarri bat izaten. Literaturan minoria interesgarri bat izaten. Eta hori da asmatu beharreko gauza bat, baina hori da gure etorkizuna, e? Estatuarekin edo estaturik gabe.

Entzule batek

Niretzat planteatzen duzuna oso dialektikoa da. Zuk ez duzu ukatzen besteren beharra, zuk bide bat azpimarratzen duzu, prozesu bat; ez duzu ukatzen bestea. Eta galderak beti izaten dira gehie-

netan edo askotan sinpleak eta nirea ere sinplea da; nik behintzat klabe honetan ulertzen dut zure tesia: azkenean nork egiten du momentu honetan eraikuntza nazional gehiago, instituzioak, aber-tzaleen eskuetan dauden instituzioak, edo hortik kanpo dagoen dinamika sozialak? eta zer papel jokatzten dute arlo kulturalen edo arlo sozialean instituzioetatik kanpo dagozen dinamikak; euskera-tik hasita, esaterako, ze nik esparru hori ez dut asko ezagutzen baina ematen du instituzioaren babesa-eta oso garrantzitsua dela hizkuntzaren normalizazioan eta abar helburu batzuk lortzeko; baina indar handiena hortik dator edo indar nagusi hori beste toki-tik jarraitzen du oraindik

Jon Sarasuak

Nik uste dut bestetik dela, nahiko garbi ikusten dut eraikuntza nazionaleko indargunerik nagusienak arlo sozialean ditugula, eus-kal kulturaren behintzat garbi ikusten dut. Hasten baldin bagara gure gizarte zibilaren antolakuntzak erreparatzten, hor uste dut indargu-nea daukagula eta herri nahiko indartsua garela zentzu horretan.

Bernardo Atxaga

Hitzak ez du antzik jaboiarekin*

Abdetfattah Kilitok behin idatzi zuen bezala, hitzak ez du antzik jaboiarekin. Zenbat eta gehiago erabili jaboia, orduan eta urrituago eta gastatuago; hitzak, ordea, alderantziz, zenbat eta erabiliago orduan eta aberatsago. Beste modu batera esanda, hitza biziko bada nahitaezkoa da errepetizioa, nahitaezkoa jendearen ahoan behin eta berriro egon dadin. Jakintsu arabiar batek ere hala adierazi omen zuen: "hitzaren iturriak isuri egin behar du bere ura, gastatu eta alferrikaldu egin behar du bere ura".

Esan eta berresan egin behar da hitza. Hortik kanpora ez dago bizitzarik. Errepetizioa da hitzaren ardatza.

Arabiar aldetik etorritako ideia horiek egiazkoak direla denok ikusten dugu garbi, edo hala ikusi beharko genuke behintzat. Izan ere, bi hizkuntza mota dituen lur batean bizi gara, eta hizkuntza mota horietako baten hitzak, oso erabiliak diren partez, bestearenak baino askozaz indartsuagoak eta bizkorragoak dira. Horregatik tartekatzen ditu hainbeste erdal hitz Euskadi Irratiarentzat bere etxe-ko euskaraxka flakatu eta agonikoan hitz egin beharra daukan pelotari edo karreristak; pelotari edo karrerista horrek "Campeonato de Parejasen eduki nuen yokoa" edo "Etaparen reinie irabaztea gura neuke" esango du, hots, burura etortzen zaiona, errepetizioaren indarra daukan hitz multzoa. Baina, jakina, ez da pelotari edo karreristen kontua bakarrik. Hain zuzen ere, zergatik jotzen dute erdarara Donostiako hainbat koadrila abertzalek? Bada, biltzen direnean, eta aipatu legeagatik, egun horretan egunkarian irakurritakoaz hitzegiten dutelako, eta, erne!, egunkariaren hitz berberak erabiliz. Eta, zergatik hitzegiten da gazteleraz ikastola askotako patioetan? Jar gaitezen adi, entzun dezagun nola hitzegiten duten. Nola? Bada, loritoak bezala: etxean, kalean edo telebistan ikasitakoa berresanez. Eta, azken kasua jartzeko, zergatik zaigu gozoagoa

Hitzaldi hau 2003ko azaroaren 27an eskaini zuen Bernardo Atxagak Donostiako ELAren egoitzan.

* Hitzaldiko testuaren sarrera moduan Bernardo Atxagak berak propio idatzitako artikulua jaso dugu

guri, ez hain gazteoi, «cuatro por siete veintiocho» delakoa «lau bider zazpi hogeitazortzi» parekoa baino? Argitu beharrik ere ez dago, gogoan dauzkagu oraindik lehengo eskolak, hango kantu eta kontuak.

Bai, errepetizioak bizitza ematen dio hitzari, erabilerraz bihurtzen du, eta horregatik da gezur Andoaingo sarreran txartel batek jartzen duena; horregatik dabil bizkor gaztelera eta makal euskara; jendeak -Andoaingoak bezala beste leku askotakoak, Asteasu barne- bere alditako gauza pila egiten dituelako euskararen alde, salbu eta beharrezkoa den bakarra: hitz egin.

Euskara dela eta

Arratsalde on guztioi eta mila esker etortzeagatikan. Aldez aurretik esan nahi dizuet oso gai zaila daukagula esku artean. Nire iritzirako ez dago hizkuntza, hizkuntza esaten diogun delako sistema hori baino gauza harrapagaitzik. Egunero hitz egiten dugu, badakizue gainera hitz egitea ez dela garai batean greziarrek *teknai* esaten zioten hura, ez da teknika bat, nola bai esate baterako idaztea. Pertsona guztiek ez dute ikasten idazten, ez dira gai. Hala ere, nornahi, baita adimen aldetikan arazo handiak dituen sindromez jotako ume horrek ere hitz egiten ikasten du.

Oso gai zaila da eta gure Euskal Herri honetan seguru asko are eta zailagoa. Hala ere, ez noski ausarta naizelako bakarrik, baita zentzu batean behintzat lagun artean sentitzen naizelako, nire hainbat gogoeta luzatuko dizkizuet, eta batzuetan seguru asko alde batera lerratuko naiz gehiegi soberan, eta beste batzuetan motzegi geldituko naiz. Baita ere, sarrera honekin bukatzeko, gogoratu behar dizuet Paul Valéryk esaten zuena, hitz egitea gauza arin samarra da, ez da sakontasunik eskatu behar hitz egiteko orduan, asko pentsatzen baldin bada hitz egin bitartean, bizikletarekin bezala gertatzen da, poliki joan eta erori egiten da, azkar joan ezkeror berriz, bazterra jotzen du; beraz, ez azkar eta ez poliki hastera noa.

Nik gaur zuei adierazi nahi dizuedana alde batera oso ideia xumea da, oso ideia erraza da, eta gainera labur daiteke esaldi koskor batekin, esanez: Euskal Herrian eta batez ere gure hizkuntzaren inguruan behar duguna poetika berri bat da. Sinisten dut esaldi honetan garai bateko kristauek Aita Gurean sinisten zuten bezalaxe. Itsu-itsuan sinisten dut aldatu egin behar dugula gure joera orokorra hizkuntzari begiratzerakoan eta, seguru asko, Euskal Herriko hainbat eta hainbat alderdiri begiratzerakoan. Poetika berri bat behar dugu, ez daukat zalantzarik.

Poetika berri bat

Zaila ere ez da zer esan nahi duen "poetika" delako hitz horrek adieraztea, eta hola hizketan ari garenez eta niri adibideen bitartez hitz egitea asko gustatzen zaidanez, adibide bat emango dizuet nik zer ulertzen dudan poetika delako hitz pittin bat abstrakto horrekin adierazteko. Begira, orain dela hamar bat urte, Eskoziako herri batean nengoela, Tristan izeneko gizon bat ezagutu nuen. Bera hango Unibertsitatean irakasle zen. Egun batean, herri txikia zen, dena Unibertsitatearen inguruan, afaltzera gonbidatu gintuen.

Hurbiltzen ari ginela, bere etxera alegia, biolinaren musika bat entzun genuen eta hain ondo entzuten zen, hain ondo jota zegoen musika hura, non nik pentsatu nuen diska bat zela. Eta hor non, atea jota gero, Tristan delakoa azaltzen zaigun eta ikusten dugun berak dakarrela biolina. Beraz, bera zen jolea, bera zen musikaria. Afarian adierazten digu musikaria dela, hain zuzen ere bere izena Tristan, bere aitagatik zuela, bere aita Londresko operako orkestraren zuzendaria zelako eta opera baten pertsonai baten izena eman ziolako Tristan. "Jakina —esan zigun— nire arreba Isolda da". Orduan, berarekin hizketan egon ginen eta ikusi genuen, hala eta guztiz ere, nahiz eta halako jatorri, esango nuke, ingelesak esango luke *posh*, bera ez genuen sentitu oso zale bere jatorriarekin.

Hamabost egun edo hogeit hamar egun geroago, berak proposatu zigun Eskoziako iparraldea ezagutzea eta bere autoan joatea, eta hor non bere esparru intimo hartan, autoan, eta han, Eskoziako *highland* haietan, leku desertu haietan, bat-batean berak beti auto hartan entzuten zuen musika, hala esan zigun, hau da nik autoan entzuten dudana musika, jartzen digun, zein musika zen? Tristan, Isolda, Wagner? Ezta pentsatu ere, Boliviako meatzarien musika zen. Oso harrigarria egin zitzaidan, ze hasi zen orduan berak Bolivian izandako esperientziaz azalpenak ematen, Bolivian egon zela, bere bizitzan horrek halako muga bat ezarri zuela eta ordudanik bera atxikita bizi zela hango munduari buruz, hain zuzen berak ketxua ere erakusten zuela, Unibertsitatean ez zegoela horretarako lekurik, baina berak bazeukala ketxua irakasteko titulua eta abar, eta abar, eta abar.

Beraz, pentsatu nuen nik, oso garbi ikusten da Tristan delako honen kasuan zer den poetika bat. Poetika bat dela medio, poetika baten bitartez, pertsona batek, nornahik, mundu orokor honen barruan beste mundu bat egiten du. Nahi baduzue pentsa ezazue bilduma egile batengan, pentsa ezazue seiluak biltzen eta kolekzionatzen dituen horrengan. Gizon horrek ere, Tristanek bezala, mundu orokorraren barruan egiten du beste mundu bat, eta bera bigarren mundu horretan bizi da, esango nuke, bizitzearen zentzu indartsuenean, bizi da benetako munduan. Jakina, hor kanpoko munduan lana egin beharra dauka, klaseak eman beharra dauzka, seguru asko, poliziarengana joan beharra dauka bere pasaportea berritzeko, eta abar, eta abar. Mundu horretan bizi da, baina autoan dihoanean, bera berarekin biltzen denean, bere lagunekin, lagun izan nahi dituenekin harreman bat ezarri nahi duenean, bera beste mundu horretara pasatzen da, bera bizi da Boliviako oroitzapen horrekin, Boliviako auskalo zer bizimoduari atxikita, nola bilduma

egilea seilu delako papertxo horiei. Berdin zaio bilduma egileari jendeak, mundu orokorrak, esaten baldin badu: "aizu, niri batere ez dit ardura seiluak, ze txorakeriak diren, nola egin dezake seilu kolekzio bat berrogeita hamar urteko pertsona batek?". Kolekzio egileak pentsatuko du hori dioena bere mundu horretatik kanpo dagoela, eta haren balioak ez direla bereak, berak ditu bere balio propialak nola bazituen Tristanek.

Esan gabe doa, baita ere, poetika, zentzu horretan, sensibilitate bat ere badela, sensibilitate bat modu fisiologikoan, azalak sensibilitate bat daukan bezala. Azalak erantzun egiten dio halako estimulo bati, ez beste bati, ordea, eta azalaren sensibilitate hori eramaten baldin badugu halako leku espiritual edo metafisiko batera, hori izango litzateke sensibilitate poetikoaren arloa. Jakina, hola esanda, ikusten duzue poetikak oso zentzu zabala duela, eta, jakina, bere barruan hartzen du, esate baterako, ideologia politikoa. Tristanek Boliviako meatzariak gogoan hartzea ez da hutsaren hurrengoa. Bere aldameneko irakasleak, auskalo, aipatu meatzari horiek eta ez lituzke ezta aintzat hartuko ere gazteago nintzela, behin, frantsezko klase batzuetan galderak egin behar zirela eta, nik Venezuelako andre bat neukan aurrean eta, orduan, ba, ez dakit, gazteagoa nintzen eta galdetu nion: aizu eta zure herrian zer gertatzen da indioekin ze jakin dut oso gaizki daudela. Eta esan zidan, beti gogoratuko zait: "ezin dugu ezer egin indioekin". "Baina zergatik?; eta, esan zidan, frantsesez ari ginen, ariketak egiten, "ils se cachent", beraiek gorde egiten dira. Jakina, pentsa dezagun Tristanengandik neska horrengana ze nolako tartea dagoen. Tristanek ideologia politiko bat dauka, zalantzarik gabe, balioa du edo izan dezake berarentzat Bolivia batek eta ez, paradoxaz, Londresko opera orkesta.

Beraz, nik gaur egun guretzat poetika bat eskatzen dudanean, jakina, eskatzen dut zerbait orokorra, eskatzen dut, nahi baduzue, sensibilitate bat. Azalaren zentzuan, berriro esanda, ze bestela hitz honekin badakizue, sensibilitate esan eta jendea segituan hasten da hizketan San Valentin egunaz. Sensibilitatea zentzu fisiologikoan, erreakzionatzeko gaitasun batean, hori eskatzen dut. Jakina, horrek barruan du, zalantzarik gabe, ideologia politikoa.

Beraz, alde batean suertean zarete zergatikan nik gaur esan behar nuen gauzarik garrantzitsuena esana dago. Uste dut hori dela behar-beharrezkoa. Ideia honen beste aldea, eta hau da denbora kenduko didana azaltzen, xehetasunetan daude beti egiak, honen beste aldea da esatea: zer gertatzen da, zer gertatu zaigu gure hiz-

kuntzarekin? Oraintxe bertan zer gertatzen ari da? Zer gertatu da hizkuntza horri bultzaka ari den sensibilitatearekin eta ideologia politikoarekin? Hori da nire galdera. Eta hor, nire iritzirako edo nire gogoetetan, alde batera oso paisai goxoak ikusten ditut, baina bestera baita ere oso leku ospelak eta laiotzak eta leku benetan kritika-garriak, oso kritikagarriak.

Jakina, nik ez daukat nire eskuan aparteko kartarik, daukadan karta bakarra gai honi buruz hitz egiteko, hain zuzen, hizkuntza erabiltzailearena da. Alegia, nik, asko erabiltzen dut gure hizkuntza, izugarri, egunean, hitz egiteko kontuak aparte, zortzi bat ordu bai. Gainera, badakizue, noski, nik bukatu berria dut liburu bat bostehun orrialde dituen. Bostehun orrialde horiek egiteko mila orrialde baino gehiago idatzi ditut. Lau urte egon naiz. Benetan izan da erresistentzia proba bat, bai niretzat eta bai hizkuntzarentzat. Ze, hizkuntzak, hola laburrean, eguneroko bizitzan oso erraz egiten du lan. Behin musikari batek esan zuen bezala, oso erraza da hamar segundutako piezak edo kantuak egitea, baina bi ordutako musika egitea, hori askozaz ere zailagoa da. Musikariak lan asko egin behar du horretarako, eta musikaren baliapideak erabili behar dira muturreraino. Beraz, nik gaur egun daukadan karta bakarra da nire lan honena, nire erresistentzia proba horrena. Nik hizkuntza jarri dut proban liburu hori egiterakoan. Nik ikusi dudana aurrena-aurrena, idazten ari nintzen bezala, erresistentzia proba honetan, Euskal Herrian hizkuntzaren inguruan aspalditik dabilen mamua izan da, eta mamu hori da garbizalekeria edo beste modura esanda, purismoa. Eta harritu egin nau, ze guk beti purismoa, garbizalekeria lotu izan dugu halako ideologia jakin batekin, Sabinorekin esate baterako, edo Sabino baino lehenago, garai bateko apologistekin, esate baterako, Larramendirekin. Guk badakigu garai hartako euskaldunek bere burua nolabait kanporatzeko, nabarmentzeko, gure hizkuntzaren edertasuna adierazteko, halako exagerazio handietan sartu zirela eta ez zutela onartzen beste hizkuntzarekin inolako antza zeukan hitzik, eta horri deitu diogu beti garbizalekeria, eta badakigu edo esan zaigu garbizalekeria hori oso txarra dela. Baina nik ez nuen uste gaur egun holako mamu bat hor ibiliko zenik. Idazten ari nintzen bezala, aipatzen dizuedan erresistentzia proba honetan, hor non konturatu naizen gaur egun ere lema, hiztegiak egiten dituztenen lema, eta zuzentzaileen lema, eta gaur egun nagusi diren joeren lema dela gutxi gorabehera, lehengo: "Ahal dela, egin ezazu, erabili ezazu beste erderarekin antzik ez duen hitz bat, baina ez ezazu egin lehen bezala, ez ezazu egin Sabinok egiten zuen bezala, ez egiozu deitu telefonoari urrutizkina, hori exagera-

zio bat da, baina egin ezazu, ematen du Eroskiren lema bat, birekin egin ezazu bat (pentsatzen jarrita, Eroskirena agian izango litzateke kontrakoa, batekin egin itzazu bi) baina egin ezazu birekin bat, eta orduan, hor non bat-batean ni egokitu naizen hirurehungarren orrialdean, laurehungarren orrialdean, arazo izugarri batekin; hor non ikusten nuen gizarteak, hiztegiaren bitartez, bikote bat proposatzen zidala: "pizina" jarri ordez, hobe duzu "igerileku" jartzea... "kuadrilla" jarri, hobe duzu "lagun talde". Eta, era berean, "geltoki", "estazio" ordez. Jakina, beti da birekin egiten da bat. Gelditu eta toki, gelditu gehi toki, geltoki. Igeri gehi leku, igerileku. Belar metaforak ez ditut maite, baina erabili egingo dut oraingoan: joera hau lapaitza bezala, belar txarra bezala, belar ziztrina bezala hedatu da euskarazko testu guztietan. Eta esaten da: "joera hau noski zilegi da, ez dago gaizki, hain zuzen, "errepide" esatea, tradizioa duen hitz bat da, Axularrek erabiltzen zuen, Lardizabalek erabiltzen zuen, hor ematen zaio oinarria aukera honi. Gainera euskarak berak hola xe egiten ditu hitzak, aglutinantea da, eta bestalde praktikoa da, eta erabili ezkerro modu laburrean eta abar ez du behin ere huts egiten. "Igerileku" oso ondo dago, "igerilekura noa", zer ondo.

Garbizalekeria

Baina idazten ari zarenean, ez da horrela gertatzen, ze bat-batean zuk daukazu, ari naiz adibideak mehetzen, zuk daukazu pertsonai bat igerilekura joan dena, baina han ez du lekurik aurkitu eta itzuli behar izan du aparkalekura. Ez dizuet jartzen adibide gaiztorik, oso adibide arrunta da. Baina bai sinestu behar didazue, liburu bat idaztean, hori da, benetan hizkuntzari lan eginarazten zaionean (ze, hizkuntzak lan egiten du, hitzek lan egiten dute, komunikatu egiten dute eta zuk lanean jartzen dituzu eta esaten dute, beste erremediorik ez daukatenean esaten dute esan behar dutena eta zuk lan egiten duzu horren alde) orduan ikaratu egiten zara birekin bat egiteko kontu horrekin, beste batzuetan teilatura igotzen zara, beste batzuetan amorrazioa, beste batzuetan esaten duzu ingelesez idatziko dut hemendik aurrera. Izanez ere, desesperatuta zaude proposatzen dizuten lexiko horrekin, neurri batean absurdoa dela konturatzen zara, ez daukala etorkizunik. Ondo lan egiten ez duen hizkuntza bat ez da ezertarako. Ondo jotzen ez duen mailu batek ez dauka etorkizunik, baztertuta geldituko da etxean.

Garbizalekeria nozitzen duen hizkuntza batek ez dauka etorkizunik. Ez dago mundua absurdoetarako, eta ideologia hori absurdo ikaragarria da: hizkuntza guztiek elkarren artean berealdiko antza

daukate. Irakurri berria dut Poitierseko Unibertsitateak egindako azterketa bat mariñelen testu bat hartuz, frantsesezkoa, non erakusten duen irakasle horrek %16a dela lexiko horretan bakarrik frantsesezkoa eta gainontzeko hitz guztiak beste hizkuntzetatik datozela. Beraz, aurrena absurdoa da eta da, esango nuke, pixka bat umeen engainagarri, baina gu pertsona helduak gara, ezin dugu sinistu ipuinetan, beraz frantsesak %16a bakarrik baldin badu holako testu batean, pentsa beste hainbat hizkuntzek.

Alde batetik hori, deologia okerra, txepela bere oinarrian. Helburuak direla eta, berriz, ideologia are eta okerragoa eta are eta txepelagoa, zeren ez baitu bilatzen hizkuntza batek zor diguna, hots, tresna bat izatea, zerbait baliagarri izatea, gure burua adierazteko, besteei ulertzeko tresna izatea: Ez holakorik. Garbizaleak makilajea nahi du, bestengandik bereizteko gogo nagusi bat dauka eta ez zaio hizkuntza bera makilaje bezala erabiltzea inporta.

Besteengandik bereiztea egia esan ez zait iruditzen oso helburu noblea. Ulergarria da, denok daukagu neurri batean besteengandik bereizteko beharra, eta gainera ondo dago eta gainera bereizteko behar horrek historian barrena askotan oso ondorio onak eman ditu. Eta ni erabat konforme nago esate baterako hor erromantikoekin esaten zutenean Europa ez zela izango gaur dena ez balitz Europako herrien artean berezitasuna egon eta nortasun desberdinak egon, eta abar, eta abar. Baina kontuz, joera hau, bereiztekoa, eramaten baldin bada oso gora, oso neurri... eta hori jartzen baldin bada lehen helburu bezala, benetan oso kalte handia egiten zaio hizkuntzari eta gizarteari.

Gainera, gaurko egunean gertatzen denak badauka alderdi bat nik uste pittin bat, esango nuke, haserretzeko modukoa. Izan ere, holako joerak hartzen direnean, "igerileku" eta holako gauzak asmatzen direnean, "eskutoki" eta abar, holakoetan beti esaten da ez bakarrik euskeraren baitan dagoela hori, hizkuntza aglutinantea dela eta abar, baita tradizioa duela ere, "euskeraz tradizioa du". Uste dut, ez da txiste bat egiteagatik, normala ere badela Euskal Herrian "errepide" delakoak —errege gehi bide— tradizioa izatea, ze, jakina, ez dugu errepublikarik ezagutu ia, orduan normala da "errepide" egotea. Eta gure klasikoak aipatzen ditugunean esan behar dugu, ba mila esker Axular, mila esker Lardizabal, mila esker euskeraz idatzi duzuen guztiok, baina barkatu, zuek oso esparru mugatuan lan egin zenuten, oso esparru mugatuan, ez noski erreligiosoak zinetelako bakarrik, baizik eta zuek zeuon buruari jarri zenioten lana oso lan mugatua izan zelako, errezatzeke lana eman dezagun.

Jakina, gaur egun ere, pertsona batek erreza dezake Axularren lexikoarekin, baina psikosi bat ezin da deskribatu Axularren lexikoarekin, eta seguru asko eleberri egile batek afari bateko gaurko giroa ezin du adierazi. Zergatik? Hizkuntzak arlo horietan ez duelako lanik egin.

Ez dakit hau ondo ikusten den. Ez da bakarrik Axular edo Lardizabal lehengoak zirelako esate baterako Sadeko markesa XVIII. mendekoa zen eta Rabelais XV. mendekoa edo XVI. mendekoa, hortxe bizi zen, tarte horretan, alegia, eta Jonathan Swift, Gulliverren bidaiak idatzi zuena, baita ere XVII. mendekoa. Denak Lardizabal baino lehenagokoak ziren; baina Sadek, Swiftek eta besteek lana eginarazi zioten hizkuntzari, beraiek hizkuntzari eskatu ziotena izugarria izan zen. Beraiek erabili zuten hizkuntza bere ahalik handiengan eta gure klasikoak ez. Beraz, "errepide" esaten zute la gure klasikoak? Ba, guk ezin dugu erabili beharbada beti "errepide", eta, batez ere, esate baterako, ezin dugu baztertu "kamio" bezalako hitz bat, alde batera "kamio" aspaldikoa delako, eta beharbada oso ondo etorriko litzaigukeelako holako hitz bat errepide delakoaren munduan, baina begiratzen duzu hiztegiara eta, hiztegia orain esan nahi dut boterean dauden hiztegieta, eta jarriko dizu "kamio" dela herrikoa, ez dela erabiltzen idatzietan. Eta gero begiratuko duzu "kuadrilla" ia zer jartzen duen eta ez du jartzen "kuadrilla", jartzen du "laguntalde", "lagunarte". Begiratuko duzu zer jartzen duen "behar espresiboak" esateko eta jartzen du "behar adierazkorrak". Eta konturatzen zara hor dagoen sensibilitatea, hor dagoen poetika, oso okerra dela, oso okerra da nire ustez, zeren, batez ere Euskal Herrian, holako joera bat, alde batetik hizkuntza bera hondatzen duena, hizkuntza opakoa bihurtzen duena jendeak irakurri nahi du eta ez du ulertzen, jendeak esaten dizu "nik ez diot ulertzen kazetari horri", eta behin ez dut pentsatzen hain dago gaizki artikulua hori edo hain dago gaizki erabilia euskera, non nik, euskaldun peto-petoa izan arren, ez dudun ulertzen, halaxe da. Egon da belaunaldi eten izugarria hor, ez euskaldunen erruagatik edo, baina nolana ere izugarritzko eten bat gertatu da eta jakina, badakit, ohitura ez duenak gutxi ulertzen du, baina halere, gehiegizkoa zen, ez zuten zipitzik ere ulertzen, zipitzik ere, ezer ez. Irakurtzen zuten nik neronek orain dela hogeita hamar urte idazten nituen artikulua "Anaitasunan", eta nire aitak ez zuen ulertzen ezta zertaz ari nintzen ere. Hor zalantzarik gabe badago arrazoizko hainbat gauza eta arazo, baina beste gauza batzuk dira erabat idazlearen edo gure sistemaren, gure erakundearen erruz gertatu direnak.

Arau emaileen hipertrofia

Gainera, hau Euskal Herria da, hemen, barkatu esatea, baina hemen guk halako joera bat daukagu, nik deitzen diot "gehiegizko leialtasuna adiskideari". Uste dut euskaldunak, Euskal Herrian, gure historian, benetan izan gara, nik uste eduki dugula beti, nortasun bat eta, baina adiskideari beti izan diogu halako leialtasun gehiegizko bat. Orduan hemen zer gertatzen ari zaigu? Bada hemen, azpitik dagoen joera garbizale hau, halako, nik ez dakit nola deitu joera honi, halako Euskaltzaindiaren edo esango nuke arau emaileen hipertrofia batekin batera etorri dela, eta hori bai izan dela benetan uztarri gaiztoa. Gogoratzen naiz behin Bilbotik nenbilela, nire anaiak, ez zuek ezagutzen duzuen baizik eta besteak, Alde Zaharretik gindoazen eta gelditu gera hor hango plazan eta norbaiten esan zigun: "begira, hori da Euskaltzaindiaren egoitza berria". Begiratu eta benetan egoitza aparta zen, zoragarria, handia, ederra, eta esan zuen nire anai horrek: "zenbat arau datozkigun!". Jakina da, pentsatuko duzuenek, nik izugarri maite dut Euskaltzaindia, eta nik badakit Euskaltzaindian egon direla Mitxelena eta Villasante, garbizaleak izan ez diren bi euskaldun bakarrak, seguru asko. Eta hor egon dira Gabriel Aresti eta Xabier Kintana, eta izan dira zentzu batean gure belaunaldiaren maisuak, eta hori, jakina, esan egin behar da eta esana dago; baina erakundeari diogun maitasunak ez gaitu itsutu behar, eta uste dut benetan esan daitekeela gaur gutxienez bi huts egiten dituela Euskaltzaindiak. Bata da hori, hipertrofia, ez dabilela neurrian, eta bigarrena ez dela konturatzen non ereiten duen hazia. Bi alde horiek uztartu egiten dira, eta areagotu egiten dute, barkatu hola esatea, areagotu egiten dute "bizi zailtasuna". Jakina, bizitza zaila da berez, eta lehenago ere nahiko zailtasun badugu, hain zuzen hori da arazoa, lehen ere zailtasun asko ditugula, ba hizkuntzaren inguruan gertatzen den uztarketa gaizto horrek beste zailtasun ekartzen du.

Badago ipuin bat oso polita katu bati galdetzen diote zer nahiago duen, aingura bat eramatea urtebetez isatsari lotuta ala kortxo bat eramatea isatsari lotuta baina bizitza osoan, eta katuak esaten du, nahiago dut aingura urtebetez ze bestela hemendik bospasei urtera kortxoak aingura batek bezala pisatuko du. Gure zailtasun txiki horiekin horixe gertatzen da. Orduan, jakina, alde batera tresna ari gara kamusten, garbizalekeriatatik, ari gara kamusten eta ari gara pixka bat baldartzen. Bestetik, halako arautropismo izugarri bat sortzen ari gara, hipertrofia izugarria arauena.

Zailtasuna. Zailtasuna dela-eta jendeak utzi egiten dio hizkuntzari. Hori da ondorioa, hori da nik etengabe ikusten dudana. Halako egi xume baina borobila da hau, hau da elefantea pasilloan: zailtasunak zapuztu egiten du jendea, uxatu egiten du, jendeak utzi egiten dio hizkuntzari. Ez dugula ikusi nahi? Ez dugula esan nahi? Nahiago dugula disimulatu? Ez dut ukatzen, nik badakit hori oso humanoa dela, baina azaldu ere azaldu behar da.

Euskaldun profesionalak

Nola antzematen da hizkuntzaren uzte hau? Sindikalistak zaretenez, badakizue, bi sistema daude zerga kopurua kalkulatzeko: bata zen aitorpena zuzena eta bestea zen zeinu kanpokoak: zenbat auto dauzka? Zenbat etxe dauzka? Eta abar. Hizkuntzaren arloan aitorpenaren bitartez ezin dugu ezer jakin, ezin dugu jakin ze eragin duen zailtasunak; baina zeinuak hortxe daude. Zeinuak dira, kasu honetan, euskaldun profesionalak. Euskaldun profesionalak. Nor diren euskaldun profesionalak? Ego, ni naiz euskaldun profesional bat, hizkuntzarekin lan egiten dut etengabe. Nire emaztea ere euskaldun profesionala da: euskera erakusten die Iralen euskera berritu nahi dutenei, eta nire familiako ez dakit nor, hura ere halaxe da, ze hura da itzultzailea. Eta Lurdes Auzmendi interpretaria eta itzultzailea da, euskaldun profesionala da baita ere, eta udaletxeetan ere hortxe dauzkagu itzultzaileak. Oro har esango genuke itzulpenaren inguruan mugitzen dela euskaldun profesionalaren armada izugarri hori, eta galdera da: zergatik da hain ugaria? Zergatik daude hainbeste itzultzaile nonahi, zergatik irakurtzen dugun guztia itzulia da eta abar? Bistakoa da: jendeak utzi egin diolako idazteari. Jendeak ez du idazten euskeraz, ezta ohar bat ere. Ez da ausartzen. Euskaldun profesionalen esku uzten du idazteko lana; zernahi idazteko lana.

Oso armada handia da euskaldun profesionalena, diru izugarri erabiltzen da, jakin nahi nuke presupostuetan zenbat milioi dihoan armada hau —ez dut inor seinalatu nahi— armada hau elikatzera. Jakina, jendeak ez du idazten, ez da ausartzen eta gainera ezintasun honek fantasmak sortzen ditu. Esate baterako fantasma da "hobeto idazten dut erderaz", pentsatzea. Ba, ni, egia esan, ez nago hain seguru, gaztelania oso hizkuntza bihurria da, zaila. Nire liburua itzultzen ari naiz, eta konturatzen naiz ze zaila den hizkuntza hori, benetan zaila. Euskeraz idazten ari nintzenean pentsatzen nuen erdera oso zaila zela edo oso ona zela eta oso erreza eta oso polita. Orain hasi naiz gaztelaniaz idazten eta pentsatzen dut, ze ondo

idazten nuen euskeraz, ze erreza zen eta abar. Baina gaztelaniaz idazten dugunean ez daukagu halako presiorik, jende gehienak ez du inolako presiorik sentitzen, ezta bere kontzientziarena ere. Eta euskaraz bai. Horregatik jabetzen da bere zailtasunak. Eta ez da idazten hasten, eta, jakina, ez baldin bada hasten, ez baldin bada lan egiten, ez baldin bada euskara ikasten eta erabiltzen, beti bestea da erreza, bestea da ona eta abar, eta abar. Baina fantasma bat da. Ezintasun batek sortzen duen fantasma.

Jarrai nezake gaiarekin, eta borobildu orain arte esandakoa. Baina ez dut hari guztia neronek atera nahi; aski izango da muturrarekin. Jarrantuko dugu hurrengo batean.

Intelektual mediatikoak hizkuntz politikaren aurka

Joan Mari Torrealdei

1. Aitzin oharrak

Aspalditxo honetan hizkuntz politikaren aurka makina bat jarraera eta iritzi agertu da. Iritzi eta jarrera horietako batzuk bildu ditugu hemen, EAEko eta Nafarroako euskalgintzari dagozkionak. Ez guztiak, ezta gutxiago ere.

1.1 Abiapuntua

«Aldi» edo zaparrada honen abiapuntua zein den erabakitzea ez da erraza. Jakina da, bestalde, data hauek ez dutela etenik adierazten, erreferentzia puntu bat baino.

1997. urtean jarriko nuke egoera «berri» honen hasierako urtea. Zergatik? Batez ere honegatik: urte horretan ETak Blanco, Ermuko zinegotzia hil ondoren, PP alderdiak hartu zuen eszenatoki politiko-mediatikoan protagonismoa.

Urte honetakoa, 1997koa, da Kataluniako eta EAEko PPK Bilbon biltzean egindako barne dokumentu programatiko bateratu sonatu hura. PPK ukatu egin bide zuen autoretza, baina italiarrarekin batera esan beharko genuke: «se non è vero è ben trovato», alegia, egia ez bada ongi asmatua dela. Testu honek gerora gertatu denaren gako esplikatzaile bat baino gehiago eskaintzen duelakoan nago.

Lerro hauek hitzaldi izan dira hemen azaldu aurretik. Manu Robles-Arangiz Institutuak antolaturiko ekitalditan esku hartu du, Gasteizen (2004ko abenduaren 4an, Europa Jauregian) eta Iruñean (abenduaren 17an, Baluartean). Titulu desberdinak eman nizkien aukeran antolatzaileei, eta hauxe da hitzaldietarako aukeratu zutena: «Euskararen aurkako gurutzada».

Egokia da, «politikoki zuzena» ez bada ere. Euskararen aurkako erasoaldi honek badu gurutzadaren konnotaziorik, baduenez:

- 1) konnotazio politikoa: eskuindarra da guztiz, edukietan eta jokamoldetan: hizkuntzen hierarkia, diferentearen ukoa, aniztasunaren ukapena dauzka bere baitan.
- 2) hunkitu militarra: eraso eta eraso, tonu beligerantea, iraingarria.
- 3) eite erlijiosoa: hizkera kutsua, zeloa, konbertitu nahia, kutsu dogmatikoa.

Hemen azaltzen den bertsio hau laburtua da, eta argitara emateko birmoldatua. Gai honetan sakondu nahi duenak badu zuzenean nora jo: «El libro negro del euskera» (Ttartalo, 2003/7. argitalpena) eta «Hizkuntz politikaren auzia» (Jakin, 123/124, 2001).

1997ko urriaren 21ekoa da txostena, «Documento de análisis conjunto de la situación política» du izena. Zehazten dituzten puntuen artean honako hauek aipa daitezke: ETA polizialki soilki jo beharra, giro anti-euskaldunaz baliatzea, diskurtsu abertzalea higitzea, identitate espainiarreko elementuak indartzea, Espainiako historia irizpide uniformista eta unitarioz lehenestea hezkuntzaren alorrean, D eredia frenatzea. Etabar. Bosgarren puntuari aipatzen dira intelektualak, zehazkiago esan, intelektualak eta komunikabideak:

Documento de análisis conjunto de la situación política

5º Se percibe la necesidad, tanto en el Partido Popular del País Vasco como en el Partido Popular de Cataluña, de ampliar la base social del partido para así entablar contactos y relaciones con esos intelectuales locales que actualmente se están desperdizando para expresar, si bien tímidamente, un creciente repudio al nacionalismo local, una aceptación más desinhibida del sentimiento español y una comprensión de la necesidad de contrarrestar el nacionalismo local con la implantación de un nacionalismo de Estado y la potenciación de los valores españoles tradicionales, incluso, con cierta discreción, esos valores asociados con el régimen anterior injustamente vilipendiados.

En este sentido el Partido Popular del País Vasco valora muy positivamente la evolución ideológica de intelectuales que hace poco estaban en la órbita socialista e incluso nacionalista, y que actualmente se están acercando a las posiciones defendidas por el Partido Popular, siendo Jon Juaristi y Fernando Savater casos dignos de mención. (...) Asimismo se valora muy positivamente la evolución de los medios de comunicación, apuntándose la particularidad de contar en el País Vasco con el apoyo del más potente grupo de prensa escrita (Grupo Correo). Se percibe un claro auge mediático del partido, y los valores que defiende, en todos los medios no-nacionalistas después de los trágicos sucesos de julio. (Partido Popular: «Documento de análisis conjunto de la situación política», 1997.10.21).

Ez dakit PPren eraginez ala ez, baina begien bistakoa da azken urteotan komunikabidetan eta liburu bidez hainbat intelektual, irakasle eta antzeko oso emankor agertu izan dela «euskal arazoa» deitzen duten hori jipoitzen.

Urte hauetan kanpaina baino gehiago ere badago agian, ziklo baten bukaera, eta berri baten hasiera. Ematen du, Franco hil zeneztik 25 urte pasatu eta gero, irekitze prozesuak, autonomien garaiak jo duela gailurra. Espainia zatikatzea proiektu txar bat izan dela aitortzen dute agerian gero eta gehiagok gero eta maizago. Kohesioaren orduak jo du, elementu bateratzaileak indartu behar dira. Juan Carlos I.a Espainiako erregeak 2000ko azaroan esan zuena zentzu horretan interpreta daitekeela iruditzen zait:

Si hasta ahora buena parte de la energía política y social se ha volcado — y lo ha hecho con éxito— en la configuración autonómica del Estado, puede

que haya llegado el momento de que las instituciones y la sociedad española desarrollen un serio esfuerzo de cohesión que sea consecuente con la realidad plural de España. La unidad nacional tiene que basarse en un proyecto de convivencia que profese valores morales y políticos.

Ziklo bukaera hau politikoa izateaz gainera, orohartzailea da: auzitan jartzen baitira, adibidez, Autonomi Estatutuen eta Hizkuntz Legeen oinarriak eta legitimitatea: normalizazioa, hizkuntza propioa, diskriminazio positiboa eta euskara faktore integratzailea...

1.2 *Intelektual mediatikoen lana*

Berriz diot ez dakidala kanpainaz hitzegin behar den ala ez. Ni, dena den, balizko kanpainatik haratago joan naiz eta bilketa zabalagoa egin dut. Intelektual «lokalek» nahiz bestelakoek egin duten lana bildu nahi izan dut. Nolabait esan, «intelektual mediatikoen» lana bildu dut.

Baina zer da intelektual mediatikoa? Izendapenak berak azaltzen du zer diren, «intelektual» eta «mediatiko», biak ere adiera zabalean ulertuz, noski.

Intelektual mediatikoen ezaugarrien artean aipa genitzake, besteak beste, eguneroko politikarekiko hurbiltasuna, iritzien bat-batekotasuna, ekidistantzia eta neutraltasunaren arbuioa, tonu zakarra, harroa, estilo zuzen eta bortitza. Nolanahi ere ezin dira guzti-guztiak zaku berean sartu.

Bildutakoeren artean multzo bat unibertsitateko jendea da: irakasle dira Aurelio Arteta, Mikel Azurmendi, Carlos Martínez Gorriarán, Javier Tajadura, José María Osés, Javier Horno, José Ramón Zabala Urra, Gustavo Bueno. Arbeloak ez dakit zein ofizio duen orain bertan. Matías Múgica itzultzailea da.

Kazetaritzarekin nola edo hala lotuta daude beste asko: José María Calleja, Antonio Burgos, Jiménez Losantos, eta erreportaje egileak.

Liburuetan ezagutu ditut beste batzuk: Pedro Muñoz, Eduardo Álvarez Puga, Manuel Jardón, Aleix Vidal-Quadras, eta Gregorio Salvador eta Juan Ramón Lodares, azken biak hizkuntzalari espainolak.

Bide batez esan dezadan harrigarri gertatu zaidala, hizkuntza tarteko, iritzi emaile hauen artean oso gutxi direla hizkuntzalari, filologo edo soziolinguista. Juristarik ere ez dago asko. Ez al da

esanguratsua? Hizkuntz politikaz ari dira, bai, baina gehiago «politikaz» hizkuntzaz baino, esango nuke.

Harrigarria da, halaber, hauetako batzuk, euskara batere jakin gabe, euskara batuari buruz-eta zapla-zapla iritziak ematen ikustea. Bizpahiru kenduta, hauetako inortxok ez daki euskaraz.

1.3 Jauzi kualitatiboa

Iruditzen zaidenez, jauzi kualitatiboa eman da azken aldian hizkuntz politikaren inguruan. Erritmo biziak edo diskriminazio negatiboak salatzearen garaia atzean gelditu da. Gaur, hizkuntz normalkuntza bera da, kontzeptu gisa, auzitan jartzen dutena.

Hemen bildu ditugun aipamenetan Euskal Herriari, hobe esan, Hego Euskal Herriari zuzenean dagozkion pasarteak aldatu ditugu. Gure kasua aipatu gabe, baina guri badagozkigun batzuk ere jaso ditugu, Gregorio Salvador, edo Juan Ramón Lodares, Aleix Vidal-Quadras, edo Manuel Jardón-en kasuan bereziki. Mila gehiago ere jaso genitzakeen, Kataluniako errealitateari erreferentziatuak baina guretzat berdin-berdin balio zezaketenak.

Literatura honen ezaugarrietako bat, esan bezala, jarrera erasokorra da, ez politikarien artean bakarrik. Hemen ez dago intelektualari atxiki ohi zaion hoztasuna, oreka, distantzia. Intelektual mediatikoaren ezaugarrietako bat da bero-beroan eta bizi-bizi jokatzeara, ostikada hemen, bultzada han.

Seinalatzekoa da Nafarroan aurkitu ditugula hizkuntz politika auzitan jartzeko ahaleginik handienak, Aurelio Arteta, Tajadura, edo Matías Múgica, Ignacio Aranaz, Osés, Zabala eta besteren baten lumatan, eta politikarien mihietan, noski.

2. Legitimitatea bera auzitan

Ongi zehazten du auzia Aurelio Artetak: arazoa ez da nola, edo zenbat edo noiz, baizik eta zergatik. Alegia, zergatik eta zertarako hizkuntz politika bat? Artetak berak ez dio burubiderik ikusten, espreski aipatzen dituen kasu gutxi batzuetan salbu.

Zergatik eta zertarako hizkuntz politika? Horrela galdetuta oso teorikoa eta abstraktua ematen du arazoak. Hala ematen badu ere ez da horrela. Hizkuntz politika zehatz eta jakinez ari dira denak. Hemen, nik aurkitu ditudan guztiak, guztiak, autonomia garaian indarrean jarritako hizkuntz politikez ari dira. Eta beraz, horien legitimitatea eztabaidatzen da, ez Polinesiakoena. Hortaz, itxura

batean, zabalean ari gara jokatzeko, baina pilota txokoan dago beti, EAEn edo Nafarroan.

Honela planteatu zuen legitimitatearen auzia Artetak 1998an. Kasu hipotetikoren batean, salbuespenez, hizkuntz politika batek zilegitasuna izan lezake, baina gurean ez:

Aurelio Arteta:

Son muchos los teóricos que, sólo desde la consideración de la naturaleza de la lengua, niegan ya que una política lingüística tenga algún sentido razonable. Para ser más exacto, los que sostienen que toda política sobre una lengua constituye un abuso intolerable, un intento a un tiempo injustificado e inútil de imponer normas a lo que no las acepta y de transformar en arma hostil lo que es un medio para el entendimiento. (...)

Pero entre nosotros, si las políticas lingüísticas las han comercializado y dictado los políticos, antes las han fraguado filólogos exquisitos e historiadores de las glorias pasadas, las han apuntalado antropólogos de los hechos diferenciales y sociólogos-encuestadores al servicio del poder local, las han aplicado funcionarios obedientes a quien manda. Todos menos los que, por su saber particular, hubieran podido introducir los criterios más pertinentes al caso: supongo que serían los pensadores de la política y del derecho. Digo «pensadores» del derecho, y no esos meros técnicos de la ley a los que ordinariamente se recurre para encauzar unos conflictos lingüísticos que arraigan fuera y en zonas mucho más profundas que la ley. (...)

Pues la primera y más crucial cuestión a la que debe responder toda política lingüística es la del porqué. No, según es habitual, la del cómo (inmersión, zonificación, otros modelos educativos), ni la del cuándo (ritmos de aplicación, plazos de ejecución) ni la del cuánto (ya sea el número de funcionarios que es preciso alfabetizar o la cantidad de millones anuales que cuesta el esfuerzo). Las reales o ficticias bondades del bilingüismo para el aprendizaje o, mejor, de este corto bilingüismo del que se trata, están aquí fuera de lugar. Todas estas cuestiones son menores, secundarias y dependientes de la primera y sólo cabe plantearlas, o pierden del todo su sentido, una vez respondida aquella inicial. (Arteta, Aurelio: «In principio erat verbum. Sobre la política lingüística vasca», Ponencia presentada en el Seminario «Lengua, política, derechos», 1998.11.03).

2.1 Estatuan

Legitimaterik ezak beste iturburu bat ere badu askorentzat, espainieraren aurka doala euskararen, katalanaren eta gailegoaren normalkuntza, alegia. Autonomi Estatutuek eman zuten horretarako bide. Hizkuntz politikak berez dakar espainierarentzako kaltea, dirudienez. Modu desberdinetara formulatzen da kexu bera:

Gregorio Salvador:

...las políticas lingüísticas que proliferan en la España de hoy van todas dirigidas contra la lengua común y no hay una política unitaria, consciente, claramente programada en sus objetivos, que vele por la integridad de esa lengua, que vigile y facilite, al menos, el cumplimiento del mandato consti-

tucional que dice aquello de que «todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla» (Salvador, Gregorio: *Política lingüística y sentido común*, 1992, 70. orr.).

Juan Ramón Lodares:

Sin embargo, no es normal que se combata abierta o sigilosamente el realismo lingüístico, es decir, el interés de los hablantes por pasarse a la lengua que a su juicio les brinda más oportunidades. En términos generales, la lengua que más atrae a nuestros realistas es el español, a casi nadie le interesa perderlo o dejar de dominarlo. (...) En España se combate el realismo de diversas maneras, pues se supone que en las áreas de contacto lingüístico el realista ha de ser forzosamente bilingüe en vez de ser tranquilamente hispanohablante. Ha de hacerse bilingüe, además, según planes de ingeniería social trazados por consejerías y comités de expertos, que orientan «científicamente» el futuro de las masas.

He aquí un caso. En una conferencia dictada en la Universidad de Deusto el dieciséis de febrero de 1993, se manifestaba así la Secretaria de Política Lingüística vasca, M^a del Carmen Garmendia: «Aspiramos a que en dos generaciones, a lo sumo en tres, los ciudadanos del País Vasco puedan comunicarse en ambas lenguas, aunque cada cual prefiera y pueda hacerlo en la que más desee. Queremos que el niño euskaldun conozca perfectamente el castellano. Queremos que el castellanófono conozca también el euskera». Es decir, la política lingüística vasca se orienta según el criterio de que no debería haber ciudadanos que vivan en el País Vasco que no conozcan el euskera. Dicho de otra forma, que en el País Vasco no debería haber monolingües en español. Puede que sólo sea una idea. Pues bien, ésa era la misma idea del mismo Federico Krutwig para su proyecto de la Gran Vasconia. ¿Es normal que pueda haber llegado hasta la España democrática actual una tesis que hunde su raíz en el racismo y que florece con él? ¿Es normal el que pueda alguien con representación oficial aceptarla, publicarla y considerarla como una guía de actuación? El que se pueda hacer tranquilamente esa manifestación indica hasta qué peligrosos extremos está arraigado el nuevo tradicionalismo. Esto es lo peor: que no se nota. Que parece hasta simpático, fraternal... y normal.

Se dirá que tampoco se persigue un tipo de monolingüe en euskera. No se persigue porque no tiene sentido, ya que la realidad pasa porque un monolingüe hispanohablante se defiende perfectamente en español dentro y fuera del País Vasco. Pero un vascohablante monolingüe no podría defenderse hoy, ni dentro, ni fuera de él, a no ser que quisiera aislarse. El problema lingüístico lo tendría el niño vascohablante que no tuviera fácil acceso al español. Ese es el problema que hay que resolver (y que ya está resuelto desde hace muchos años). Pero quien habla español no tiene ningún problema, ¿por qué creárselo entonces? El peligro de que estas consejerías, con tales delirios en su norte, acaben enconando los conflictos que pretenden resolver es real. Como hay peligro de que acaben desviándose hasta convertirse en oficinas de manipulación política. Todo dependerá de quién las dirija y en qué momento (Lodares, Juan Ramón: *El paraíso políglota*, 2000, 266-268. orr.).

Jon Juaristi:

Lodares no tiene empacho en hablar de la resistencia de una mentalidad foral como explicación de la actitud que ha inspirado los maximalismos par-

ticularistas durante la transición española a la democracia. Y es que sí, efectivamente, la foralidad sirvió en el siglo XIX a las élites tradicionales como trinchera contra la democratización política, la defensa supuestamente progresista de los derechos de las lenguas durante el periodo constituyente y la fase de desarrollo de los Estatutos de Autonomía frenó la democratización lingüística: en lugar del reconocimiento de los derechos lingüísticos de los individuos, se impuso el improbable derecho de las lenguas sobre los territorios. La distinción falaz entre «lengua del Estado» (el castellano, forma eufemística y torticera de referirse al español) y «lenguas propias» pasó a los estatutos de las comunidades autónomas y de ahí a las leyes de normalización lingüística sin levantar protesta alguna en la clase política.

(...)

Lo que nos está costando en partidas presupuestarias la destrucción sistemática y deliberada de la comunidad lingüística española en aras de la conservación del paraíso políglota no nos será reembolsado por los lectores de Kurlansky (el turismo lingüístico mueve menos capital que la industria del piano de manubrio). Si no al inglés —pues es lógico que los anglohablantes traten de defenderse de la competencia del español—, el ensayo de Lodares debería ser inmediatamente traducido al catalán, al vasco, al gallego y al bable. A ver si así se enteran (Juaristi, Jon: «Juan Ramón Lodares analiza el tópico español como lengua imperialista», *El País*, 2000.04.29).

2.2 *Euskal Herrian*

Hego Euskal Herrian noski, EAEn eta Nafarroan, batzuetan batera hartuta eta bestetan aparte, bakoitza bere aldetik. Gauzek bide honetatik jarraitzen badute, gutxi barru hizkuntz politika berezi-berezia eskatuko da Arabarentzat ere.

Euskal hizkuntz politika deslegitimatzeko bizpahiru argumentu errepikatzen dira, aurreko pasarteetan aipatuez gainera: errealismorik eza, inposaketa, ETAren jarrera. Euskararen errealitate sozio-linguistikoa, gutxiengoa izatea euskaraduna alegia, arrazoi erabakitzailea da askorentzat; eta elebitasun parekidea planteatzea absurdua da, eta horretarako hartu behar diren neurriak, inposaketa. Deslegitimatzailea da, baita ere, ETAk Eusko Jaurlearitzaren helburu berak izatea euskalgintzan. Bitxia argumentua!

Aurelio Artetak behin eta berriz jorratu du gaia, «indignazio dosi bortitz» eta guzti, dio berak. Alderdi politikoen borrokalekua izan da gehiago, hala ere.

Aurelio Artetaren ustez, Estatu mailako hizkuntz politika guztiak gehiegikeriak izanik ere, are helduleku gutxiago du Euskal Herrikoak, Kataluniakoarekin alderatuta, adibidez.

Aurelio Arteta:

Pero es hora de decir que estas reflexiones se inspiran sobre todo en la política lingüística puesta en práctica en la Comunidad Autónoma Vasca (y en Navarra), por más que sostengan la presunción de que, en sus premisas y

conclusiones, valen también para las implantadas en otras comunidades españolas. Eso sí, se revelan a este propósito dos diferencias decisivas entre el País Vasco y Cataluña.

La primera estriba en el mismo punto de partida. En Cataluña florecía y florece un bilingüismo real (al menos, una suficiente comprensión de los dos idiomas) bastante extendido y cotidiano, sea por la conservación efectiva de su lengua, por su cercanía gramatical al castellano o por su rica producción literaria. En la Comunidad Autónoma Vasca, en cambio, el bilingüismo efectivo era y es muy reducido, limitado a ciertas áreas rurales y costeras, algo más presente en Guipúzcoa que en Vizcaya y desaparecido en Alava..., seguramente por las razones contrarias a las anteriores. De manera que la abusiva meta de la política nacionalista en esa primera comunidad se presenta como el monolingüismo catalán, mientras en la otra el nacionalismo vasco (con la importante excepción de HB) se contenta de momento con un bilingüismo del castellano y euskera no menos abusivo. ¿Y para qué referirnos a Navarra, donde tan sólo un 9% de sus habitantes es de lengua materna euskaldún (a los que hay que sumar los alfabetizados en tiempos recientes), en la que rige una muy generosa Ley Foral del Vascuence que hoy mismo ciertos grupos políticos —y no sólo nacionalistas— pretenden modificar con vistas en último término a implantar la cooficialidad del euskera?

Pero la segunda distinción es más grave todavía: en Euskadi esa política no ha sido ajena al terrorismo de ETA. De una parte, la política lingüística llama a la violencia cuando la lentitud en el cambio de los hábitos lingüísticos de la población o el forzoso incumplimiento de una ley incapaz de acomodarse a la realidad sin forzarla... induce a algunos a reclamar el recurso a métodos más expeditivos.

(...)

O para dudar de la existencia del euskera y de su opresión secular, habrá que añadir. Pues aquí se ha matado también en nombre de esta lengua; y, si ello resulta duro de escuchar, digamos al menos que se ha asesinado por idénticas razones y objetivos de los que se reclama abiertamente la política lingüística vasca (Arteta, Aurelio: «In principio erat verbum. Sobre la política lingüística vasca», Ponencia presentada en el Seminario «Lengua, política, derechos», 1998.11.03).

2.2.1 *EAEñ*

Alderdi politikoak luze eta zabal mintzatu dira gai honen inguruan, Legebiltzarrean eta komunikabideetan. Moduak, ereduak, helburuak, asmoak, intentzioak kritikatzeko dituzte ezker-escubi, nahasian. Alderdien artean badira aldeak, ñabardura mailakoak askotan baina sakonagoak ere bai sarri. Jarraian aldatu ditugun tes-tuak esanguratsuak dira, nahiz eta ez agian esanguratsuenak.

EAEko PPK edo UAK ateratako testuetan aukera egokiena egitea da zaila, ez pasarteak aurkitzea. Biziberritzeko Planaren eztabaidako esalditxo batzuk hautatu ditugu, lagin gisa. Abertzaleek euskarekin egiten duten manipulazioaz gainera, garbiketa etnikoa salatzen du eta «pozoitze plan» bezala kalifikatzen du Gobernuak aurkeztua.

Iñaki Oyarzabal:

Yo creo que estamos cansados ya de oír hablar de normalización, de la historia difícil del euskera, como si todos los males hubiesen sido causados por los de fuera.

(...)

O sea, que yo creo que ya está bien de que ustedes intenten traer aquí la sensación de que, bueno, aquí tenemos un legado que durante la historia ha habido alguien de fuera que ha querido terminar con él, porque al final les sirve para justificar que hay que conculcar y forzar la voluntad de una mayoría de vascos.

Nos decía el señor Galdos que hemos retrocedido cien años, y leía una cita de un socialista de principios de siglo. Y yo al escucharle desde luego creo que tiene razón: estamos empezando a retroceder muchos años en este país, y también al hablar de la lengua. Porque en muchas ocasiones en los últimos tiempos las palabras y las frases que utilizan los nacionalistas me recuerdan mucho también a las citas de otros nacionalistas de hace cien años, a aquellas que hablaban de limpieza étnica y de limpieza lingüística.

(...)

Usted, señor Aurrekoetxea, ha planteado su posición como equidistante entre la de Euskal Herritarrok y los partidos no nacionalistas, y ahí no hay equidistancia posible. Entre envenenar y no envenenar, la única posibilidad es envenenar más suavemente, con menos porción de veneno en cada taza. Quizá eso sea más llevadero.

A ustedes les gusta jugar a la equidistancia, nos han presentado hoy el plan de la equidistancia, pero el plan del envenenamiento suave, el plan de «tacita a tacita», desde luego será más llevadero, pero sigue siendo envenenar a un pueblo. Y de esto serán ustedes los responsables (Oyarzabal de Miguel, Iñaki: Diario de Sesiones del Parlamento Vasco, 1999.12.10).

2.2.2. *Nafarroan*

EAEn hizkuntz politikaren aurka erabili diren argumentuak are indartuago ageri dira Nafarroan: euskara nazionalismoarekin eta biolentziarekin lotzen da; euskararen egoera soziolinguistikoa eskasagoa da, eta irrealismoa gehiago nabarmentzen dute.

Argumentu lerro nagusia, hala ere, beste hau da: euskararen aldeko hizkuntz politika euskaldunekin, euskaradunekin bakarrik egin behar da. Are gehiago, euskaldun «zaharrekin», ez berriekin. Euskaldunberriak ez dira hizkuntz eskubideen subjektu. Bat datoz hizkuntz politika eremuka desberdintzean, baina «logikoki» Iruñaldea erdal eremutzat hartu beharko litzateke.

Aurelio Artetak artikulu sorta idatzi du gai hauen inguruan. Horietako bat baino gehiagotan, Nafarroako biolentzia eta tentsio politikoaren lehen kausa euskal nazionalismoaren hizkuntz proiektuan ikusi du. Gehiegizko proiektua eta gainera ETArekin bat datozena. Bestalde, Nafarroako gizartean euskararen aldeko eskaria gogorra ere, hori ez da hizkuntz politika Nafarroa osora zabaltzeko

arrazoi, maila pribatuko arazoa da. Artetak bi eremu bereizten ditu, ez hiru: bat elebiduna eta elebakar gaztelaniazkoa bestea.

Aurelio Arteta:

Pues bien, creo que la primera causa de la violencia y tensión política hoy en Navarra estriba en las pretensiones del nacionalismo vasco a propósito del euskera. (...)

Cometer un crimen o invitar abiertamente a cometerlo resulta intolerable. Hasta ahí, todos de acuerdo. La cosa se complica si nos preguntamos en qué medida y de cuántos modos se puede incitar indirecta e involuntariamente al asesinato o ampararlo. Una manera sería que, por una falsa tolerancia, dejáramos correr o viniéramos a expresar las mismas ideas que animan a los asesinos. ETA ha matado en aras de su proyecto sobre el euskera. Y yo no digo que por eso haya que oponerse a toda medida favorable a esta lengua. Lo que digo es que habrá que pensar si no es ya sospechosa, cuando no repudiable, esa política lingüística que se postula desde los mismos torpes y arbitrarios presupuestos de los que matan o violentan por ella (Arteta, Aurelio: «Intolerancia por la paz (I)», Diario de Navarra, 1999.01.28).

Aurelio Arteta:

Pero derechos, lo que se dice derechos lingüísticos en cuanto a su educación pública en euskera, ostentan tan sólo los euskaldunes. Los restantes, los que en uso de su libertad personal manifiestan su deseo de aprenderlo o se han puesto ya a esa tarea, expresan nada más que una aspiración que en principio no ata a la sociedad y a su Gobierno. A mayor abundamiento, aquellos derechos y estas aspiraciones rigen positivamente sólo para la enseñanza no universitaria. Tal vez porque el legislador consideró —a mi juicio, con acierto— que los objetivos de unos y otras se aseguran ya lo suficiente en la enseñanza primaria y secundaria, y no han de extenderse a la superior, que suscita otros quehaceres por pretender otros fines (Arteta, Aurelio: «La cuña y la UPNA», Diario de Noticias, 1997.11.03).

Aurelio Arteta:

No toda solicitud, por mayoritaria o popular que se presente, es ya por ello atendible por el poder político y marca su pauta al gobernante. Mientras no se justifique sino por el número de sus adictos, una demanda es nada más que expresión de deseos o necesidades, pero no desde luego de derechos. (...)

Si aplicamos esto a nuestra política del euskera, diremos que el argumento de su crecida demanda, por sí sólo, no es ni mucho menos concluyente para los fines que algunos pretenden. A lo sumo, prueba una cierta legitimación o respaldo social de las medidas en favor de la revitalización de esa lengua, pero no aporta mayor legitimidad, es decir, justificación moral y jurídica a tales medidas. Lo que no es razonable o justo seguirá siendo tras su demanda, igual de ilegítimo o absurdo.

Y es que, a mi entender, la demanda misma de enseñanza en euskera en las áreas no vascófonas de Navarra es infundada e inconsistente. Ha sido nutrida por falsos prejuicios que la fe propia del nacionalismo vasco, aquí de tan escaso fuste electoral, ha ido destilando entre nosotros. Ha sido consentida por dejaciones políticas vergonzantes y alentada de modos hartamente dudosos; desde su exhibición como un seguro contra el desempleo hasta esos estudios históricos y sociológicos que, antes de confirmar un estado de opi-

nión, tratan de conformarlo... Porque, háganme el favor, ni hay derechos de sujetos tales como el Pueblo, la Lengua o la Historia, ni los idiomas son ante todo marcas de identidad nacional. Ni el euskera es en territorio de habla castellana «lengua propia»; ni tampoco «lengua minorizada», como la califican con perversa intención los que procuran crearnos mala conciencia hacia unas víctimas presuntas. El bilingüismo soñado será una muestra de riqueza (aunque todos conocemos lerdos en cinco idiomas), pero tanto más si responde a necesidades de uso reales, y no imaginarias. Y, desde luego, lo que todo Gobierno justo debe proteger jurídicamente como un bien público es el bilingüismo social efectivo, pues allí donde no es un hecho, sino una vaga aspiración parcial, el bilingüismo no pasa de ser todavía un bien privado cuyo proyecto y cumplimiento merecen sin duda el respeto ajeno, pero dudosamente la subvención pública (Arteta, Aurelio: *Fe de horrores*, 1999, 158-159. orr.).

Aurelio Arteta:

El criterio de zonificación, por realista, resulta del todo adecuado. Si hay zonas donde el euskera es lengua viva y zonas donde ya no lo es o nunca lo ha sido, no cabe someterlas a la misma regulación y hacer tabla rasa de semejante diferencia. (...)

Pero, aceptado ese criterio, añadamos al momento una precisión. Las zonas lingüísticas reales en Navarra son solamente dos, una bilingüe (la hoy llamada vascófona) y otra monolingüe castellana (que abarca sin distinción las mal bautizadas como zona mixta y no vascófona). La primera es bilingüe porque, siendo la única donde para algunos el vascuence es lengua materna y usual (o sea, su lengua «propia»), en ella se emplean tanto una como otra lengua. La segunda es universalmente de habla castellana porque, aunque Pamplona albergue una reciente población alfabetizada en euskera, no hay en ella comunidad real de vascohablantes.

¿Cómo decidir, según eso, la oficialidad de una lengua? Una vez más, por su grado de implantación. Por tanto, el castellano es la lengua oficial en toda Navarra, el castellano y (con bastante generosidad) el euskera son cooficiales en su zona bilingüe. Pretender la cooficialidad en todo el territorio foral, o sea, que la lengua de alrededor de un 8% de sus habitantes alcance el mismo rango legal que la lengua del 100% parece auténtico sinsentido. El mismo sinsentido que hace del euskera entre nosotros mayormente una lengua del BON, de los rótulos e impresos oficiales o de las pancartas reivindicativas (Arteta, Aurelio: «Vascuence para ciudadanos», *Diario de Navarra*, 2000.05.17).

2000ko udaberrian pil-pilean zegoen hizkuntzaren arazoa Nafarroan. Ordukoak dira Jesús María Osés eta Matías Múgicaren ekarpenak.

Ikusiko dugu gero beste toki batean Osések hizkuntz eskubidea ama-hizkuntzarekin lotzen duela, eta euskara batua ez duela ama-hizkuntzatzat hartzen. Normala da, hortaz, euskara eremu euskaldunetara eta euskaldun zaharren multzora mugatzea. Eremu euskaldunetik aparte euskaldunak Nafarroan dituen eskubideak gaztelaniadun batek Parisen dauzkan maila berekoak dira.

Jesús María Osés:

Estamos de acuerdo en que «la normalización lingüística se refiere al uso del propio euskera». Sólo le falta decir «por sus reales hablantes», es decir, por todas aquellas personas que lo han aprendido de sus padres o que lo hablan habitualmente en todo tipo de relaciones sociales y circunstancias. Eso es lo que significa que un idioma es propio. Si una señora de Leiza o de Goizueta tiene por idioma materno el vascuence, es portadora de derechos respecto de la conservación de su lengua propia en su lugar de residencia. Este es un hecho amparado por la ley. Es decir: las lenguas son de sus hablantes y todo idioma cumple las funciones que sus hablantes reales de cada momento histórico (no los pasados ni los futuros) le asignan.

(...)

Pero las discrepancias llegan de inmediato respecto «a las otras zonas». Dice el Sr. Azkona que en ellas, y respecto del derecho anteriormente comentado, «es cuestión legítima y justa en todo sentido, está avalada por los hechos de la realidad social y es exquisitamente democrática ya que demanda la igualdad de tratamiento para todos los navarros». Con ninguna de las afirmaciones puedo coincidir (Osés, Jesús María: «Las lenguas: mitos y realidades», Diario de Navarra, 2000.05.31).

o Jesús María Osés:

Otra afirmación en la que estamos en profundo desacuerdo es la de que en la zona monolingüe o de habla española deba existir la misma satisfacción de derechos respecto del vascuence que en la zona bilingüe porque «está avalada por los hechos de la realidad social». La realidad social actual de la extensión de uso real del vascuence es muy pequeña, y esto no prejuzga nada. Es así. Aunque hay que reconocer que los alfabetizados en vascuence han ido creciendo en las dos últimas décadas, sobre ellos no va a recaer el mantenimiento de la lengua porque no la hablan en las diversas manifestaciones de su vida diaria, no leen habitualmente en ella y mucho menos la usan para escribir. Tampoco esto es un juicio: es lo que vemos a nuestro alrededor. Sin entrar en cuestiones numéricas —tan lejanas a las lenguas y a sus hablantes— el hecho es que un porcentaje altísimo de esta comunidad es castellanohablante y sólo un número reducido —quizá un 10%— es realmente (propia) bilingüe.

Partiendo de este hecho, terco hecho, los que hablamos sólo español no tenemos que normalizarnos en nada, salvo en hablar y escribir correctamente la lengua. Y el Gobierno de la Comunidad no tiene otra obligación lingüística con nosotros que la que tenía con los bilingües en su zona.

(...)

Por todo ello no se puede admitir que «los vascohablantes de otras zonas están desposeídos de estos derechos (lingüísticos)», como afirma el Sr. Azkona. Los castellanohablantes que viven en París no tienen allí ningún derecho oficial a hablar en español ni la Administración francesa tiene ningún deber de atenderlos. Los navarros de habla española y en la zona monolingüe no tienen ningún derecho oficial a hablar vascuence ni la Administración de Navarra tiene ningún deber de atenderles en este idioma. (Osés, Jesús María: «Las lenguas: mitos y realidades (y II)», Diario de Navarra, 2000.06.01).

Matías Múgicak euskararen politikak Nafarroan izan ditzakeen minimoak eta mugak ederki asko argitu zituen ondoko artikuluan: eskubidedunak euskaldun zaharrak dira, eremu euskaldunetik kanpo euskalduntze-plana politika abertzalea da, eta arriskutsua administrazioari sortzen dizkion betebeharrangatik.

Matías Múgica:

Se echa en falta en el debate, me parece, que además de ocuparnos de las diferencias que nos separan, cosa que desde luego también es necesaria, hiciéramos un poco más de caso a aquello que compartimos o podemos compartir casi todos. Es decir: me parece que sería de interés intentar fijar un mínimo común denominador de lo que debería proponer toda política lingüística para Navarra: un objetivo mínimo compartible por todos, nacionalistas y no nacionalistas. Esta base común posible es, a mi entender, la del respeto a la minoría vascohablante tradicional: el problema del euskera en Navarra es, como mínimo, eso (y en mi opinión no más que eso); un problema de tratamiento de minorías en una sociedad democrática. La comunidad tradicional tiene derecho a que se le atienda, a que se practique con ella cierta discriminación positiva y a que se le proporcionen unos medios para poder mantener su peculiaridad lingüística, (si es que desea hacerlo).

En esto creo que, salvo los sectores más reaccionarios, está de acuerdo todo el mundo, al menos en el principio, aunque sin duda luego habría fuertes discrepancias a la hora de decidir las medidas concretas que deben tomarse, las consecuencias que tendría esto fuera de las zonas vascoparlantes, etcétera. Pero el principio mismo, creo, es compartible por la gran mayoría. Sin embargo, y aquí empiezan las diferencias, las políticas lingüísticas al uso y los movimientos sociales por el euskera, apuntan más allá de este principio de respeto a una minoría tradicional y se proponen además, quizás sobre todo, crear esa minoría donde no la había. Ese parece ser el objetivo principal de los esfuerzos: la (re)euskaldunización, o sea la resucitación del euskera como lengua de uso social (no como mero conocimiento cultural) allí donde ya no se habla, o su pura y simple implantación donde no se ha hablado nunca (que, no nos olvidemos, es una parte importante de Navarra: aproximadamente un tercio). Se trata, en otras palabras, de crear lo que podríamos llamar «asentamientos».

(...)

Una política lingüística para Navarra debe abandonar en mi opinión dos cosas para ser racional: una, lo que Iñaki Azkona llamaba el otro día «una decidida política de recuperación del idioma», es decir, el objetivo de cambiar radicalmente la situación sociolingüística, situación que en opinión de la mayoría de los navarros está bien como está, y que no hay otra razón para enjuiciar que la nostalgia originaria del nacionalismo; y dos, el principio mismo del reconocimiento de derechos lingüísticos a los neohablantes, y por lo tanto de deberes lingüísticos de la Administración (y del resto de la población) para con ellos: ningún ciudadano puede alegar razonablemente discriminación porque se le atienda en su lengua materna y propia, el español, aunque la de su proyecto o la de su corazón sea otra.

Si no se entiende esto, el resultado es el delirio en ciernes que nos amenaza. Porque, además, el vasco reimplantado, como sabe todo el que tiene la capacidad de saberlo y la honradez de reconocerlo, no suele pasar hoy por hoy de ser una delgada capa de barniz, y de no muy buena calidad: el conocimiento y el manejo de la lengua que proporciona, por ejemplo, una escola-

rización entera en euskera en la Navarra romanizada, suele ser limitadísimo y con frecuencia simplemente esperpéntico. (Múgica, Matías: «Sobre política lingüística en Navarra», El País, 2000.06.06).

Zenbait politikariren iritziak ez dabilta aparte. Hitzetan eta ekintzetan erakutsi dute beren norabidea.

- UPNko bozeramaileak, Catalán jaunak, Alliri gogoratu zion eremu euskaldunean bakarrik dela ofiziala euskara (1998.10.22), eta EAEko hizkuntz politika Nafarroan gauzatzearrealitatearen aurka joateaz gainera dela eta nafarren ohitura, usadio, tradizio eta historiaren aurka joatea dela.
- PSNk ere gauza bera mila modutara esan du, Lizarberen ahotik batez ere. PSNko Batzordearen azalpena ere hor dago, elebitasunaren gaurko eredia ez duela euskararen alde aldatuko esaten duena.

3. Normalizazioaren aurka

Hizkuntzaren normalkuntza adiera bat baino gehiagotan uler daiteke. Gure artean, urtetan bereizi izan dira hizkuntz normalkuntza eta normalkuntza soziolinguistikoa. Corpusa eta estatusa. Batek euskararen estandarizazio eta modernotasuna landu ditu. Eta normalkuntza soziolinguistikoak euskararen gizarte kokapena edo hedadura du bere gaia.

Normalizazioa kontzeptu soziolinguistikoa da, eta ezaugarri propioak ditu. Baina kontzeptu honen babesean garatu diren hizkuntz politikak arbuatzen eta erasotzen dituztenek ez diote hedadura soziolinguistikorik ematen. Normal/anormal antitesian laburbildu nahi dute guztia, konnotazio negatibo guztiekin, gutxitu fisiko edo psikologikoa ere aditzera emanez. Sekula ez dute bere tesuinguru naturalean kokatzen «normalkuntza» kontzeptua, ez tesuinguru linguistikoan, ez eta soziolinguistikoan ere.

Estatu mailan «normalizazioak» propaganda handia izan zuen Mediterraneoan, hizkuntza katalanean. «Norma» neskak eman zuen katalanaren berreskurapenaren hizkuntz politikaren aurpegi polita eta arrakastatsua.

Hitza da gutxiena, bestalde. Beste kultura batzuetan bestelako izenak hartu izan ditu hizkuntza gutxituaren aldeko ekintza mota honek: language planning, aménagement linguistique, adibidez.

EAEko, Kataluniako eta Galiziako hizkuntz legeek, 1982-83 bitartekoek, «normalizazio» kontzeptua erabili dute, bertako bere-

nezko hizkuntzen berreskurapena eta garapena antolatzeko orduan. Orain, iritzi argitaratu jakin batek kontzeptuarekin batera prozesua bera auzitan jarri nahi ote duen nago ni.

3.1 Normalizazio linguistikoa

Ustekabean harrapatu nau euskara batuari buruzko iritzi negatiboak. Garai batean hau eta askoz gehiago esan ohi zen. Baretu, edo hobe, desagertutzat ematen nuen etsaigoa. Baina ez. Ez da, gainera, jarrera argumentatu bat. Printzipiozkoa da, goitik beherakoa, euskalgintzaren antipodetan asmatua. Iritzi emaileetako inork ez daki euskaraz, oker ez banago.

Zer da, ba, euskara batua? Batzuentzat, proiektu politikoa; oke-rrago dena, ETAk asmatua. Gehienen iritziak, ordea, sakabanaturik ageri dira: euskara batua euskarari egin zaion atentatua da, euskalkien heriotza ekarri du, euskararen pobretzea; euskara batuarekin euskarak bere balioa, berezitasuna, genioa eta aberastasuna galtzen ditu. Komunikaziorako ere ez du balio, ulertezina denez. Nafarroan, gainera, legitimitatearen arazoa jarri da mahai gainean, «Ley Foral del Vascuence» delakoak 1.3. artikuluan zera baitio: «las variedades dialectales del vascuence en Navarra serán objeto de especial respeto y protección». Bide horretan deus ez egin izana aurpegiratzen dio Nafarroako Gobernuari Ignacio Aranaz jaunak (Diario de Noticias, 2000.04.15).

Iritzi emaileen artean badira filologo eta hizkuntzalari espainiarrak, eta politikari eta intelektual eskuindarrak.

Jaime Ignacio Del Burgo:

Más aún, de no haber sido porque la Real Academia de la Lengua Vasca decidió a mediados del siglo XX, en pleno franquismo, acometer la tarea de unificar los dialectos vascos y las reglas gramaticales así como la traducción a veces artificiosa del diccionario de la lengua española al nuevo idioma unificado o batua, la pervivencia del vascuence —ya de por sí muy difícil— hubiera sido tarea imposible.

Tarea que obedeció a una estrategia impulsada por el instinto de conservación del nacionalismo. Después del genocidio judío y de otras minorías étnicas protagonizado por el nacionalsocialismo de Hitler, era impresentable fundamentar el derecho de Euzkadi a la independencia en la pureza de la raza vasca. De ello se dio cuenta Federico Kruzwig [sic], secretario que fue de la Real Academia Vasca y autor de «Vasconia» (publicada el año 1962 bajo el seudónimo de Sarrail de Iharta en Buenos Aires), de cuya fuente bebieron los iniciadores de la banda etarra, pues en ella se justificaba el derecho del pueblo vasco a la insurrección. Consciente de la debilidad de las ideas originarias de Sabino Arana, Kruzwig abandona las tesis racistas para fundamentar la independencia del pueblo vasco en la existencia de una etnia diferenciada, cuya característica esencial es el euskera.

(...)

Pero para impulsar el euskera como lengua nacional era imprescindible proceder a la unificación de los diversos dialectos, pues de lo contrario era imposible el entendimiento entre los étnicamente iguales. Kruzwig convenció a la Real Academia de la Lengua Vasca de la necesidad del batua o lengua unificada. Hubo académicos discrepantes, que entendían que la unificación pretendida iba a suponer la condena a muerte —como así ha sido, digan lo que digan— de las variedades dialectales originarias, a pesar del brindis al sol que representan los preceptos de las leyes de promoción del vascuence que hablan de su especial protección por parte de los poderes públicos. A los nacionalistas no les interesan los monumentos lingüísticos del pasado, hechos para disfrute de filólogos de lenguas muertas, sino la implantación de un modelo lingüístico único que pueda servir como idioma nacional y alternativa real al castellano.

Por eso se gastan tantas energías en promover el euskera. El batua es el eje fundamental de la construcción de la nación euskalherriaca. Y aquí no hay lugar para el romanticismo del que hacían gala los escritores eúskaros, precursores del nacionalismo vasco en Navarra, como Campión, Iturralde, Aranzadi, Olóriz... (del Burgo, Jaime Ignacio: *El ocaso de los falsarios*, 2000, 82-84. orr.).

Juan Ramón Lodares:

Resentimiento: la misma palabra que, para el mismo caso, había usado Unamuno en un discurso pronunciado ante las Cortes republicanas en 1931 (ver p. 66). Acaso en esa palabra esté el germen político del vascuence moderno. Hasta entonces el vasco había sido —como se verá en otro capítulo— un disperso grupo de hablas locales, objeto del interés filológico de sabios alemanes y franceses, de apologías patrióticas y de literatura para catequesis. Poco más. El eusquera que hoy conocemos guarda en su génesis más que el sentimiento de muchos por la pérdida de una patria foral y feliz, el sentimiento infeliz por la pérdida de muchos patrimonios. Como le ocurre a la mayoría de las lenguas, tiene su origen en un efecto económico. Pero en este particular caso la economía actuó de forma inversa a como suele hacerlo, y una situación de crisis que podría haber supuesto su muerte, orientada en unas líneas políticas concretas, le dio una vida inusitada (Lodares, Juan Ramón: *El paraíso políglota*, 2000, 107-108. orr.).

Gustavo Bueno:

(...) su lenguaje privado, interesante para los filólogos, perdería incluso el interés científico a medida en que se transformase artificialmente en un idioma normalizado (Bueno, Gustavo: *España frente a Europa*, 1999, 144. orr.).

Gregorio Salvador:

Ahora bien, si el batúa acaba convirtiéndose, por mor de esos nuevos vascofonos, que lo aprenden tardíamente como lengua adquirida, llevados unos por el entusiasmo, otros por la conveniencia, que todo hay que decirlo, en esa lengua exonormativa de que se quejaba Michelena, lo que sí puede ser acabar con el vasco como lengua venerable. Una vez servido el revuelto, las defensas que le proporcionaba su singularidad, su genio, que dirían los clá-

sicos, pueden venirse abajo y hacerse mucho más vulnerable (Salvador, Gregorio: *Política lingüística y sentido común*, 1992, 132. orr.).

Juan Ramón Lodares:

Y eso que hablan nueve de cada diez personas habrá pasado a ser un residuo frente al eusquera batúa, o sea, frente al vasco común terminado de unificar hace treinta años y que, como tal lengua de refundición muy moderna, no se ha hablado —porque tal lengua refundida no se creó para hablarla, sino para escribirla— en ninguna familia de ningún escolar de aquella zona. A mí me parece que, como rareza pedagógica, no es poca (Lodares, Juan Ramón: *El paraíso políglota*, 2000, 276. orr.).

Octavio de Toledo:

La historia demuestra que las lenguas minoritarias se han encontrado siempre a la defensiva, a veces no tanto, por la influencia de las lenguas mayoritarias, sino por el abandono de sus propios hablantes. Y este problema se profundiza cuando la lengua minoritaria se politiza y se emplea como ariete para destruir una nación existente desde hace siglos, con objeto de crear una nueva basada en la lengua, si es que no se puede fundar en raza. (...)

(...) Error crucial ha habido en la unificación de la lengua vasca, que ha creado una lengua artificial que no la hablaron nuestros antepasados (Octavio de Toledo Eugui, Francisco Javier: «La lengua compañera del imperio y Euzkadi», *Diario de Navarra*, 1999.03.09).

Juan Pero Quiñonero

El euskera «batua» no ha resuelto, definitivamente, el problema lingüístico del resto de los dialectos vascos, vizcaíno, guipuzcoano, alto navarro, bajo navarro, labortado y suletino. El euskera administrativo no siempre es comprensible para los mismos euskaldunes, ni mucho menos (Quiñonero, Juan Pedro: «Un siglo de grandes escritores vascos, siempre contra la intolerancia del nacionalismo», *ABC*, 2001.01.08).

Jesús María Osés:

El vascuence llamado batua idioma cooficial del País Vasco por decisión de su Estatuto no es el idioma materno de la mayor parte de los vascohablantes reales, es decir, no es el idioma propio.

El nuevo vascuence hace desaparecer los numerosos y variados —y qué fácil sería decir que ricos— dialectos del vascuence primitivo, con lo que se sufre un empobrecimiento y se excluye a quienes los mantienen. Tampoco esto se reconoce en el artículo del Sr. Azkona, para quien «se trata de buscar la integración y el enriquecimiento, no la exclusión y el empobrecimiento». La unificación del vascuence, quizá el único medio para su mantenimiento, comporta una pérdida empobrecedora de los hablantes reales de los dialectos que lo componen (Osés, Jesús María: «Las lenguas: mitos y realidades (y II)», *Diario de Navarra*, 2000.06.01).

Javier Tajadura:

Que el vascuence constituye un fenómeno cultural que debe ser valorado como parte del patrimonio histórico de los navarros es algo que nunca nadie ha pretendido negar. Ocurre, sin embargo, que la «normalización lingüística» iniciada en Navarra en 1986 constituye un claro atentado contra ese patrimonio.

El vascuence unificado es una lengua de laboratorio que hasta hace veinte años nadie ha hablado en Navarra. Esta neolengua, que es la que la legislación pretende imponer, ha logrado casi exterminar los auténticos dialectos vascos, parte integrante de nuestro patrimonio, y hablados ya cada vez por menos gentes en Navarra (Tajadura Tejada, Javier: «Las falsas premisas de la 'normalización lingüística'», Diario de Noticias, 2000.06.09).

Alberto Catalán:

Junto a ello deberemos tener presente que la unificación lingüística del vascuence, reduciéndolo al batua, ha limitado, seccionado e incluso hecho desaparecer dialectos navarros que se hablaban en diferentes zonas de la Comunidad Foral de Navarra, que deben ser, desde nuestro punto de vista, motivo de estudio, investigación y reconocimiento junto con otras lenguas o culturas que han tenido influencia en este Viejo Reino de Navarra, como puede ser el romance o el árabe (Catalán Higuera, Alberto: Diario de Sesiones del Parlamento de Navarra, 2000.05.24).

RNE:

¿Qué tradición cultural? Si la lengua que se está enseñando en las ikastolas es una lengua fabricada en unos despachos por unas personas muy sabias (por cierto, uno de los cuales era un sacerdote sapientísimo) en los años sesenta, con Franco vivo, para rescatar y para que no cayeran en el olvido unas hablas rurales, incompatibles entre sí, ininteligibles entre sí, que estaban en trance de desaparición... ¿Qué tradición cultural es ésta? (RNE, 2002.05).

3.2 *Normalizazio soziolinguistikoa*

Hauxe da agian normalkuntzaren adierarik arruntena, hemen normalkuntza soziolinguistikoa deitzen dugun hau. Eta oker ez banago era honetara ulertzen dute Komunitate Autonomoetako hizkuntz legeek normalkuntza. Hizkuntza gutxituari gizartean erabilera eta komunikazio gradua garatzeko neurriak hartzea, alegia. Normalkuntza litzateke hizkuntz politikaren bertsio autonomikoa, hizkuntz legeak normalizazio legeak dira eta.

«Hizkuntz normalkuntzak» bere onetik ateratzen ditu batzuk. Bat, Manuel Jardón galiziarra. Titulu esanguratsu honekin idatzia du liburu bat: La «normalización lingüística», una anomalía democrática. El caso gallego. Galizierari buruz ari da egilea, baina ez galizierari buruz bakarrik.

Garrantzi izugarria du autorearen ustetan normalizazioa borrokatzeak. Ikusi bestela: «Para mí actualmente en España luchar por la libertad consiste fundamentalmente en luchar contra la ‘normalización’». Espiritu bera agertzen da bere liburutik jaso ditugun ondoko pasarteetan. Normalkuntza hori antidemokratikoa da, hizkuntz zapalkuntza da, espainol askori bere hizkuntza eta aberria kentzea da.

Manuel Jardón:

La transición política española no ha sido tan maravillosa como se suele pensar. El peso de lo positivo de la llegada de la democracia formal y de una serie de libertades reales tiene la fuerte contrapartida de tres graves perjuicios: el terrorismo, de origen básicamente nacionalista; las diversas «normalizaciones» lingüísticas, que implican separatismos lingüísticos como consecuencia directa, y como consecuencia indirecta la pérdida de una proporción elevada de la libertad de residencia en el territorio español; y, en tercer lugar y como derivación de lo anterior, la destrucción de las raíces vitales de muchos españoles, al privarles de su lengua, el castellano, y de su patria, España. (Jardón, Manuel: La «normalización lingüística», una anomalía democrática. El caso gallego, 1993, 191-192, 335-336. orr.).

Ulertezina gertatzen zaio Juan Ramón Lodaresi hizkuntz normalkuntza. Absurdua. Behin baino gehiagotan utzi du esanda, ulergaitza dela zein interes eduki daitekeen hizkuntza txiki bat ikasteko. Horretarako ez beharrik, ez interesik eta ez etekinik dagoenez, behartu egin behar, ezta?

Juan Ramón Lodares:

Las pretensiones de bilingüismo armonioso son inverosímiles en otro aspecto: en el de aspirar a que la gente aprenda dos lenguas, y las mantenga, para hacer lo mismo que haría de sobra con una sola. (...)

Resulta difícil de entender en las «normalizaciones» lingüísticas que hoy están de moda la necesidad que tienen ciertos grupos de convertir a todos a su credo. Está bien que a uno le dé por cultivar una lengua minoritaria, pero si otro ni la tiene, ni la necesita y, a lo mejor, ni le ve el gusto o el beneficio a hablarla, ¿para qué va a convertirse a ella? Esta militancia en pro del paraíso políglota, con aromas evangélicos, por lo que sé sólo tiene curso en España y en las extrañas leyes lingüísticas de las que se ha dotado. Extrañas y peculiares por muchas razones (Lodares, Juan Ramón: El paraíso políglota, 2000, 269. orr.).

Aurelio Artetak ez du bilorik mihian. Behin eta berriz heldu dio gaiari eta hitzari, bai bere txostenean eta baita bere prentsa artikuluetan ere.

Aurelio Arteta:

¿Y qué decir, por último, de ese paradójico nombre de normalización lingüística? Debería avergonzarnos haber dejado correr sin rechistar una expresión según la cual, la lengua socialmente normal, se condena o margina como políticamente (y moralmente) anormal y, en sentido contrario, se decide que lo anormal se transfigure porque sí en normal; esto es, que la norma lingüística se convierta en excepción y la excepción se eleve a norma. A propósito de la política sobre el gallego alguien ya escribió que «la normalización lingüística es una anomalía democrática». «En sentido estricto, escribe F. Ovejero, normalizar una lengua es un desatino. Si algo es normal, común, no hace falta normalizarlo; si ha de ser normalizado, es que no es normal». Naturalmente, hay demasiados hechos por desgracia «normales» que no deben ser respetados y que justifican su transformación, como la pobreza, lo mismo que hay otros en los que lo inmoral radica en violentarlos. Pero la política lingüista que más me atañe no se esmera precisamente en dar razones explicativas de la presunta anomalía social del castellano ni razones justificativas de la normalidad deseada del euskera. Más bien se diría que estamos ante un programa a medio plazo de «limpieza étnica» en su versión lingüista. (Arteta, Aurelio: «In principio erat verbum. Sobre la política lingüística vasca», Ponencia presentada en el Seminario «Lengua, política, derechos», 1998.11.03).

Aurelio Arteta:

En suma, la normalización lingüística, tal como suele entenderse, encierra más de un sinsentido. ¿Por qué es anormal (indebido, patológico, excepcional) el estado presente del euskera en nuestra tierra como para que sea públicamente deseable normalizarlo? ¿Con arreglo a qué parámetros ideales calibramos su grado de anomalía? ¿Podrá ser en nuestro caso normal, o justo, empeñarse en convertir en norma lo que es hoy (y hace ya siglos) en tantos lugares puro vacío o notoria excepción? Una política de normalización, que vaya más allá de conservar el patrimonio, no debe perseguir el objetivo de reparar alguna eventual discriminación histórica, porque sería empresa seguramente imposible y a la vez improcedente. (Arteta, Aurelio: *Fe de horrores*, 1999, 159-160. orr.).

Aurelio Arteta:

En suma, el concepto de «normalización» lingüística es un completo dislate si por él se entiende que lo sociológicamente hoy normal (el uso y extensión actual del vascuence) es ético-políticamente anormal o indebido y que, en consecuencia, debemos transformar esa presunta anomalía en busca de otra normalidad más perfecta... (Arteta, Aurelio: «Vascuence para ciudadanos», *Diario de Navarra*, 2000.05.17).

3.3 *Normalkuntzaren «aurpegia»*

Nolabait esatearren, toponimiak, bide seinaleak, errotuluak, kartelak izango lirateke normalkuntzaren bisajea edo aurpegia. Hauek dira normalkuntzaren kanpo ezaugarriak.

Makina bat protesta azaldu da prentsan Lizarra dela, Hondarribia dela, Barakaldo dela, Ibaizabal dela, Lleida dela, A Coruña dela.

Erantsi hauei gaztelanian txertatu diren euskal hitzak (eta berdin katalanak edo gailegoak) eta protesta garraisi bihurtzen da. Atentzioa ematen du «mestizaje» beharko lukeen hori kalifikatzeko erabili ohi den terminologiak:

- acoso al español (Rodríguez Adrados);
- sumisión vergonzante del español (Antonio Burgos);
- acoso nacionalista (del Burgo);
- asedio a la lengua castellana (Estrella Digital);
- eta Pedro Muñozen perlak: injertos que violan una lengua; imposiciones lingüísticas; estrategia general de deterioro de la lengua española; atentados culturales nacionalistas; filtraciones del espíritu nacionalista periférico.

Miguel Sanz presidentek, bere aldetik, ez du denbora galdu kalifikatiboen bila. Sanoagoa iruditu zaio altura horietatik euskara jaitea. José Ignacio López Borderías UPNko Herri Lan kontseilari ohiak txalo jo dio bide seinale guztiak gaztelania hutsean jartzeagatik. Bide seinaleak elebakar jartzea zentzuzkotzat jo du López Borderíasek Iruñerriko eta eremu mistoko beste inguruetan elebiz jarri zirenean, 1985ean, istripu gehiago gertatu baitziren Iruñerriko saihebidetan.

Adibide batzuk jarriko ditut hemen, tonua eta argudiaketa erakusteko. Jatorriak badu pedigria: La Razón eta Estrella Digital, Rodríguez Adrados (RAEkoa), Antonio Burgos, del Burgo eta Pedro Muñoz. Honek kapitulu oso bat eskaini dio gaiari titulu honekin: «Contra la lengua de cuatrocientos millones».

La Razón:

Resulta sorprendente la insistencia de las academias de la lengua catalana, gallega y vasca en imponer la ortografía propia de nombres de localidades a la lengua castellana, que es la que se habla en las veintiuna naciones que tienen como lengua oficial el español. Reunidos ayer en Bilbao, se quejaban los representantes de los institutos de estas tres lenguas de una supuesta falta de respeto y de la ausencia de consenso mostradas por parte de la Real Academia Española, por no haber contado con ellas, como ha hecho con el resto de las 20 Academias correspondientes de la Lengua en Iberoamérica, a la hora de establecer la ortografía de los topónimos de lugares que también tienen otra denominación en sus respectivas lenguas. De hacer caso a los guardianes de la limpieza de la palabra vascuence, gallega o catalana, se debió consensuar con ellos, en señal de respeto y buena voluntad democrática, los nombres de ciudades como Vitoria, La Coruña o Lérida, y aceptar en

el Diccionario que el topónimo de estas localidades sea, en castellano, Gasteiz, A Coruña y Lleida.

En un sistema de libertades, y no otra cosa es la democracia, es siempre bienvenida la negociación. Y aunque es cierto que el consenso es una meta, también lo es que no todo puede someterse a su imperio y que hay realidades, como es el caso de los acontecimientos históricos, que no pueden alterarse, ni siquiera por la vía de concertación.

No cabe discusión posible. La Real Academia es soberana a la hora de dictar las normas en castellano, es decir, en el idioma oficial español para veintuna naciones. Al igual que sería absurdo y risible pretender que el diccionario británico recogiese el nombre de Londres en lugar de citar sólo el de London, es impensable que el español cambie por una «k» la «c» de Baracaldo, o «respete» el nombre francés de Bordeaux y no lo traduzca como Burdeos.

Frente a la solidez y evolución del castellano, el nacionalismo político llega con diez siglos de retraso al campo del lenguaje. Y trata de emplearlo como ariete reivindicativo sin advertir que la lengua, utilizada como arma, se estrella siempre ante el sentido común, que es el más formidable de sus enemigos. Por eso no extraña que entre los dirigentes de los nacionalismos excluyentes se haga lo imposible por escapar del sentido común y borrar de escuelas, bibliotecas y museos cualquier parecido con la verdad histórica («Las razones del español», La Razón, 2000.04.29).

Estrella Digital:

En Cataluña y en el País Vasco es cada vez mayor el asedio al que las leyes locales someten el uso del idioma español (la lengua castellana) tanto en centros de enseñanza como en su utilización pública a través de señalizaciones oficiales de la red viaria o en los reclamos comerciales financiados con fondos de la Generalitat o de Ajuria Enea canalizados para fomentar el uso del catalán o vasco frente al castellano (Estrella Digital: «¡Ojo al Senado!», 2000.04.15).

Rodríguez Adrados:

(...)

Los españoles no entendemos esto. Si la lengua oficial de España es el español, ¿por qué en las carreteras «del Estado» no se emplea la lengua oficial, que es lengua común y todos entienden? En fin, aquí no hay sino una anécdota extravagante. Nos entendemos de todos modos. Otras veces la cosa es más grave, el que viene de Francia por Port Bou, camino de Madrid, tiene que adivinar que debe pasar por Lérida y que Lérida es ahora Lleida. Aquí sí que haría falta, cuanto menos, el doble nombre. Nosotros ya nos manejamos; los extranjeros, no.

En fin, habría que volver a usar las indicaciones viarias para ayudar al viajero y no para hacer política lingüística. Poniendo o el nombre de la lengua común o, cuando mucho, a veces, los dos. Una vez que los aficionados a tachar letreros se han dado un buen desahogo, habría que volver a la racionalidad. No se fomenta con decisiones como la de A Coruña.

Pero esto es, después de todo, tan solo una muestra del acoso a que está sometida la lengua española. Algo que no tiene paralelo en Francia ni en Italia ni en Alemania ni en parte alguna. Y ningún Gobierno ni partido ni

Tribunal ni institución se atreve a afrontarlo. Puede comprenderse. Cuando hace unos años la Academia publicó un escrito de lo más moderado sobre el tema, cayó sobre ella un diluvio de cartas, insultos y amenazas de quienes ni siquiera lo habían leído.

(...)

La causa es que, tras la Constitución, no se redactó una Ley del Español o una Ley Lingüística general, si quieren. Así, todos hacen sus leyes, todos aprietan sus respectivos tornillos y la sufrida lengua española, sin ley que la proteja, aguanta. Y aguanta mucho. Porque, pese a todo, dispone todavía de algunas cartas; las leyes de la comunicación y aún las del mercado, más el amor de muchísimos. Después de todo, los que promueven toda esa «vendetta» son minoría. Sumen los que no les votan, los que los votan pero no son responsables de eso y los que no votan. Y verán.

Y, sin embargo, en el tan nombrado artículo 3 de la Constitución, según el cual todos los españoles tienen obligación de aprender el castellano (error notorio: el castellano no es el español, es sólo su raíz) y derecho a usarlo, hay sentado un principio bien claro. Si es la lengua oficial, es porque es lengua común, que hablan los que la tienen como lengua materna y los demás, vale para entendernos todos. Las demás lenguas son buenas para que las hablen sus hablantes, no para incomunicar a éstos ni para discriminar a los demás. Y a mutilar la lengua española suprimiendo sus nombres de lugar, no tienen derecho, como no lo tenemos los demás a mutilar la suya.

Si todos tienen que aprender el español, debería enseñárseles a todos, desde el principio. Y si todos lo conocen, no hay razón para que no pueda usarse en todas partes. Presiones de mil tipos no son aceptables. Nadie tiene obligación de saber otras lenguas, se deduce bien claro de la Constitución. Y, sin embargo, son prácticamente «la» lengua oficial en muchos lugares. Y se obliga, forzada o sutilmente, según los sitios, a aprenderlas.

(...)

Nadie quiere herir susceptibilidades, por muy heridas que estén las nuestras. Y nadie quiere, por supuesto, cerrar el paso a ninguna lengua. Pero cada una tiene su papel y su lugar. En definitiva, las lenguas están para comunicarse, para que en cada circunstancia se emplee aquella que mejor comunica. Pero no la que incomunica a muchos. (Rodríguez Adrados, Francisco: «A Coruña», ABC, 2000.05.03).

Antonio Burgos:

Muy bien lo que ha dicho la Real Academia de la Historia, pero, en este puerto de arrebatapas de la cultura, ¿la Real Academia Española no tiene nada que decir? No me refiero sólo a los libros de texto de Lengua y Literatura, sino a la sumisión reverencial con que, en los medios hablados y escritos, la española está con respecto a las otras lenguas peninsulares. Pones el telediario de TVE y haces un curso de inmersión lingüística en catalán, vascuence y gallego. A la fuerza hemos aprendido a decir Generalitat, Udalbiltza, Parlament, ertzaina, Girona, Xunta, ikastola. Los mismos telediarios que no dicen ni escriben Milano o Freiburg, sino Milán o Friburgo, nos enseñan que Fuenterrabía es Ondarribia; Estella, Lizarra; Lérida, Lleida y La Coruña, A Coruña (Burgos, Antonio: «¿Y la RAE?», El Mundo, 2000.07.03).

Jaime Ignacio Del Burgo:

Una de las manifestaciones de este nuevo acoso nacionalista más sutil que el anterior, es el empeño en que todo se rotule o publique de forma bilingüe (del Burgo, Jaime Ignacio: El ocaso de los falsarios, 2000, 91. orr.).

Pedro Muñoz:

Para promover, cultivar y defender las lenguas de los vascos, catalanes y gallegos no es necesario alterar de esta manera tan forzada la lengua de todos. De la misma manera que para hablar catalán no es de ningún modo preciso sustituir Lleida por Lérida.

Esta inyección a la fuerza de palabras catalanas, vascas o gallegas en la lengua castellana es tan grave error como el de la vicesecretaría vasca con la iletrada imposición de «Barakaldo».

(...)

Sin tardar mucho, aunque no sea más que por la fuerza de la moda, en adelante se irán introduciendo palabras y nombres propios de uso corriente como «lehendakari, aeroportua, calera, generalitat, president, premsa catalá, conseller, buru batzar, Xan Xenxo, Aberri Eguna»... etcétera.

Y así, en el tira y afloja de este permanente contencioso de los nacionalismos con el Estado, se habrán impuesto en la lengua española filtraciones del espíritu nacionalista periférico, con lo que, aunque no se haya cometido un crimen de lesa majestad, se habrá contribuido a que un patrimonio como la lengua española, uno de los vehículos de cultura más respetado en todo el mundo, menos en su propia casa, se termine convirtiendo en un cajón de sastre impronunciable e impresentable.

(...)

En las redacciones de periódicos y emisoras de radio y televisión no es rara ya la pugna entre quienes desean defender su lengua y los que no tienen el menor escrúpulo en que el idioma se salpique innecesariamente de añadidos como «Kale Borroka», «abertzale», «Udalbiltza», «Alderdi Eguna», «herrialde», «herriko taberna», «komando Bizcaia», «Konflikto euskaldun», por no hablar de muchos otros términos catalanes.

(...)

De la misma manera que, en otros campos, los nacionalismos han aprovechado la más ligera apertura de criterios centralistas para abrir grandes brechas, así, a costa de estas alegres e «inofensivas» licencias oficiales, se deteriorará la lengua española a capricho de los intereses políticos de unos y de otros. (Muñoz, Pedro: España en horas bajas. La guerra de los nacionalismos, 2000, 330-337. orr.).

4. Oinarrizko kontzeptuak auzitan

4.1 Berenezko hizkuntza

EAEko Autonomi Estatutua hau dio: «El Euskera, lengua propia del Pueblo Vasco, tendrá, como el castellano, carácter de lengua ofi-

cial en Euskadi, y todos sus habitantes tienen el derecho a conocer y usar ambas lenguas».

Nafarroako euskararen legeak honela dio: «El castellano y el vascuence son lenguas propias de Navarra y, en consecuencia, todos los ciudadanos tienen derecho a conocerlas y a usarlas».

Lurralde eta historia jakinei loturiko hizkuntza da berenezko hizkuntza. Bertako hizkuntza. Adiera horretan agertzen da Autonomi Estatutuetan, Estatuko hizkuntza nagusitik bereiziz.

Kontzeptu honen aurka ezker-eskuin sartzen dira orain.

- Batzuek hizkuntza propioa eta ama-hizkuntza nahastu edo berdindu egiten dituzte. Horrela bada, berenezko hizkuntzak dira hemen euskara eta gaztelania.
- Beste batzuek diote «berenezko hizkuntzaren» kontzeptua ez dela inolako eskubideren sortzaile. Superlegitimitzailatzat erabili ohi dela, baina inolako funtsik gabe. Bera da, bestalde, desberdintasun guztien ama.

Ama-hizkuntzarekin berdintzera jotzen dute Francisco Rodríguez Adrados akademikoak, Gregorio Salvador hizkuntzalaria eta Aurelio Artetak. Mikel Azurmendik txapelari baino garrantzi gehiago ez dio aitortzen euskarari, identitatearen marka gisa.

Gregorio Salvador:

Lo que es evidente para un lingüista, a partir de esas cifras, es que el artículo 3° del Estatuto de Autonomía de Cataluña, falsea la realidad cuando define el catalán como la lengua propia de Cataluña y el castellano sólo como lengua oficial, por ser la de todo el Estado. Si más de la mitad de la población de un territorio tiene una determinada lengua como materna, esa lengua es propia del territorio, mírese como se mire. La sociología del lenguaje no puede basarse en datos de geografía física o de geografía política, sino de geografía humana. Cuando las cuestiones de coexistencia lingüística pretenden regularse con criterios territoriales o históricos, sustrayendo el presente y desdeñando la realidad, se llega con facilidad a los atropellos personales. Y eso es lo que está ocurriendo con la Ley de Normalización Lingüística de Cataluña, cuyo fin último parece ser el de hacer cierta, en un futuro más o menos lejano, la falsedad enunciada en el mencionado artículo del Estatuto (Salvador, Gregorio: Política lingüística y sentido común, 1992, 108. orr.).

Aurelio Arteta:

Y, por seguir su orden, lo primero es el argumento histórico--metafísico de costumbre a propósito de la «lengua propia». La etnolingüística enseña —al decir de un estudioso— que lengua propia es la de un «grupo que tiene precisamente como materna esa lengua por su vinculación al lugar que habita, donde es lengua ambiental». Ya sacarán ustedes las consecuencias para nuestro caso. Que surjan tantos y tan interesados malentendidos se debe a que,

mediante una burda manipulación política (en concreto, nacionalista), lo que es una categoría sociolingüística se convierte en categoría legal y hasta moral. Sólo cuando se introducen falsas creencias tales como que el idioma es marca imborrable de identidad nacional o que la historia pasada impone exigencias al presente, puede concluirse que hay un genérico deber de recuperar una lengua propia que no es de hecho propia más que de unos pocos (Arteta, Aurelio: «La cuña y la UPNA», Diario de Noticias, 1997.11.03).

Aurelio Arteta:

El lenguaje de que se sirve la ideología nacionalista para referirse a su lengua está, como no podía ser menos, cuajado de trampas. Una argucia recurrente estriba en llamarla lengua propia y dar al adjetivo un significado que no tiene. Pues, en un sentido, «propia» es la lengua peculiar, distinta, original o exclusiva de un territorio cualquiera, en otro, denota que es la lengua materna de la mayoría en este territorio, una lengua efectivamente poseída. Pero el fanático de la recuperación lingüística deduce que, si es la lengua distintiva de su tierra (porque allí tuvo su cuna, y no en otro lugar), entonces tiene que ser la lengua real de sus hablantes; por ejemplo, como se le llamó *lingua navarrorum*, algunos navarros se sienten impelidos a aprender y usar el vascuence. Y si es propia, pero sólo poseída por una minoría, entonces ese mismo fanático obtiene dos conclusiones inapelables: primera, que la ha perdido o le ha sido arrebatada; segunda, que el castellano, o sea, su lengua en verdad propia, es para él una lengua ajena (Arteta, Aurelio: «In principio erat verbum. Sobre la política lingüística vasca», Ponencia presentada en el Seminario «Lengua, política, derechos», 1998.11.03).

Rodríguez Adrados:

Pero queda un resquemor. El español es también lazo de unión entre los pueblos de España, es tan «propio» de ellos como sus lenguas «propias», nos duele que, a veces, se vea como causa de enfrentamiento. Cuando el otro día hablaban Pujol y Anasagasti, ¿en qué hablaban? ¿En qué hablaron unos y otros para acordar la Declaración de Barcelona? ¿Qué es eso de la «independencia» sino español?

Desde el siglo XIV, si no antes, el castellano, luego español, se extendió por toda España, reclamado por ella. Era útil. Y ha sido amado. Muchos de los mejores escritores, científicos y hombres de Estado de España nacieron en toda su varia geografía y en español se expresaron.

No había conflicto lingüístico. Lo ha habido luego con las «normalizaciones», envueltas en palabras de bilingüismo y respeto. (Rodríguez Adrados, Francisco: «El español y el ciclo reivindicativo», ABC, 2000.09.20).

Mikel Azurmendi:

¿Es lengua propia la que más nos posibilita separarnos del otro?, ¿aquella sin cuya obligatoria extensión en un territorio soberano mi identidad perecería? Eso, en todo caso, no es misión de la lengua ni es usarla como lengua, sino como una marca de distinción de gentes; es algo así como usar un des-tornillador para limpiar mis oídos o para extraer una arenilla de mi ojo.

¿No sería mejor para mi identidad y no se resentiría menos mi yo, buscando otras marcas que ésa de «lengua propia»? Si busco ser distinto, ¿por

qué echar mano, dándole carácter de exclusividad, a aquello que también usan y aman los que no quieren ser como yo? Además de no lograr nada positivo (porque las lenguas no se imponen), logro algo tan negativo como humillar y despreciar a otros. Y, sin duda, lograr que esos otros hasta dejen de usar la lengua que aman.

Si en lugar de recurrir a esa falacia lingüística para construir identidad nacional probáramos otros signos de distinción más asequibles, tales como vestarnos siempre de etiqueta o salir a la calle con un sombrero de copa, veríamos muy pronto que, en democracias, la identidad colectiva obligatoriamente impuesta es una porquería cultural (Azurmendi, Mikel: «Lenguaje, cultura y sociedad. Ideas para un libro blanco del euskara», Cuadernos de Alzate 20, 1999).

Nafarroatik Nafarroara begira idatzi du Javier Tajadurak. Euskara Nafarroako berenezko hizkuntza gisa hartu izanaren ondorio txarrak azpimarratzen ditu. Eta astirik gabe, legea aldatzea eskatzen du, kontraesanak ezabatzeko. Bere esanetan:

Javier Tajadura:

El origen del problema

Con toda seguridad, el origen de los problemas a los que hoy nos enfrentamos radica en el artículo 2 de la Ley del Vascuence, cuyo párrafo primero dice «El castellano y el vascuence son lenguas propias de Navarra y, en consecuencia, todos los ciudadanos tienen derecho a conocerlas y a usarlas».

En dicha declaración subyace una concepción de la lengua como expresión de la «identidad colectiva de un Pueblo», concepción anticipada en el Preámbulo de la Ley. El vascuence se configura así como uno de los elementos de la «identidad navarra» y por eso se le define como «lengua propia de Navarra» (no se dice de los ciudadanos navarros). Sin embargo, diga lo que diga la ley, lo cierto es que las lenguas sólo son propias de las personas que las hablan y en el caso de Navarra, en 1986, el castellano era la lengua propia de la totalidad de la población, mientras que sólo el 8% de los ciudadanos de Navarra hablaba vascuence.

Declarando una lengua que no habla casi nadie como «lengua propia de Navarra», el legislador crea un falso problema. Ese falso problema consiste en la tremenda paradoja de que la lengua «propia» de Navarra sólo sea conocida por el 8% de la población, situación que se considera «anormal». Y así, como no resulta normal que la lengua propia no sea utilizada por casi nadie, se plantea la necesidad de «normalizar» su uso. Sobre este sinsentido se han construido en España bastantes leyes de normalización lingüística. Es decir, sobre la ficción y no sobre la realidad. Nuestra Ley del Vascuence no es una excepción.

El objetivo de la ley es, pues, meridianamente claro y totalmente repudiable desde una perspectiva democrática. En su artículo primero se afirma que se pretende regular el uso «normal» (no sólo el oficial) del vascuence, y establecido por la ley que ésta es lengua «propia» de Navarra, evidente resulta que lo normal desde el punto de vista legal es que lo acaben hablando todos los ciudadanos.

El decreto de 1994 es una consecuencia lógica de tales planteamientos. Para incentivar a los ciudadanos a que aprendan su lengua «propia», se discrimina negativamente en el acceso a la función pública a los que nos resistimos a «normalizarnos». ¿Cómo criticar un decreto que se limita, con escru-

puloso respeto a la letra y al espíritu de la ley, a valorar positivamente algo tan fundamental como es el conocimiento de la lengua propia? Lo criticable desde el punto de vista del respeto al «principio de legalidad» sería que no lo hiciese.

Necesidad de modificarla

Que en ciertos lugares de Navarra, para poder ocupar una plaza de médico titular, sea tanto o más importante saber vascuence que medicina, no se debe sólo al decreto de 1994, sino principalmente a la ley de que trae causa.

Por ello, podrán cambiarse ése y otros decretos, pero el problema persistirá, porque hay una ley que dice, perdonen la reiteración, que una lengua que no habla casi nadie es la propia de Navarra y por tanto el 85% de los navarros estamos en situación «anormal», esto es, desconocemos la lengua propia. Pretender que el problema reside sólo en la aplicación de la ley y no en la ley misma es bien no querer ver la realidad, bien pretender eludir la responsabilidad que a todas las fuerzas políticas compete, no sólo a la que constituye la minoría mayoritaria de gobierno.

Si bien es cierto que la supresión del artículo 23 del decreto 135/1994 es una necesidad urgente, con ello no se resuelve la cuestión. Aunque ese artículo no puede ser considerado como desarrollo «necesario» de la ley, preciso es reconocer que los principios que informan ésta conducen, sin mucha dificultad, a ese tipo de resultados o desarrollos. La ley contiene contradicciones de principio que deben ser resueltas de una vez por todas. Las ambigüedades justificables hace quince años no pueden ser hoy toleradas. En este sentido, es preciso alcanzar un pacto entre las principales fuerzas políticas de Navarra que permita alcanzar la mayoría absoluta necesaria para modificar la ley. La declaración del vascuence como lengua propia de Navarra era inaceptable en 1988, y lo sigue siendo hoy, por más que la ley haya logrado modificar levemente la realidad sociolingüística de Navarra. A poco respeto que se tenga por las palabras, no se puede decir que el vascuence es una lengua de uso minoritario en Navarra y, a la vez, afirmar que es la lengua propia de Navarra (Tajadura Tejada, Javier: «El vascuence, ¿lengua propia de Navarra?», Diario de Navarra, 2000.05.20).

Nafarroatik Nafarroara begira idatzi du Jesús María Osés irakasleak ere. Honentzako ere berenezko hizkuntza ama-hizkuntza da. Beraz, gehien-gehientzat, gaztelania. Eta gainera, euskarari dagokionez, euskara batua ez da ama-hizkuntza.

Jesús María Osés:

Idioma propio

Porque no es lo mismo la lengua oficial que la lengua materna o propia. No distinguirlo tiene unas implicaciones muy importantes para el gobierno y para la convivencia. Una vez definida anteriormente qué es la lengua propia, diré que lengua oficial es la elegida por el Estado para el uso en su comunicación institucional, en la enseñanza y en las relaciones con el exterior, aspecto éste último cada vez más problemático. Y aquí un pequeño inciso: la mejor forma de ver la diferencia entre la lengua oficial y la materna o propia la está dando el propio vascuence actualmente. El vascuence llamado batua idioma cooficial del País Vasco por decisión de su Estatuto no es el idioma materno de la mayor parte de los vascohablantes reales, es decir, no es el idioma propio.

El nuevo vascuence hace desaparecer los numerosos y variados —y qué fácil sería decir que ricos— dialectos del vascuence primitivo, con lo que se sufre un empobrecimiento y se excluye a quienes los mantienen. Tampoco esto se reconoce en el artículo del Sr. Azkona, para quien «se trata de buscar la integración y el enriquecimiento, no la exclusión y el empobrecimiento». La unificación del vascuence, quizá el único medio para su mantenimiento, comporta una pérdida empobrecedora de los hablantes reales de los dialectos que lo componen (Osés, Jesús María: «Las lenguas: mitos y realidades (y II)», Diario de Navarra, 2000.06.01).

4.2 *Euskara: identitate-faktorea*

Hizkuntza tresna omen da, eta komunikatzeko balio ez badu ez du deus balio. Ez da zilegi, hortaz, hizkuntzari beste baliorik ematea: ez sinbolikoa, ez identitarioa, ez bestelakorik.

Hizkuntza batek balio ere komunikatzeko duen gaitasunaren tamainan balio du. Ez dute, beraz, hizkuntza guztiek berdin balio, ez dute ahalmen berdina. Ez dira alderagarriak euskara eta gaztelania gurean. Bistan da apustua zeinen alde egin behar den. Parekotasuna lortu edo mantendu nahi izatea, zentzugabekeria da.

Bai. Euskara identitatearekin lotzearen aurka daude aurrez aurre. Ikusiko ditugu beren argumentuak. Estatuko Komunitate Autonomoetako Normalizazio Legeek jatorrizko bekatura omen dute, beren baitan biltzen dute-eta identitate linguistikoaren kontzeptua. Honela agertzen da lege horien sarreretan:

- EAEko Euskara arauzkotzeko oinarritzko normalizazio legea (1982): «Se trata de reconocer al euskera como el signo más visible y objetivo de identidad de nuestra comunidad».
- Nafarroako euskararen foru legea (1986): «Dentro del patrimonio cultural de las Comunidades, las Lenguas ocupan un lugar preeminente. Su carácter instrumental de vehículo de comunicación humana por excelencia hace de ellas soporte fundamental de la vida social, elemento de identificación colectiva y factor de convivencia y entendimiento entre los miembros de las sociedades. Al mismo tiempo, las lenguas son símbolo y testimonio de la historia propia, en la medida que recogen, conservan y transmiten a lo largo de las generaciones la experiencia colectiva de los pueblos que las emplean».

Vidal de Nicolás:

- Otro mito muy extendido señala que los que no proceden de y residen en el País Vasco no pueden comprender su compleja realidad.

- Eso es una mistificación que se ha hecho desde el nacionalismo, como si hubiera que tener una especie de llave mágica para entrar en el arcano del mundo vasco. Para eso utilizan ellos la lengua. Las lenguas, todas, sirven para comunicarse. Pero el euskara, que es un idioma muy difícil incluso para los que somos de aquí, sirve para lo contrario, gracias a las autoridades nacionalistas. En lugar de ser un instrumento de comunicación, es un elemento de defensa de la identidad: tú no sabes euskara, tú no eres vasco (Vidal de Nicolási elkarriketa, El Mundo, 2000.09.25).

José Antonio Marina:

Así sucede con el uso nacionalista del lenguaje. El idioma deja de ser medio de comunicación y se convierte en símbolo de la identidad nacional, de afirmación cultural, de integración hacia dentro y segregación hacia fuera. Adquiere una comunicabilidad empequeñecida y cautelosa. Se convierte en lenguaje críptico, restringido, reservado para los cofrades. La utilización nacionalista de la lengua no es un problema lingüístico sino pragmático (Marina, José Antonio: La selva del lenguaje).

Manuel Jardón:

Las lenguas son instrumentos de cultura, no la cultura misma. Las lenguas son instrumentos, no fines. Es mucho más enriquecedor dedicar el tiempo a adquirir conocimientos y a saber expresarlos bien en una lengua, que dedicarlo a una lengua diferencial, que no añade más capacidad de comunicación, y cuyo aprendizaje retrae tiempo para adquirir más conocimientos de Física y Química, Ciencias Naturales, Historia, etc., o mejorar en conocimiento de lenguas funcionales, no nacionales; lenguas que se valoran por su capacidad de comunicar, no de diferenciar (Jardón, Manuel: La «normalización lingüística», una anomalía democrática. El caso gallego, 1993, 281. orr.).

Identitatea/komunikazioa kontrajarriz idatzi dute luze bai Aurelio Artetak bai Javier Tajadurak. Tajadurarentzat hizkuntzaren ulerkeria identitarioa pentsaera tradizionalistaren isla da. Azken hogeitortan Espainiak sekulako aitzinamenduak egin omen ditu, salbu hizkuntzaren tratamenduan. Legeak berak du harra.

Aurelio Arteta:

Tampoco ha de reducirse, por tanto, la lengua a una hipotética función de otorgar identidad. Mejor dicho, o por decir una tautología, la lengua es signo de identidad lingüística, pero de ninguna más. Como se sabe, tenemos múltiples propiedades y, si se quiere, gozamos de otras tantas identidades, y entre ellas la lengua ni siquiera es el signo incontrovertible de nuestra identidad cultural, sino un signo entre otros varios. Menos aún cuando se pretende, no ya que la lengua manifiesta nuestra identidad, sino que ya ella misma forje o coincida con esa identidad. Aún menos cuando se trataría en todo caso de una identidad propia de algunos, en modo alguno la pretendida de casi todos, a no ser —como quiere todo nacionalismo— que nuestra identidad personal coincida con la colectiva y, todavía mejor, esta identidad platónica nos precediese y nos agotase. (...)

Pero la lengua, nada más obvio, es ante todo y sobre todo un medio de comunicación, y cualesquiera otras tareas que se le impongan, cualesquiera otros fines que se le atribuyan la desnaturalizan y corrompen. Esto le trae sin cuidado al nacionalismo exaltado, para quien su lengua es precisamente el instrumento de clausura de toda comunicación incluso con el otro nacional; la lengua que les comunica ha de subordinarse a la lengua que les incomunica y les vuelve hostiles. En el caso vasco, para mayor despropósito, el euskera en curso ni siquiera serviría para comunicar con gran precisión o riqueza de matices a sus hablantes (Arteta, Aurelio: «In principio erat verbum. Sobre la política lingüística vasca», Ponencia presentada en el Seminario «Lengua, política, derechos», 1998.11.03).

Javier Tajadura:

En los últimos veinte años, España ha experimentado un proceso de modernización en todos los campos de la vida social, sin precedentes en toda su historia. Ahora bien, a ese magno proceso de transformación histórica han sobrevivido elementos fundamentales de la ideología conservadora tradicionalista de raíz claramente antilustrada. Anacrónicos supervivientes, que son hoy los responsables y causantes de muchos de los problemas que enturbian nuestra convivencia democrática.

Confío en que con un ejemplo se entienda de qué estoy hablando. Casi todo el mundo se sorprendería hoy si alguien afirmara que para ser vasco hay que tener tal tipo de sangre y tal tipo de cráneo. Igualmente, la inmensa mayoría de la gente rechazaría que para ser auténticamente navarro haya que profesar la religión católica. Sin embargo, se escucha y se acepta, sin mayor escándalo, la idea de que para ser vasco hay que saber vascuence, o en su caso, ponerse a estudiarlo sin escatimar esfuerzos.

En otras palabras, las diferencias biológicas, raciales o religiosas, por fortuna, ya han dejado civilmente de ser tomadas en serio. Pero no ha ocurrido lo mismo con las diferencias lingüístico-culturales. En ellas encuentra el nuevo tradicionalismo argumentos aceptables para gente de convicciones democráticas. Gentes que no aceptarían que, en unas oposiciones, un ciudadano fuera discriminado por ser ateo o negro, toleran que alguien sea discriminado por no saber vascuence. Lo cual en Navarra, desgraciadamente ocurre a diario y constituye un problema cuya solución no puede ser por más tiempo pospuesta por los poderes públicos competentes (Gobierno y Parlamento de Navarra).

La lengua como instrumento de comunicación

La lengua ni es un fin en sí mismo, ni puede ser considerada sujeto de derechos. En una concepción democrática de la política los únicos fines en sí y los únicos sujetos de derechos son las personas.

Esto nos exige tomar como punto de partida que la lengua no es más que un instrumento, es decir, un medio que sirve para algo. La lengua es, como con acierto señala el Preámbulo de la Ley foral del Vascuence: «vehículo de comunicación humana por excelencia». Ahora bien, de esta concepción instrumental se deriva necesariamente que no todas las lenguas son iguales. Unas han evolucionado más, otras menos; unas se han extendido por el mundo, otras se han recluido en ciertos territorios; unas tienen tradición literaria, otras no; etc.

Por más que nacionalistas vascos, catalanes y gallegos digan que su lengua vale tanto como la española, lo cierto es que cuando celebran sus reuniones y conferencias conjuntas, hablan español y que, cuando salen de

España, tendrán que recurrir al francés o inglés como hacemos todos. En este sentido hay que reconocer que, en cuanto medio de comunicación, el español presenta una ventaja incuestionable: es la lengua que nos permite entendernos a todos. Con ella podemos ir de La Coruña a Gerona pasando por San Sebastián, entendiéndonos perfectamente con todo el mundo. Es más, podemos cruzar el Océano Atlántico y recorrer más de la mitad del continente americano sin ninguna dificultad de entendimiento con las gentes que allí habitan. Sin salir de España (ni siquiera de Navarra), podemos entendernos con más gente en inglés que en vascuence. Saliendo fuera, para qué contar.

(...)

¿La lengua como expresión de la identidad colectiva?

El ya citado Preámbulo de la Ley foral del vascuence dice que las lenguas son «elemento de identificación colectiva» y «símbolo y testimonio de la historia propia». Y en este campo sí que todas las lenguas son iguales. Desaparecido su valor instrumental comunicativo, en cuanto signo de identificación colectiva todas expresan por igual esas «identidades colectivas». Que esas fantasmagóricas «identidades» sean inexistentes y sólo tengan cabida en las mentes de los ideólogos del nacionalismo, no parece importarle al legislador.

(...)

El Preámbulo de la Ley dispone además, refiriéndose al vascuence, que Navarra está obligada a «preservar ese tesoro» y a protegerlo como parte de su patrimonio. Esto sólo puede ser aceptado si se tiene el valor de reconocer que ese patrimonio está prácticamente muerto y no vivo, y que somos las personas las que disponemos de nuestro patrimonio y no al revés. Menos aceptable parece que una ley se dedique a descalificar a quienes no «alcanzamos a ver la riqueza última que esconde la pluralidad de lenguas». No está de más recordar que de los siete países más ricos del mundo, seis son monolingües; situación que contrasta con las 120 lenguas de Etiopía, que no ha podido ahorrarse tanta riqueza.

La lectura del Preámbulo de la Ley del Vascuence nos muestra la confusión del legislador a la hora de enfrentarse al tema de las lenguas y su absoluta carencia de principios claros sobre la cuestión. Nada de extraño tiene que, ya en su artículo segundo, el legislador declare nada menos que «lengua propia» de Navarra al vascuence. ¿Qué se puede entender como lengua propia? ¿La que sólo habla el diez por ciento de la población? En un próximo artículo me ocuparé de este tema (Tajadura Tejada, Javier: «La lengua como último reducto del pensamiento tradicionalista», Diario de Navarra, 2000.04.25).

4.3 *Euskara: faktore integratzailea*

Autonomi garaiko hizkuntz politikaren abiapuntuan bertan dago integrazioarena, konbibentziarena. Horrelaxe azaltzen da hitzez hitz hizkuntzen erabileraren normalizaziorako legetan:

- EAEn: «Se trata de reconocer al euskera como (...) un instrumento de integración plena del individuo en ella a través de su conocimiento y uso».
- Nafarroan: «Su carácter instrumental de vehículo de comunicación humana por excelencia hace de ellas soporte funda-

mental de la vida social, elemento de identificación colectiva y factor de convivencia y entendimiento entre los miembros de las sociedades».

Hogeitik gora urte pasa dira (Nafarroan gutxixeago) orduz geroztik, hizkuntz politika tarteko, eta euskarari ez zaio aitortzen dohain edo bertute integratzaile hori. Guztiz kontrakoa baizik. Behin eta berriz aurkezten da euskara borrokagune gisa, haustura tresna gisa. Euskara bereizlea, zatikatzailea da eta bere normalizazioarako egiten den ahalegina, baztertua, diskriminatzailea. Politizazioaren eta alderdikeriaren zurrunbiloan galduta ematen dute euskara. Hori bai, aldi berean Koldo Mitxelena gogoratu eta besteei aurpegiatuz euskara ez dela arma gisa erabili behar.

Eusko Legebiltzarrean UA, PP eta PSE-EE alderdietako politikari askoren artean, azken aldian batez ere, hitzetik hortzera dabilen kontua da euskara hausturagailutzat hartzea. Euskararen inguruan ba omen zegoen kontsentsua edo bateratasuna eten zenetik eguneroko leloa da hori. Enriqueta Benitok ezin garbiago esan zuen (1999.12.10): «El euskera no es un elemento de integración. El euskera es un elemento de confrontación y de división». Eta ez da politikarien kontua bakarrik.

EAEn horrela bada, Nafarroan zer esanik ez, mila aldiz okerrago. Euskarak ez du nafar gizartea biltzen, lotzen edo elkartzen. Konbidentziarako ez baina arras kontrakorako dela egokia euskara uste dute Matías Múgicak, Javier Hornok, Javier Tajadurak. Eta zer esanik ez Aurelio Artetak eta Jaime Ignacio del Burgok.

Aurelio Artetak kasu batean baino gehiagotan azpimarratu du euskara dela nafar gizartearen lehen tentsio kausa, handiena. Goiz, 1992an, Sanz presidenteak neurriak hartu baino askoz goizago, honela hasi zuen artikulua bat:

Aurelio Arteta:

Quien esto escribe está persuadido de que el euskera es el problema cualitativamente más grave que tiene Navarra. Uno cree además que, para encauzarlo como es debido, no sólo se necesita conocimiento. Se requiere, más que nada, libertad para pensar y coraje para sobrellevar las acusaciones que habrán de llover sobre quienes —incluso animados de la mejor voluntad— irreflexivamente se aferran a tópicos y creencias insustanciales. Uno cree también que cada paso dado en la actual dirección compromete, no ya la hacienda de Navarra (que, subrayo, es aquí lo de menos), sino la salud intelectual, la unidad y la paz social de los navarros durante varias generaciones. En fin, uno piensa que cuanto se haga por desvelar la verdad de este asunto, al menos por rasgar el silencio que lo cubre, siempre será poco. Y si contribuye a ello en algo, entonces valdrá la pena exponerse a ser crucificado (Arteta, Aurelio: «El euskera en serio (I)», Navarra Hoy, 1992.11.23).

Zazpi urte beranduago burua lehengo lepotik:

Aurelio Arteta:

Pues bien, creo que la primera causa de la violencia y tensión política hoy en Navarra estriba en las pretensiones del nacionalismo vasco a propósito del euskera. Y que ningún otro partido ha contribuido a refrenarlas haciéndolas más razonables y justas, porque no han sabido o querido afrontar el problema desde el principio ni desde unos principios. Silenciosos durante los quince últimos años o carentes de más discurso que el tópico halagador, simplemente han dejado que el mal se extendiera y la ficción engordara. Han dado por normal ese absurdo de la normalización, han exhibido una vergonzante conciencia de culpa, han coqueteado con las expresiones de lengua propia y lengua minorizada, han confundido demandas y derechos... y, para colmo, han imaginado que todo ello era un deber progresista. (...)

Cometer un crimen o invitar abiertamente a cometerlo resulta intolerable. Hasta ahí, todos de acuerdo. La cosa se complica si nos preguntamos en qué medida y de cuántos modos se puede incitar indirecta e involuntariamente al asesinato o ampararlo. Una manera sería que, por una falsa tolerancia, dejáramos correr o viniéramos a expresar las mismas ideas que animan a los asesinos. ETA ha matado en aras de su proyecto sobre el euskera. Y yo no digo que por eso haya que oponerse a toda medida favorable a esta lengua. Lo que digo es que habrá que pensar si no es ya sospechosa, cuando no repudiable, esa política lingüística que se postula desde los mismos torpes y arbitrarios presupuestos de los que matan o violentan por ella (Arteta, Aurelio: «Intolerancia por la paz (I)», Diario de Navarra, 1999.01.28).

Jaime Ignacio del Burgok, bere aldetik, zalantza gutxi du: hizkuntz politika istilu-iturria da eta ez elkarganatzeko bidea. Miguel Sanz presidentearen aldetik aurreko egoeraz ari da, noski:

Jaime Ignacio Del Burgo:

Ante esta situación no es de extrañar que en Navarra la política lingüística sea un punto no de encuentro sino de conflicto. (del Burgo, Jaime Ignacio: El caso de los falsarios, 2000, 90-91. orr.).

Baldin inon bada integrazioarekin baterezina den kontzeptua, hori arrazarena da. Bada, gezurra badirudi ere egia da batzuk nola saiatzen diren arraza eta hizkuntza nahasten. Ebidentziaren aurka-koa iruditzen zait niri integrazioaren perspektibatik. Arras kontrajarriak dituzte ezaugarriak. Arrazak ez du integrazio modurik eskaintzen: ezaugarriok fabrikatik dauzkazu ala ez; ez dauzkanak ezin ditu eskuratu, eta kitto. Hizkuntza, aldiz, nor bereganatu dezakeen zerbait da, ez jakitetik jakitera pasa daiteke. Ez da zerbait itxia, guztiz irekia baino.

«Xarnego» hitzak ez dakit erabilerarik duen Katalunian. Euskal Herrian, euskaltzaleen artean, «maketo» hitza ez da erabiltzen,

aspaldi baztertua dago, eta zorionez. Konnotazio arrazistak ditu maketo hitzak.

Aspaldi dago burubide horietatik urruti euskal gizartea, eta euskal politika ere bai. Euskalduntasunaren ardatza aspaldi pasa zen arrazatik (inoiz hor egon bada) hizkuntzara. Ez da gaurkoa hizkuntzarekiko jarrera hori, hizkuntzaren funtzio hori. Victor Hugok, 1843 inguruan, Euskal Herrian gaindi ibili zenean, ez zuen arrazakeriarik aurkitu, ez eta xenofobiarik, baina bai hizkuntzarekiko estima eta jarrera positiboa. Honela utzi zuen idatzita: «Euskara aberri bat da, kasik erlijio bat. Esaiozue hitz bat euskaraz baserritar bati mendian: hitz horren aurretik gizon bat zinen; orain anaia zaitu».

Victor Hugok hizkuntzaren funtzioetako bat azaltzen du, komunio funtzioa, identitarioa. Baina ez da hor besterik ukatzen. Eta batez ere, hizkuntza ez da inoren baztertzaile gisa hartzen, orain horren erraz salatzen bada ere. Mentalitate dikotomikoak bakarrik har dezake bata bestearen ukazio bailitzan.

Manuel Jardón,

La lengua, sucedáneo de la raza

(...)

¿Qué características tiene la lengua que hacen de ella un buen sucedáneo de la raza para los fines del nacionalismo diferencialista?

Raza y lengua tienen un rasgo común que las hace si no equivalentes, sí parecidas en cuanto signo diferenciador, en cuanto distintivo de unas gentes con respecto a otras; es su exterioridad, su calidad de ser algo patente, manifiesto, público, a través de la vista en la raza, a través del oído (o de la vista, si se trata de la lengua escrita) en el caso de la lengua (Jardón, Manuel: La «normalización lingüística», una anomalía democrática. El caso gallego, 1993, 135. orr.).

Mikel Azurmendi:

«Llevamos veinte años de limpieza étnica programada desde el Gobierno vasco»

(...)

- ¿El eusquera sigue siendo hoy la principal seña de identidad y de cohesión de los vascos y «garantía de su autoctonía»?

- En el siglo XVII, los que diseñaron la cuestión del eusquera como hecho diferencial vascongado no hablaban entre ellos ni escribían en eusquera, sólo lo hablaban con los campesinos. Valoraron tener una lengua que no tenía nadie más, pero no valoraron su uso. Hoy, en cambio, estamos por la recuperación del eusquera, algo que jamás se propusieron los del XVII o XVIII, porque se supone ahora que sólo la recuperación del eusquera nos hará vascos. En cambio Sabino Arana pensó que hablar eusquera no servía de casi nada pues lo hablaban también los gitanos; lo importante para él era no mezclarse con gentes de apellido no vasco. En eso Arzallus es el más aranista de los nacionalistas actuales por cuanto dice que tener los apellidos vascos es

tener la sangre tal y el cráneo cual. ETA ha llevado más allá el aranismo al exigir desde ya un presente y un futuro donde se hable sólo vasco. El vasco ha llegado a ser la única lengua europea en la que se asesina, no sólo en nombre de esa lengua, sino reivindicándolo desde esa lengua (Mikel Azurmendi *elkarrizketa*, ABC, 2000.12.03).

Victor Manuel Arbeloa:

Monstruos y traidores

Pasaron ya los tiempos del fundador Arana Goiri, que fundamentaba el credo y la acción del nacionalismo vasco en la religión católica y en la raza vasca, y relacionaba intrínsecamente ésta última con la lengua también: «Muchos son los euskerianos que no saben euskera. Malo es esto. Son varios los maketos que lo saben. Esto es peor. Gran daño hacen a la patria cien maketos que no saben euskera. Mayor es el que le hace un solo maketo que lo sabe» («La Patria», en *Baseritara*, 20.6.1897).

La xenofobia y hasta el racismo aparecen, más o menos disimuladamente, una y otra vez, pero ya en los años sesenta vienen adosadas al uso de la lengua, que ha sustituido a la raza como elemento fundamental. La lengua es ahora la característica esencial de lo vasco y de los vascos, mejor, de los euskaldunes, porque la palabra vasco tampoco vale ya (Arbeloa, Víctor Manuel: «La lengua vasca como etnocentro (I)», *Diario de Navarra*, 2000.11.14).

Juan Ramón Lodares:

El resquicio lingüístico, sin embargo, persiste. De su materia se labran auténticas ruedas de molino con las que comulga, prácticamente, la parroquia entera: casi todos se admiran cuando alguien dice que un vasco genuino debe tener tal tipo de cráneo y tal tipo de sangre. Pero escuchan con naturalidad la idea de que un vasco genuino tiene que saber euskera o, por lo menos, ponerse a estudiarlo con la mejor de las voluntades. Pues bien, las dos ideas totalitarias, la racial y la lingüística, parten de las mismas fuentes y, aún más, fluyen según épocas y modas en descabelladas teorías, según las cuales esos vascos de pura raza, sangre y lengua provienen de un nieto de Noé (el del diluvio), o del ancestro Aitor (que es un invento hasta en el nombre que lleva), o han venido de la Atlántida (que hoy está debajo del agua pero ayer fue la patria vasca primitiva). Sólo faltan ya los extraterrestres. Ni Noé, ni Aitor, ni la Atlántida se llevan ahora (¿imaginan a un político nacionalista diciendo algo así?); lo de la raza casi tampoco. En cambio, lo de la lengua se oye casi todos los días. Se exige... y se acepta, ¿por qué? No encuentro otra explicación general para el caso que la que daba el vascólogo Luis Michelena en el sentido de que los prejuicios y opiniones erróneas de personas cultas son más numerosos y groseros en materia lingüística que en cualquier otra disciplina. Esto es inapelable (Lodares, Juan Ramón: *El paraíso políglota*, 2000, 25. orr.).

Jesús Royo:

El negre que parla euskera

L'inefable senyor Xabier Arzallus, president del PNB, va dir no fa gaire que ja n'hi ha prou d'acusar-los de racistes, que ells —els nacionalistes— no són racistes. I rematava la «faena» amb un «pase de pecho» impagable: «Prefereixo un negre que parli euskera a un blanc que no el parli».

Al senyor Arzallus se li entén tot. Vol dir que ser negre és dolent, però no parlar euskera és pitjor. O que la pèrdua de categoria per ser negre es compensa de sobres amb la bondat de parlar euskera. Si creuem les dues característiques, ser blanc o no ser blanc, amb parlar o no l'euskera, ens surten quatre tipus humans, segons Arzallus:

- + + : blanc que parla euskera
- + - : negre que parla euskera
- + : blanc que no parla euskera
- - : negre que no parla euskera.

O sigui, que si ets negre i a sobre no parles euskera, més val que pleguis, nano.

Conclusió: el senyor Arzallus és un racista com una casa de pagès. Perquè ¿què és no ser racista? No és «afirmar que no hi ha diferències», ni tampoc «considerar iguals les races inferiors». No ser racista és creure que les diferències ètniques existents no es corresponen amb diferències de bondat, intel·ligència o dignitat personal.

El racisme és injust, però a més és un error, una bajanada. Perquè estableix categories de persones en funció d'uns trets irrelevantes, com el color de la pell. Doncs la llengua és també un d'aquests trets irrelevantes. En català o en euskera es diuen les mateixes veritats o mentides que en castellà. Un euskaldun o un catalanoparlant és exactament tan savi o tan totxo, tan just o tan lladre com un castellanoparlant. Per tant, preferir la gent que parla euskera, com diu l'Arzallus, és tan injustificat com preferir la gent d'un color de pell. Parlar euskera —o català— no és preferible. No és un grau. Es, senzillament un dret: igual que parlar castellà.

Discriminar la gent per la llengua que parlen és exactament el mateix que el racisme. Es la mateixa discriminació (Royo Arpón, Jesús: Arguments per al bilingüisme, 2000, 142. orr.).

4.4 *Diskriminazio positiboa*

Hitz itsusia da diskriminazioa. Paradoxikoa. Gaur egun adiera txarrean bakarrik erabili ohi da. Pentsaera orain baino sozial(ist)agoa zenean, diskriminazioak bazuen dimentsio positiboa, hain zuzen ere gizarteko jende multzo eta kolektibo ahul eta baztertuak babesteko eta promozionatzeko neurrien aldekoa. Demokrazia (soziala) ulertzeko beste modu bat zen.

Hori kontuan izanik, hitzak gorabehera, begien bistakoa da zer esan nahi den euskal hitzun komunitatearentzat diskriminazio positiboa eskatu ohi zenean. «Politika positiboaz» mintzatzea hobetsia dago egun.

Diskriminazioa ez omen da egoera eternala. Denboran mugatua omen da. Abiapuntuko egoera desberdina ahularen aldetik indartu eta oreka sortzen denean bukatzen da definizioz, diote. Batzuek uste dute fase hori jada itxia dela, katalanaren kasuan behintzat. Diskriminazio positiboa amaitutzat eman behar dela. 50 urtetan hizkuntza txikia pertsegitua eta isildua izan zela bai, baina abusu

horien konpentsazioa egina dagoela jada. Hau da, adibidez, Carlos Trías baten iritzia.

Carlos Trías:

- Creu que el català ja no mereix una discriminació positiva per part dels poders públics?

- Jo distingiria entre el que ha estat el període normalitzador i el període normal. Venim d'una època de 50 anys en què el català va ser sistemàticament perseguit i silenciado, i penso que durant un període ha estat necessari insistir i, potser, fins i tot pressionar en la seva recuperació. Els castellanoparlants hem callat durant aquests anys perquè creïem que calia compensar una sèrie d'abusos, el que ja no em sembla tan bé és que per compensar abusos s'abusi. Per a mi, aquest període de normalització ha acabat, ja hi ha hagut prou anys per normalitzar. El català és present en els mitjans de comunicació, en l'ensenyament, d'una manera hegemònica també en l'administració autonòmica, per tant, s'ha normalitzat políticament, socialment i econòmicament. Crec que ara hem d'entrar en un període normal on hi hagi una integració entre les llengües i s'acabi amb la discriminació positiva. Per exemple, estic en desacord amb una cosa que ha afectat amics meus en el terreny de la sanitat, i és el fet que el coneixement del català compta com a antiguitat. Es convertir la llengua en un discriminador econòmic; em sembla escandalós, inacceptable i, a més, contraproductiu, perquè es van creant sentiments contraris al català (Voltas, Eduard: La guerra de la llengua, Carlos Trías elkarriketa, 128. orr.).

Beste batzuek ez lehen eta ez orain onartu dute hizkuntza ahularen aldeko neurrik. Iritzi horretakoak dira Gregorio Salvador, Juan Ramón Lodares, Eduardo Alvarez Puga eta beste asko.

Gregorio Salvador:

En un folleto explicativo del alcance de la Ley de Normalización Lingüística de Cataluña, editado por la Generalidad, se dice, entre otras lindes, que no existe realmente problema para las comunidades inmigradas de otras regiones, puesto que su grado de conciencia cultural es muy bajo y, por tanto, no van a ser desarraigadas de una cultura de la que carecen.

Este convencimiento les permite a los políticos nacionalistas hablar de «discriminación positiva», la que ellos ejercen con los castellanohablantes, según pudimos escuchar en ese encuentro de El Escorial al que antes aludí. Tan paradójico sintagma (positiva no es adjetivo que le cuadre a discriminación) ha permitido a la Universidad Central de Barcelona establecer, anti-constitucionalmente, en sus Estatutos, que su lengua oficial es el catalán, ante la pasividad del Gobierno Central, que no les puso ninguna pega. La Directora General de RTVE ha decidido personalmente dejar sin televisión en la lengua común a la audiencia catalana durante dos horas al mediodía. Hay recursos entablados, por vía judicial, pero ya sabemos el tiempo que se toma la justicia para advertir luego, a lo mejor, cualquier defecto de forma. Argumentan que la «discriminación positiva» consiste en proteger al débil frente al fuerte y que el castellano no requiere defensa, que se defiende sólo.

Pero, en mi opinión, no hay peor tiranía que la tiranía de los débiles. En la tiranía de los fuertes se puede contar a veces con una cierta tolerancia, con la generosidad que fácilmente puede dimanar de la propia seguridad que da la

fortaleza y, en cualquier caso, con la simpatía de los ajenos, con la solidaridad de los otros débiles. Pero el fuerte tiranizado por el débil no cuenta con la simpatía de nadie, ni con el apoyo de los otros fuertes, y cualquier actitud defensiva, por su parte, se moteja inmediatamente de agresión (Salvador, Gregorio: *Política lingüística y sentido común*, 1992, 87-88. orr.).

Juan Ramón Lodares:

Se argumenta que, al ser el vasco la lengua más débil, es la que más ayuda necesita. Principio en el que se fundamenta ese paradójico concepto de «discriminación positiva», por el que en vez de solucionar los problemas a que forzosamente se abocan las minorías, se trasladan los conflictos al conjunto de la sociedad. Puede que así sea, puede que la gente admita que la discriminación es positiva; puede que esté dispuesta a emplearse con entusiasmo en la resolución de un conflicto lingüístico que no lo es para la inmensa mayoría; puede que esté dispuesta a someterse al examen de lealtad al eusquera y a otros símbolos visibles del vasquismo, que con frecuencia exigen los nacionalistas... y puede que yo esté equivocado de medio a medio, y que el resurgir del vasco sea una corriente espontánea, feliz, liberadora y que viene a saldar injusticias pasadas. Pero incluso en el hipotético futuro, cuando todos los ciudadanos del Edén Eusquérico hablen igual, o mejor, el vasco que el español, se sientan plenamente euscaldunas por el mero hecho de saber eusquera y hayan aligerado la carga de la «lengua del Imperio», cuando su lengua redimida no sea un símbolo de la identidad colectiva, sino un idioma, sin más, la competencia a la que se enfrentarán seguirá siendo de una naturaleza tal que no se frene ni con dinero, ni con patriotismo, ni con discriminación positiva tampoco. Dada la circunstancia geopolítica del eusquera, se habrán instalado en un idioma en situación de inestabilidad crónica. Es verdad que el entusiasmo al que se asiste salvará estos escollos, pero es de justicia dárseles a conocer a la gente cuando se le hacen encuestas. Y, sobre todo, cuando se la embarca en una singladura lingüística larga, costosa y de incierto éxito. Si, a pesar de ello, todos quieren embarcarse... pasajeros a bordo y feliz viaje (Lodares, Juan Ramón: *El paraíso políglota*, 2000, 197. orr.).

Eduardo Alvarez Puga:

El defensor del pueblo alertó en 1999 contra el peligro derivado de utilizar coacciones políticas y sociales en favor de un determinado idioma. Actuar así, asegura, supone liquidar «el concepto de lengua oficial y se pasaría al de lengua obligatoria, en ejecución de un modelo de ordenación lingüística que estaría en contradicción con el diseño constitucional de respeto a los derechos y libertades». Para compensar el desaguisado cultural programado por la dictadura no podemos servirnos de sus mismos procedimientos, aunque pretendamos reparar el daño causado a lenguas injustamente agraviadas. Estaríamos cometiendo un delito de idéntica naturaleza y gravedad. La democracia no es solamente una cuestión de fines, sino también de medios. Para resolver los problemas surgidos en una sociedad libre tenemos que servirnos de métodos rigurosamente democráticos. Toda política lingüística discriminadora, aunque la discriminación sea positiva, margina a sectores importantes de la población. Así como todo nacionalismo desemboca finalmente en un Estado independiente y soberano, aunque por cuestiones tácticas disimulen este horizonte último, las políticas lingüísticas persiguen como objetivo definitivo el monolingüismo. Las llamadas lenguas propias de la tierra tienen vocación de llegar a ser algún día exclusivas. Y excluyentes.

Para evitar enfrentamientos se oculta este deseo compartido por todos los nacionalismos lingüísticos (Alvarez Puga, Eduardo: La irracionalidad nacionalista, 2000, 205-206. orr.).

Gogoetatxo pare bat, amaitzeko...

- Ez dakit zergatik baina, iruditzen zait erasoen zikloa edo erasoaldia bukatzeaz dagoela. Eraso dialektikoen aldia, esan nahi dut. Neurri gehiago har ditzakete oraindik, horixe baietz, baina neurri «berriak» ez (komatxoaren artean).

Zertan esanik ez da gehiengo absolututik edo oposizioaren ahuldadeaz baliatuz bakarrik gauza daitekeela politika hori, ez elkarriketan eta demokrazian oinarrituz.

- Dagoeneko diskurtso mailan ez dago batere nobedaderik. Agortua dago guztiz. Etorri ziren edo diren eraso politikoak, judizialak, poliziakoak eta zigorrak laguntzeko eta prestatzeko ote zen, bada, diskurtsoa? Behin baino gehiagotan irakurri dut holakorik. Urrutiegi joatea iruditzen zait. Nola ukatu diskurtsoaren autonomia?

Aitortu behar dut, hala ere, badela kazetaritza mota bat, lan ziki-na egi(te)n duena. Euskalgintza eta bere unibertsoa etengabe indarkeriarekin, intransigentziarekin, itxikeriarekin, subentziotzarrekin lotzen eta loitzen saiatu izan dena, gezurra, susmoa, anonimatoa, zurrumurrua eta puztea sistematikoki erabiliz. Horren ondoren datorkeen irtenbentzio politiko, judizial zein polizialak ez du zertan denbora galdu behar finezian, ebidentzia bailitzan zabaltzen bada agintearen bertsioa komunikabideei esker. Frogak aurretiaz emanak daude, ezta? Kondena mediatikoa epaiketa judizialaren aurretik dator askoz.

Gauzak horrela, nire kezka handienetako bat da nola egin aurre gizarteratu den euskararen irudi txar horri eta euskararekiko euskal abertzale eta abertzale espainiarren arteko balizko etenari. Zabaldu dutena euskal kultugintzaren sasiko irudi negatiboa denez, honi kontrajarriz euskalgintzaren alde positiboak, egiazko irudia, benetakoa (unibertso anitz eta aberatsa) hedatu eta gizarteratu beste biderik ez dut ikusten. Erakutsi egin behar dugu eta ikusarazi: eus-

kara faktore integratzaile eta aberasgarria dela; euskara baliagarria dela tresna identifikatzaile eta aldi berean komunikatzaile gisa.

Honekin batera eta honi lotuz, hiru erronka nagusi aipatuko nituzke amaitzeko, periferian batez ere baina nonnahi ere ezinbesteko direnak egun:

- euskara politikaren zurrumbilotik at mantendu
- adostasun sozial eta politikoak lortu euskararen alde
- euskara euskal herritar oroien ondare denaren konzientzia zabaldu

MANU
ROBLES-ARANGIZ
INSTITUTUA